

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

EFEKTIVITA AKTIVIT PODPORUJÍCÍCH NESTEREOTYPNÍ VOLBU POVOLÁNÍ
EFFICACY OF ACTIVITIES SUPPORTING NON-STEREOTYPED CAREER CHOICE

Vypracovala: Kristýna Valášková

Vedoucí práce: PhDr. Irena Smetáčková, Ph.D

Studijní program: Psychologie

Praha 2014

PROHLÁŠENÍ

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a pouze s využitím literatury, kterou cituji a uvádím v seznamu.“

V Praze dne 10. dubna 2014

.....

Kristýna Valášková

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych na tomto místě vyjádřila poděkování PhDr. Ireně Smetáčkové, PhD. za vedení práce, cenné rady a laskavý přístup. Rovněž bych ráda upřímně poděkovala své rodině a blízkým za podporu během celého studia.

ABSTRAKT

Práce se zabývá volbou povolání se zaměřením na genderovou problematiku. První, teoretická část stručně vymezuje pojmy, které se vztahují k tématu, předkládá informace o dosavadních zjištěních v této oblasti, popisuje proces a vývoj volby povolání, uvádí faktory, které nás mohou ve volbě povolání ovlivňovat, podává výčet konkrétních příkladů genderových stereotypů, upozorňuje, kde se s genderovými stereotypy můžeme setkat a jakým způsobem je s nimi možné ve vztahu k povoláním pracovat. Druhá, empirická část navazuje na teoretickou část. Cílovou skupinou výzkumného šetření jsou žáci a žákyně 5. tříd základních škol. Výzkumný design práce má charakter akčního výzkumu. Výzkum se zakládal na realizaci a reflexi programu zážitkových aktivit. Program aktivit byl realizován s výzkumnou skupinou, k ověření sloužila kontrolní skupina. Výzkumným cílem práce bylo zjistit, zda má program aktivit dopad na uvažování dětí o volbě povolání. Tento předpoklad se ověřil v dotaznících.

KLÍČOVÁ SLOVA

gender, genderové stereotypy, škola, volba povolání, výchova, mladší školní věk

ABSTRACT

The aim of this work is to describe career choice with a focus on gender issues. The first theoretical part of the work defines the concepts that relate to the topic career choice and gender issues, presents informations about what has been so far founded about this topic, describes career choice development, outlines the factors that influence career choice, lists the examples of gender stereotypes, calls attention to occurrence gender stereotypes and shows how it is possible to work with them. The second empirical part is following by theoretical part. The target group of research are boys and girl of the fifth classes on the primary school. The research design of work is characterized by the action research. The research was implemented of experiential activities. Verification methods were questionnaires. The research group has participated in activities. In research figured also the control group. Members of control group did not participate in activities. The aim of research was to determinate if activities influence children's thinking about career choice. This assumption was verified in the questionnaires.

KEY WORDS

gender, gender stereotypes, school, education, carrer choice, school age

Obsah

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Vymezení základních pojmů	10
1.1 Volba povolání.....	10
1.2 Gender a pohlaví.....	11
1.3 Genderové stereotypy	12
1.3.1 Genderově stereotypní vlastnosti	12
1.4 Genderová identita a genderové role	13
2. Mladší školní věk	14
2.1 Období obratu v oblasti gender a stereotypů	15
3. Volba povolání	17
3.1 Proces volby povolání jako cesta několika obdobími.....	18
3.1.1 E. Ginzberg	18
3.1.2 D. Super	19
3.1.3 Pražská skupina školní etnografie.....	20
3.2 Faktory, které mohou volbu povolání ovlivňovat.....	20
3.3 Můžeme si zvolit, čím jednou budeme? Genderově (ne)stereotypní volba povolání	21
3.3.1 Genderově stereotypní obory a povolání	22
4. Gender ve školních lavicích	24
5. Bourání stereotypů – změna postojů	25
EMPIRICKÁ ČÁST	29
6. Výzkumný cíl a výzkumné otázky	29
7. Výzkumný soubor	29
8. Metody sběru dat	30
8.1 Dotazníky.....	31
8.2 Program aktivit	34
8.2.1 1. aktivita „Vlastnosti potřebné k různým povoláním“.....	35
8.2.2 2. aktivita „Kdo poletí do vesmíru“	36

8.2.3	3. aktivita „Reklama na povolání“	37
9.	Metody zpracování dat	37
10.	Prezentace výsledků	38
10.1	Výzkumná skupina	38
10.1.1	1. dotazník	38
10.1.2	2. dotazník	41
10.1.3	Porovnání údajů z dotazníků před a po programu aktivit	43
10.1.4	Shrnutí	47
10.2	Kontrolní skupina	48
10.2.1	3. dotazník	48
10.2.2	4. dotazník	50
10.2.3	Porovnání údajů z 3. a 4. dotazníku	51
10.3	Porovnání údajů z dotazníků mezi výzkumnou a kontrolní skupinou ...	54
10.3.1	Shrnutí	56
10.4	Zpětná vazba k programu aktivit.....	56
10.4.1	Shrnutí	61
11.	Diskuse	61
	ZÁVĚR.....	64
12.	Seznam použitých zdrojů.....	66
13.	Přílohy	69
13.1	Popis a reflexe programu aktivit	69
13.1.1	Vlastnosti potřebné k různým povoláním	69
13.1.2	Kdo poletí do vesmíru?	73
13.1.3	Reklama na povolání.....	76
13.2	Dotazník č. 1, výzkumná skupina	80
13.3	Dotazník č. 2, výzkumná skupina	82
13.4	Dotazník č. 4, kontrolní skupina	84
13.5	Tabulky.....	85

13.5.1	Údaje z dotazníku č. 1, výzkumná skupina.....	85
13.5.2	Údaje z dotazníku č. 2, výzkumná skupina.....	87
13.5.3	Údaje z dotazníku č. 3, kontrolní skupina.....	88
13.5.4	Údaje z dotazníku č. 4, kontrolní skupina.....	90

ÚVOD

Práce se zabývá procesem volby povolání se zaměřením na genderovou problematiku. Zvolit si správný směr vzdělávací a profesní dráhy je významný úkol každého z nás. K tomu, abychom tuto volbu, která zahrnuje více dílčích kroků, mohli považovat za úspěšnou, je třeba, abychom znali nejenom sami sebe, ale také nároky konkrétních povolání a trhu práce. Pokud chceme usilovat o rovné příležitosti a svobodnou volbu povolání, je nezbytné, aby součástí našeho povědomí byla znalost oblasti gender a genderových stereotypů.

Před první rozhodnutí, které se týká studijní dráhy, jsou děti postaveny v 5. třídě základní školy. V tomto ročníku se žáci a žákyně rozhodují, zda budou ve studiu pokračovat na základní škole, nebo na osmiletém gymnáziu. Již v tomto věkovém období s sebou volba vzdělávací dráhy přináší jistý díl odpovědnosti. V mladším školním věku mimo jiné dochází k formování představ o povoláních a přejímání stereotypů. Z těchto důvodů má smysl snažit se o to, aby děti měly alespoň základní povědomí o vlivech, které na ně mohou působit, a o požadavcích konkrétních povolání.

Genderové stereotypy mohou mít vliv na naše uvažování o povoláních a následkem toho omezovat okruh povolání, která bychom bez jejich vlivu mohli zvažovat. Volba povolání by se měla zakládat na individuálních dispozicích a schopnostech, ne tlaku genderových stereotypů.

Snažit se o uvědomění a narušení stereotypních představ můžeme začít u žáků a žákyň ve škole, kde se v dnešní době odehrává spíše jejich reprodukce, a proto je nutné zaměřit pozornost právě na tento prostor. Rozhodla jsem se pro sestavení a pro realizaci programu zážitkových aktivit, který je zaměřen na gender a volbu povolání u dětí 5. třídy základní školy.

Práce je strukturována do dvou hlavních celků – teoretické a empirické části. V teoretické části ustanovuji základní pojmy, které jsou stěžejní pro uchopení tématu. Pojednávám o procesu a vývoji volby povolání. Uvádím faktory, které nás mohou ve volbě povolání ovlivňovat. Vymezuji oblast genderu a genderových stereotypů. Upozorňuji, kde se lze s genderovými stereotypy setkat a jaké jsou jejich dopady. Na závěr teoretické části nabízím možnosti, jak s genderovými stereotypy pracovat a objasňuji teorie změny postojů.

V empirické části se věnuji zejména vlastnímu výzkumnému šetření, jehož cílovou skupinou jsou děti ve věku 10-12 let. Výzkumný design práce má charakter akčního

výzkumu. Cílem práce je zjistit, zda má sestavený program aktivit dopad na uvažování dětí o volbě povolání. Jako ověřovací metodu jsem zvolila dotazníky, které jsou administrovány před a po programu aktivit. Pro porovnání, zda lze případnou změnu usuzovat z programu aktivit, slouží kontrolní skupina. V prezentaci výsledků výzkumu se věnuji zejména porovnání údajů z dotazníků před a po programu aktivit a srovnání s kontrolní skupinou. Příprava i průběh programu aktivit jsou systematicky reflektovány.

V diskusi porovnávám výsledky vlastního výzkumu s literaturou a dosavadními zjištěními v této oblasti. Diskutuji jak zjištění, která se s odbornými prameny shodují, tak ta, která se s nimi rozcházejí. K práci přikládám dotazníky administrované ve třídách, popis a reflexi programu aktivit a tabulky zpracované z údajů z dotazníků, které nejsou uvedeny v prezentaci výsledků.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Vymezení základních pojmů

Cílem první kapitoly je uvést téma genderové problematiky a volby povolání představením základních pojmů. V kapitole se věnuji pojmům volba povolání, gender a pohlaví, genderové stereotypy, genderová identita, genderové role a postoje. Vymezují tak pojmy pro stěžejní témata, která prostupují celou práci.

1.1 Volba povolání

Pojem volba povolání (angl. *career choice*) je v Pedagogickém slovníku definován jako „*proces zahrnující rozhodování o volbě studia nebo přípravy na povolání, konkrétního povolání a celou profesní dráhu člověka*“ (Průcha, Walterová a Mareš, 2003, s. 274).

V odborné literatuře se setkáváme s pojmy kariérové či kariérní rozhodování, volba povolání, prvotní volba povolání, první směrová volba, kariérové poradenství a dalšími. Tyto pojmy jsou užívány různě. V jejich definování se neshodují ani samotní autoři, a to ani v české, ani v zahraniční literatuře (Hlad'o, 2012).

Na konci povinného školního vzdělávání dochází u žáků k prvotní volbě povolání, zvažování profesní orientace, hledání vhodného studijního či učebního oboru a výběru konkrétní střední školy. Tento proces rozhodování byl dříve označován jako první směrová volba (Hlad'o, 2012). Setkat se můžeme i s označením profi-volba, které používá například Pražská skupina školní etnografie (PSŠE, 2005).

Volbu povolání můžeme z hlediska kariérového vývoje charakterizovat jako složitý celoživotní proces, který se nevyskytuje izolovaně, nýbrž je podmíněn více faktory. Vytváří se skrze množství menších voleb při řešení vývojových úkolů vztahujících se k práci a povolání. Na proces volby povolání bychom neměli nahlížet jako na jednorázový, rozhodující akt (Hlad'o, 2012). Tento proces ovlivňuje několik faktorů – individuální, sociální a kulturní vlivy (Smetáčková, 2005).

Pokud se má stát volba povolání moudrým rozhodnutím, pak je dle Parsonse zapotřebí tří faktorů. První skupina se týká nás samotných – mít jasnou představu o sobě samých, svých schopnostech, zájmech, ambicích, omezeních a jejich příčinách. Druhá

skupina zahrnuje znalost požadavků, podmínek úspěchu, výhod a nevýhod, příležitostí a perspektiv v různých povoláních. V neposlední řadě záleží na tom, jak jsme schopni nad vztahy mezi těmito skupinami uvažovat (Parsons 1909 in Brown 2002).

S pojmem volba povolání můžeme operovat v mnoha smyslech významů. V této práci je pojem užíván ve smyslu celoživotní dráhy plné několika rozhodnutí, která se týkají samotných povolání i vzdělávací dráhy, jež je k jeho výkonu zapotřebí. Práce se zaměřuje na mladší školní věk, a proto je třeba zdůraznit, že každá jednotlivá volba, která se k tomuto procesu vztahuje, je významným krokem pro budoucí směřování v životě každého jedince.

1.2 Gender a pohlaví

Gender a pohlaví jsou významově rozdílné pojmy. Uvést, v čem se tyto pojmy odlišují, je nutné pro porozumění problematice genderu a volby povolání.

Pojem pohlaví (angl. sex) Janošová chápe jako pojem, který užíváme v případech, kdy hovoříme o rozdílech mezi mužem a ženou na biologické úrovni (Janošová, 2008, s. 38-39).

Renzetti a Curran (2003, s. 20) doplňují, že pohlaví je „*biologická danost, která slouží jako základ, na němž lidé konstruují gender*“.

Pojem gender je ve Velkém sociologickém slovníku (1996, s. 339) definován jako soubor vlastností a chování, který je spojován s obrazem muže a ženy. Obsah tohoto souboru může být v různých společnostech, obdobích nebo sociálních skupinách odlišný. V porovnání s pohlavím, které je kategorií univerzální, se gender může měnit.

Janošová v souvislosti s vymezením pojmu gender uvádí, že existuje ženskost (femininita) a mužskost (maskulinita). Za feminní vlastnosti jsou považovány například emocionalita a péče o zevnějšek. Maskulinní vlastnosti zastupují například neprojevení nebo potlačování emocí a dominance (Janošová, 2008, s. 40).

Otázku genderu a pohlaví můžeme shrnout takto: „*Pohlaví je mužské a ženské, gender je mužskost a ženskost – to, co znamená být mužem či ženou. Zatímco biologické pohlaví se liší velmi málo, gender se liší velmi výrazně*“ (Kimmel, 2004, s. 3).

Z uvedených definic vyplývá, že být ženou nebo mužem se učíme a tento proces je závislý na tom, v jakém se nacházíme kontextu, tedy v jaké době, společnosti a kultuře. Musíme být opatrní v otázkách, kdy je na místě odvolávat se na pohlaví biologické a kdy je správné uvažovat i o vlivech sociálních, historických a kontextuálních. Biologické

pohlaví má významnou úlohu, ale jeho vliv není v některých případech tak velký, za jaký ho společnost pokládá (Smetáčková in Zapletalová a Vaňková, 2006).

Genderové role souvisí i s oblastí trhu práce a pracovním uplatněním ve společnosti. K vymezení genderových rolí patří zájmy a aktivity, které ženy a muži dělají, a tedy i povolání, která jsou pro ně považována za vhodná.

1.3 Genderové stereotypy

Stereotyp můžeme chápat jako takovou formu zobecnění, kde se určité charakteristiky skupiny připisují všem členům této skupiny, aniž bychom brali v úvahu rozdíly, které mezi nimi existují (Aronson, Wilson and Akert, 2014).

Genderové stereotypy jsou zjednodušující popisy toho, jak má vypadat „maskulinní muž“ nebo „femininí žena“. Jsou platné, protože se předpokládá, že charakteristiky, které tvoří genderový stereotyp, sdílejí všichni příslušníci daného pohlaví (Renzetti, Curran, 2003).

Genderové stereotypy a předsudky chrání tradiční genderové uspořádání společnosti. Podporují genderové dělení a odvolávají se na biologické rozdíly mezi ženami a muži. V jejich důsledku můžeme biologické pohlaví považovat za hlavní třídící znak, který ovlivňuje uvažování o mužích a ženách jako dvou skupinách, které jsou rozdílné, ale vnitřně homogenní (Smetáčková in Zapletalová a Vaňková, 2006).

Obsah a uspořádání stereotypů mohou ovlivňovat kognitivní, afektivní, sociálně-motivační a kulturní faktory. Vznikají a jsou udržovány způsobem, jakým myslíme a cítíme, stejně jako interakcemi a vztahy s ostatními (Macrae, Strangore and Hewstone, 1996). Existují dva zdroje stereotypních představ. Tím prvním je generalizovaná vlastní zkušenost a druhým zprostředkované přijetí od okolí.

Stereotypy chápeme jako označení, která používáme ke vnímání sociální reality, v níž se setkáváme s různými lidmi. Tyto nástroje nám slouží k zařazování jedinců do příslušných skupin. Stereotypy nám mohou ušetřit čas a energii. Na druhé straně mají svá rizika a omezení, která plynou z jejich užívání – v některých případech mohou ztížit nebo omezit přístup k některým povoláním.

1.3.1 Genderově stereotypní vlastnosti

Genderové stereotypy mohou určovat naše očekávání a chování vůči lidem. Konkrétní povolání jsou spojena s konkrétními vlastnostmi, které jsou k jejich výkonu zapotřebí. Karsten (2006, s. 24-25) uvádí seznam vlastností, které se považují za typicky

ženské, nebo mužské. Mezi typicky ženské vlastnosti patří „*emocionalita, empatie, náladovost, mírnost, něžnost, pasivita, ohleduplnost, soucitnost, upovídanost a starostlivost*“. Skupinu typicky mužských vlastností zastupují například „*agresivita, autoritativnost, odvaha, nezávislost, odhodlanost, sebejistota a soutěživost*“.

Odlišný přístup k mužům a ženám je založen na rozdílných a převážně protichůdných charakteristikách, které jim přiřkládáme. V případě, že jste muž, u vás bude většina společnosti předpokládat nezávislost a schopnost sebezprosažení se. Zároveň byste měl být technicky a sportovně založený, soupeřivý a ctižádostivý. Pokud jste žena, bude se u vás předpokládat, že pečujete o svůj zevnějšek, nejste moc technicky zdatná, ale spíše starostlivá s pečovatelskými sklony. Většina lidí bude mít tendence si vás představovat jako pasivní a emocionálně založenou (Renzetti, Curran, 2003).

Zevšeobecňování mužských a ženských vlastností může vést až k diskriminaci, a to v takových případech, kdy se konkrétní jedinec rozhodne pro povolání, které „nezapadá“ do genderově typického schématu. Obecně v každé společnosti panují určité stereotypní představy o typicky mužských a ženských vlastnostech i povoláních. Jsme ale opravdu navzájem tak rozdílní, abychom mohli takto jednoduše dělit svět na ten mužský a ženský?

Jak dokládá Hyde (2005), ženy a muži si jsou, co se týče psychologických proměnných, více podobní než rozdílní. Toto tvrzení je podloženo i tím, že genderové stereotypy se předávají a učíme se je prostřednictvím socializace.

1.4 Genderová identita a genderové role

Janošová (2008, s. 42) definuje genderovou identitu jako: „*vnitřní složku lidské osobnosti. Tvoří ji genderové atributy, které jedinec prožívá jako vlastní*“. Mluvíme-li o genderové identitě, máme na mysli vnitřní pocit.

Kimmel (2003) doplňuje, že genderová identita je tvárná. Zároveň zdůrazňuje, že proces socializace probíhá celý náš život a my v něm nefigurujeme jako pasivní příjemci, ale v roli aktivních činitelů.

Součástí osobní identity je i genderová identita, kterou můžeme chápat jako ztotožnění se s ženským nebo mužským genderem – s charakteristikami, které jsou považovány za ženské či mužské v daném kontextu. Odvozujeme ji z genderově-pohlavního systému ve společnosti (Smetáčková, 2005).

Genderová identita má svůj vývoj. Již ve dvou letech může docházet k uvědomění si genderové identity. (Renzetti, Curran, 2003). V batolecím a předškolním věku si děti

osvojují oblasti a atributy, které jsou spojovány s muži, nebo se ženami. Informace, které děti získávají, se upevňují skrze schéma „buď-nebo“. Nejvíce rigidní jsou děti v tomto směru ve věku 5-7 let. Následuje relativně stabilní období, ve kterém děti přijímají informace, které se mohou stereotypům vymykat (Martin, Ruble 2004 in Janošová 2008).

Významný vliv na proces utváření genderové identity má naše okolí, které na nás klade různá očekávání – jak se má správně chovat dívka, nebo chlapec. Toto chování, které se od nás očekává, označujeme pojmem genderová role (Renzetti, Curran, 2003).

Do naší genderové identity se dostanou pouze ty obsahy genderových rolí, které nejsou v rozporu s naším vnitřním prožíváním (Janošová, 2008, s. 42). V případě genderových rolí se jedná o očekávání, která vůči nám klade okolí. Můžeme hovořit o vnějším tlaku.

2. Mladší školní věk

V této kapitole zařadím cílovou skupinu práce do příslušného vývojového období a stručně ji charakterizuji z hlediska vývojové psychologie. Na závěr kapitoly nabídnu pohled na mladší školní období z genderového hlediska.

Cílovou skupinou práce jsou žáci a žákyně 5. tříd základních škol. Jedná se o děti ve věkovém rozmezí od 10 do 12 let. Tuto věkovou skupinu řadíme do tzv. mladšího školního období. Můžeme se setkat i s jinými označeními jako například období prepubescence, středního dětství nebo pozdního dětství. Mladší školní období začíná přibližně vstupem do školy mezi 6. až 7. rokem života, a trvá do 11 až 12 let, kdy pozorujeme první známky pohlavního dospívání (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Mladší školní věk můžeme označit i jako období střízlivého realismu. Dítě je zaměřeno na realitu a události, které se kolem něj dějí. Pátrá po světě kolem sebe a chce ho pochopit realisticky, jak se jeví „doopravdy“. Tento způsob uchopování světa je jedním z hlavních charakteristických rysů školního dítěte a projevuje se jak v mluveném a psaném projevu, tak kresbě a hře. Na začátku tohoto období je dítě závislé na autoritách, postupně se stává kritičtější (Langmeier, Krejčířová, 1998).

V první řadě je potřeba si uvědomit, že ve škole se dětem otevírá svět dalších možností, jejich záběr je oproti předškolnímu věku širší. Škola je institucí, která významně předurčuje sociální pozici žáků a žákyní v budoucnosti. To, jak je konkrétní jedinec ve škole úspěšný, se stává základem budoucí profesní volby (Vágnerová, 2000).

V emočním vývoji a procesu socializace se pro dítě vedle rodičů stávají důležitými osobami i vyučující a spolužáci. Vrstevnická skupina přispívá k rozvoji socializačního procesu. Děti jsou umožněny četnější a různorodější interakce. Ve vrstevnické skupině mají děti možnost učit se druhým. V tomto období se zvyšuje i schopnost seberegulace. Pro dítě je důležité, jaké postavení ve vrstevnické skupině zastává. Oproti předškolnímu období, ve kterém byly vztahy k vrstevníkům nahodilé, kolem 10. roku se vytvářejí vztahy trvalejšího charakteru (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Významnou roli v tomto období má proces učení, který ve srovnání s předškolním obdobím dominuje nad hrou a je plánovitý. Na děti jsou s rostoucím věkem kladeny zvyšující se nároky. Oproti období pubescence, ve kterém se začínají prosazovat i mimoškolní vlivy, je mladší školní věk výrazně ovlivněn školním světem (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Co se týče kognitivního vývoje, dle Piageta a Teorie kognitivního vývoje je pro toto období významný přechod od názorného myšlení ke stadiu konkrétních operací. Tyto projevy se vzájemně prolínají a překrývají. Úroveň kognitivních funkcí je s těžejší pro získávání informací a vnímání světa kolem sebe, tedy i světa práce (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Děti mladšího školního věku zvažují povolání na základě svých vlastních potřeb a podnětů ze svého sociálního okolí. Představy o povoláních si vytvářejí bez přiměřených znalostí o tom, co je k jejich výkonu zapotřebí. O nárocích a požadavcích konkrétních povolání nemají dostatek informací (Hlad'o, 2012).

2.1 Období obratu v oblasti gender a stereotypů

Jak se děti učí genderovým rolím? Jak v tomto období uvažují o mužích a ženách?

Odlišným genderovým rolím se děti v tomto věku stále učí. Prostřednictvím svého okolí dostávají „předlohy“, podle kterých role zpracovávají. Mezi vodítka, kterými se děti mohou řídit, patří například odlišné hry nebo oblečení pro dívky a chlapce. Velké rozdíly jsou zřejmé i v zařízení a barvách dětských pokojů. Děti se učí především tím, jak je s nimi zacházeno. Rodiče a další významné osoby chválí dívky, když se chovají jako „správné ženy“. To platí i u chlapců, kteří jsou chváleni za projevy „správného muže“ (Karsten, 2006).

Děti v předškolním věku a některé i na počátku mladšího školního věku považují rozdíly mezi tím, jak se chovají muži a ženy za přirozenou a danou záležitost. S věkem se představy o ženách a mužích mění. Dochází k ústupu rigidity při posuzování ostatních.

Chlapci imitují muže, dívky ženy. Na rozdíl od chlapců, kteří se začínají projevům femininity vyhýbat, dívky s napodobováním maskulinity nemají tak velký problém. Jako jedno z vysvětlení se nabízí to, že muži jsou v naší společnosti považováni za vlivnější, a proto mohou dívky přiblížením se k maskulinitě spíše získat (Renzetti, Curran, 2003). Opačně je tomu v případě chlapců, kteří přiblížením se k femininitě spíše ztrácí.

Děti mladšího školního věku lépe přijímají skutečnosti v nesouladu s genderovými stereotypy. Jsou schopny přijímat informace, které se vymykají stereotypům. Postojové změny jsou dány tím, že genderová identita je v tomto věku stabilnější a tento nesoulad ji už nemůže ohrozit. Rozdíly mezi chlapci a dívkami se projevují například v kresbách nebo preferenci povolání. Dívky kreslí nejčastěji princezny spojované se symbolem krásy. Chlapci kreslí sportovce a policisty, kteří jsou symbolem síly a odvahy (Janošová, 2008).

Jaká povolání by děti mladšího školního věku chtěly v budoucnu vykonávat? Dle Janošové (2008) dívky v 1. třídě nejčastěji volily učitelství, prodávání v obchodě a zvěrolékařství. Chlapci pak práci u policie a obory ve sportovním a technickém odvětví. U chlapců středního školního věku klesá počet voleb sportovní kariéry a nevyskytuje se téměř žádná volba povolání, která souvisí s ženskou rolí, jako např. učitelství nebo prodávání v obchodě. Představy o budoucím povolání jsou oproti předškolnímu věku rozmanitější. V 5. třídě se vedle sportovní kariéry u chlapců objevuje oblast umělecká (Janošová, 2008). Preferenci určitých povolání může ovlivňovat více faktorů – vrstevnická skupina a její složení, masmédiá, úroveň tolerance k pestrosti, nebo to, jak jsou děti vedeny.

Z genderového hlediska je mladší školní věk obdobím určitého obratu. Předškolní děti mají dle Karstena (2006) náklonnost spíše k ženskému světu. Důvodem může být fakt, že prvních deset let vychovávají děti převážně ženy. V jeslích, mateřských školách a na I. stupni základních škol převažují ženy, ať už v pozicích učitelek nebo vychovatelek. V případě mateřských škol mluvíme o 99,4 % zastoupení žen a na I. stupni základních škol o 96,4 % zastoupení žen. Koncem předškolního věku se objevují kroky k mužskému světu. To dokládá i oblast volby povolání, kde se tato změna projevila žádnou volbou pro ženské povolání u chlapců a větším počtem voleb mužských povolání u dívek (Janošová, 2008).

Orientačně víme, jak děti v tomto období uvažují, čím žijí. Důležité je zdůraznit, že stejně jako v ostatních věkových skupinách i zde panují mezi konkrétními jedinci velké rozdíly, které jsou závislé na více faktorech. Příkladem mohou být individuální vlohy a schopnosti apod. Nelze tedy s přesností stanovit, co a jakým způsobem se u dětí

v konkrétním časovém bodě odehrává. Cílem této kapitoly bylo dobu mladšího školního věku spíše rámcově přiblížit a nabídnout pohled z genderového hlediska.

3. Volba povolání

Proces volby povolání se neváže jen k období přechodu mezi vzdělávacími stupni, ačkoliv musíme připustit, že v této době je téma zahrnující v sobě i volbu další vzdělávací dráhy stěžejní. Ovšem uvažování o tom, čím bychom „jednou“ chtěli být, nás provází celým naším životem. V různých věkových obdobích se uvažování o povoláních liší. Při tomto rozhodovacím procesu postupně zohledňujeme jiné aspekty, jsme senzitivnější vůči jiným vlivům, a tak se mohou i námi vybraná či vysněná povolání lišit. Asi každý si ze své osobní historie vzpomene na více povolání, která chtěl vykonávat.

Volba povolání je dlouhodobý, komplexní a složitý proces, který se vyvíjí. O stěžejní a významné úloze tohoto tématu svědčí i fakt, že je povinně zařazeno do učebních osnov a rámcových vzdělávacích programů. Na budoucí volbu povolání jsou žáci a žákyně základních škol připravováni v rámci tematického okruhu Člověk a svět práce. V České republice je příprava na volbu povolání realizována resortem školství a práce a sociálních věcí (Vendel, 2008). S volbou povolání odborně pomáhají kariéroví poradci – školní psychologové, speciální pedagogové či výchovní poradci. (Zapletalová, Vaňková, 2006).

Problematickým místem procesu volby povolání je fakt, že rozhodování je většinou rychlé a nesystematické. Žáci a žákyně nemají dostatek prostoru pro poznání svých silných a slabých stránek. Často dochází k tomu, že se vymezují vůči povoláním, která dělat nechtějí (Smetáčková, 2005).

V průběhu života se můžeme věnovat různým povoláním, ale musíme mít na paměti, že investovaný čas a úsilí, které jsme do možnosti vykonávat to nebo ono povolání vložili, jsou vysoké. Některá naše rozhodnutí se dají těžko vzít zpět. Před tím, než se pro konkrétní vzdělávací a pracovní dráhu rozhodneme, bychom měli mít dostatek informací o sobě samých, nárocích jednotlivých povoláních a faktorech, které nás v této volbě mohou ovlivňovat. Pohled na různá období, kterými v procesu volby povolání procházíme, poskytují kariérové teorie, které podrobněji představím v následující kapitole.

3.1 Proces volby povolání jako cesta několika obdobími

V oblasti kariérového poradenství bylo vypracováno mnoho teorií kariérového vývoje a volby povolání. Teorie můžeme odlišovat podle jejich přístupu na strukturální a procesuální. Strukturální přístup vychází z informací a charakteristik o jedinci a světě práce. Zásadní je tu vztah a interakce mezi jedincem a pracovním prostředím. Patří sem například teorie J. Hollanda nebo A. Roeové (Vendel, 2008). Procesuální přístup se zakládá na tom, že kariérní vývoj je vyvíjejícím se procesem. Řadíme sem například teorii E. Ginzberga nebo D. Supera (Hlad'o, 2012).

Pro uchopení problematiky uvažování o volbě povolání v mladším školním věku uvedu několik kariérových teorií, které dané období popsaly.

3.1.1 E. Ginzberg

Jednou z vlivných teorií kariérového vývoje se stala teorie E. Ginzberga. Na proces volby povolání nahlíží jako na vyvíjející se proces a uplatňuje vývojově-psychologický přístup. Během tohoto procesu jednotlivec prochází několika obdobími, která částečně korespondují s biologickým věkem (Hlad'o, 2012).

První je období fantazijní volby. Toto období trvá od raného dětství do 11 let. Děti si představují, čím by mohly být, a to na základě svých vlastních potřeb a podnětů ze svého sociálního okolí. O nárocích a požadavcích konkrétních povolání nejsou děti v tomto věku dostatečně informovány. Představy o povoláních si vytváří bez úplných znalostí o požadavcích, které jsou k jejich výkonu zapotřebí. Děti žijí v přesvědčení, že si mohou vybrat jakákoliv povolání. Neberou v úvahu tři složky procesu volby povolání – realitu, vlastní schopnosti a časovou perspektivu (Hlad'o, 2012).

Naše cílová skupina věkově spadá i do období pokusné volby, které trvá zhruba od 11. do 17. roku. Toto období je charakteristické seznamováním se s povoláními a jejich nároky. V 11. a 12. roce jsou jedním z důležitých faktorů zájmy jedince. V dalších letech se k nim přidávají i osobnostní předpoklady a hodnoty, které dospívající vyznávají (Hlad'o, 2012).

Třetím obdobím je dle Ginzberga období realistické volby, které začíná přibližně v 17. roce a končí dobou rané dospělosti. V rozhodování o volbě povolání hrají v tomto období roli jak faktory objektivní – nároky povolání, společnosti, tak subjektivní – schopnosti, hodnoty a vlastní zájmy. Člověk je schopen uvažovat o volbě povolání komplexně a dělat kompromisy. Toto období je dále děleno na další 3 stadia: explorační, realizace a konsolidace.

krystalizace a zpřesňování. Po dalších výzkumech Ginzberg revidoval teorii a proces označil jako celoživotní (Hlad'o, 2012).

Teorie Ginzberga a jeho spolupracovníků je přínosná v tom, že popsala stadia, která souvisejí s připraveností k rozhodnutím o volbě povolání. To, čím v daném stadiu žijeme, má vliv na to, čím chceme být. V úvahu bychom měli brát nejenom vývoj ontogenetický, ale také vývoj volby povolání, ať už jsme v pozici rodičů či vyučujících.

3.1.2 D. Super

Další významnou teorií kariérového vývoje je teorie D. Supera. Volba povolání je zde chápána jako série událostí. Super stanovil 5 stadií – růstu, zkoumání, budování, uskutečnění, odchodu/odpoutání. Stadia jsou dále dělena na menší úseky. Názvy stadií mají souvislost s hlavními úkoly, kterých má být v jejich průběhu dosaženo. Nejprve byla stadia chápána jako jdoucí za sebou v čase, ale později bylo zjištěno, že tomu tak nemusí být. Důležité postavení v teorii má sebepojetí člověka, které lze chápat jako „motor“ vytvářející kariérový vzorec, jímž je člověk řízen celý svůj život. V jednotlivých obdobích můžeme vývoj usměrňovat – výchovou, úpravou prostředí a podmínek, ve kterých probíhá (Vendel, 2008).

Cílovou skupinu práce můžeme zařadit do prvního období růstu, které prožívají jedinci mezi 4 až 13 lety. V tomto období dominuje hra, narůstá sociální aktivita a význam zájmů, rozvíjí se sebepojetí, které je ovlivněno identifikací s lidmi z jedincova nejbližšího okolí. Dochází k přejímání stereotypů o povoláních. Děti si osvojují takové postoje k povoláním, které odrážejí tradiční genderové stereotypy. Dochází ke tvarování představ o povoláních, které se děje jak na základě vlastních zkušeností z rodiny, tak školního prostředí (zejména vyučujících) a masmédií (zprostředkovaně). Uvedené vlivy působí jednak na představy o povoláních samotných a jednak na profesní aspirace (Hlad'o, 2012).

Fakt, že si děti osvojují různé stereotypní představy o povoláních, potvrzuje i výzkum uskutečněný u žáků a žákyň v 7. třídě základní školy. Zjistilo se, že pokud žákům a žákyním položíme otázku, která se týká jejich představ o budoucím povolání, tak chlapeci mají tendenci volit typicky mužská povolání (mechanik, voják) a dívky typicky ženská povolání (zdravotnice, spisovatelka)“ (Giannantoniová and Hurley-Hanson 2006 in Hlad'o 2012).

Zásadním pro tuto bakalářskou práci je fakt, že představy, které si děti v průběhu období růstu o povoláních vytvoří, mohou vykazovat dlouhodobý vliv na pozdější kariérové rozhodování (Giannantoniová and Hurley-Hanson 2006 in Hlad'o 2012).

Obě uvedené teorie jsou založeny na procesuálním přístupu a volbu povolání chápou jako celoživotní proces. Super byl Ginzbergův žák, neupravil již navrhnutá stadia, ale přišel s novými. Rozdíly můžeme najít v časovém rozčlenění tohoto procesu. Ginzberg uvádí 3 stadia a 3 podstadia, zatímco Super 5 stádií. Super oproti Ginzbergovi dokázal podrobněji vysvětlit i období od rané dospělosti po stáří. Stadia v obou teoriích vnímám jako málo provázaná.

3.1.3 Pražská skupina školní etnografie

Pražská skupina školní etnografie hovoří o třech fázích, kterými v procesu volby povolání procházíme. První období, které datujeme na počátek povinné školní docházky, si většina dětí pamatuje jako období, kdy byly malými, a mluví o něm s nadhledem. O prepubertální fázi, zejména 4. a 5. třídě, převážná část dětí hovoří jako o období „*nezávazných myšlenkových experimentů*“. Třetí období je časově spojeno s druhým stupněm základní školy (PSŠE in Zapletalová a Vaňková, 2006).

Pro tuto práci není stěžejní, že ve většině případů se mladší školáci v budoucnu nebudou věnovat těm povoláním, která v tomto věku uvedly. Důležité je, aby si děti v tomto senzitivním vývojovém období neupevňovaly stereotypní představy o povoláních a byla jim umožněna svobodná volba povolání.

3.2 Faktory, které mohou volbu povolání ovlivňovat

Na našem rozhodování o volbě povolání se podílí více faktorů, které mohou působit z různých stran. Jak již bylo řečeno, jedná se o záležitost komplexní, na kterou nelze nahlížet z jednoho úhlu pohledu. Pro tuto práci jsem si vybrala dělení Smetáčkové (2006), která vlivy rozděluje do tří skupin:

1. *individuální (intrapersonální) vlivy*
2. *sociální (interpersonální) vlivy*
3. *kulturní (společenské) vlivy*

První skupina (individuální vlivy) v sobě zahrnuje vlohy, schopnosti, vlastnosti, zájmy, hodnoty a životní historii jedince (Smetáčková, 2006). Každý je obdařen určitými vrozenými předpoklady pro vykonávání řady činností – vlohami, které jsou základem pro rozvoj schopností. Jedná se tedy o vrozené a z části i získané faktory. Tyto vlivy

vycházejí z nás a naší osobitosti – to, v čem jsme dobří, co rádi děláme, co je pro nás důležité, jaké jsou naše osobní zkušenosti a tak dále.

Rozhodovací proces o volbě povolání je ovlivňován také sociálním okolím, zvnějšku. Sociální vlivy řadíme do druhé skupiny. Patří sem rodina, škola a vrstevnická skupina. Významnou institucí, která má na jedince zásadní vliv, je právě rodina. Rodiče ve svém rozhodování uvedla většina účastníků kvantitativního výzkumu, který provedla Smetáčková a kol. (2005) s více než 3000 osobami. Neopomíjenou roli v tomto procesu hrají i sourozenci, kteří pro nás mohou být výzvou a konkurencí. Máme možnost s nimi srovnávat své schopnosti a utvářet vlastní profesní identitu (Altman 1997 in Hlad'o 2012). Naše sociální okolí tvoří i učitelé a učitelky, výchovní poradci a poradkyně a další pracovníci školy. V neopominutelné míře nás ovlivňuje i vrstevnická skupina. Vliv vrstevnické skupiny na rozhodování o volbě povolání se potvrdil ve výzkumu u žáků a žákyň v Německu (Beinke 2006 in Hlad'o 2012).

Třetí skupinu tvoří vlivy kulturní. Tu zastupují hodnoty, normy a kulturní vzorce prostředí, ve kterém žijeme. Patří sem tedy celá řada zvyků, modelů, tradic i společenských tabu (Smetáčková, 2006). Uvedené vlivy jsou v každé kultuře specifické a napříč kulturami se mohou výrazně odlišovat. Zároveň musím podotknout, že v dané společnosti se jedná o takové způsoby chování a vyznávání hodnot a norem, které jsou, dá se říci, ustálené a společnost po jedincích vyžaduje, aby jimi byly dodržovány.

Po vyjmenování všech faktorů, které ovlivňují proces volby povolání, je důležité zdůraznit jejich provázanost. Něco vychází zevnitř, z nás samotných, což je dále v interakci s vnějšími sociálními a kulturními vlivy. Pro tuto práci je klíčové, že součástí všech tří skupin vlivů jsou společenské stereotypy, kam patří i stereotypy genderové (Smetáčková, 2006).

3.3 Můžeme si zvolit, čím jednou budeme? Genderově (ne)stereotypní volba povolání

Některé věci, které jsou kolem nás, si nemusíme plně uvědomovat, a přesto nás ovlivňují. Možná proto, že nejsou na první pohled zřetelné, nebo proto, že je nevidíme. Řeč je o nerovnostech ve společnosti. Já se podrobněji zaměřím na nerovnosti genderové, a to v oblasti volby povolání, trhu práce.

Absolutní rovnost ve všech oblastech společenského života je utopickou představou. Na tento fakt se ale nemůžeme odvolávat v takových záležitostech, které

můžeme částečně změnit k lepším či svobodnějším. Jedním z takových příkladů může být oblast genderové problematiky a volby povolání.

Stereotypy ve společnosti mají svou funkci – naše orientace ve světě je díky nim mnohem snazší a jednodušší, než by tomu bylo, kdyby neexistovaly. Dle Janošové (2008) jsou zřejmě jedním z prvních nástrojů, které používáme v situaci, kdy se setkáme s něčím nebo někým neznámým. Stereotypy nám šetří čas a energii, kterou bychom jinak museli investovat např. do hlubšího poznávání nebo komunikace. Principem je zařazení nové informace k těm, které už známe. Dle Beal existují stereotypy související se sociálními vrstvami, věkem, etnicitou, ale zřejmě nejsilnější jsou ty, které se týkají ženských a mužských rolí (Beal 1994 in Janošová 2008). Jiná očekávání máme od mužů, jiná od žen, a to v mnoha oblastech.

Význam genderových stereotypů nacházíme v období dětství. Dle Janošové (2008, s. 29) ho můžeme chápat tak, že stereotypy se pro děti stávají vodítky, která pomáhají ve vytváření konkrétnějších představ o vlastní budoucnosti. Slouží ke zjednodušení procesu postupného přejímání a plnění povinností tím, že děti vědí, co se od nich v dospělosti bude očekávat. Stereotypy přinášejí i pocit jistoty, který vyplývá z příslušnosti ke skupině.

Na druhé straně stojí fakt, že největší omezení těchto kognitivních nástrojů plyne ze situací, které pro nás nejsou běžné – použití stereotypů je tu nežádoucí nebo nefunguje. Matoušek (1997) upozorňuje na skutečnost, že větší pozornost věnujeme takovým informacím, které nám do našich stereotypů zapadají oproti těm, které je nabourávají, nezapadají do nich nebo jsou s nimi v rozporu. Změna stereotypních představ se tak stává obtížným úkolem. To, jak se stereotypy pracujeme, se může jedinec od jedince lišit.

Volba povolání je procesem, který ovlivňují společenské stereotypy včetně těch genderových. Dostáváme se tak do situace, kdy individuální dispozice konkrétního žáka či žákyně mohou být potlačeny ve prospěch sociálně obvyklých rozhodnutí. Příkladem může být dívka s vlohami k technickým činnostem, která možnost technicky zaměřeného vzdělání a povolání ani nevezme v potaz, protože „tohle dívky nedělají“ (Smetáčková, 2005).

3.3.1 Genderově stereotypní obory a povolání

Děti si již od útlého věku hrají na různá povolání. Ve hře je napodobují takovým způsobem, jak je vidí ve svém okolí. Každé povolání s sebou nese různé požadavky, které musíme splňovat, abychom je mohli vykonávat. Některé z těchto nároků plynou

z reálných požadavků – např. to, že ve fyzicky náročné práci potřebujeme dobrou fyzickou kondici. Jiné požadavky mohou být založeny spíše na přesvědčeních společnosti, že určitý typ člověka se pro dané povolání hodí více, než na vlastnostech, které jsou k výkonu povolání zapotřebí (Smetáčková, 2005).

Tématu „*rozhodování o budoucím povolání ve vazbě na posuzování určitých povolání jako vhodných pro ženy či pro muže*“ se u nás věnovaly např. Smetáčková (2005) a Šmídová (2009).

Smetáčková (2009) zjistila, že při výběru střední školy dochází k uplatňování genderových stereotypů, a dále potvrdila, že žáci přejímají genderovou segregaci vzdělávacích drah. Důležitým kritériem při rozhodování o budoucí škole pro žáky bylo, zda obor, o který se uchází, je genderově typický. Tedy zda je dětmi považován za vhodný pro dívky nebo pro chlapce. Obory, ve kterých se klade důraz na vztahovost, péči a emocionalitu, žáci vnímají jako spíše vhodné pro dívky. Naopak obory technické jsou spojovány spíše s chlapci. Rozdělování povolání na skupiny považované za vhodné pro ženy a muže má dopad i v oblasti ekonomické a mocenské. V naší společnosti můžeme najít rozdíly ve společenské prestiži a finančním ohodnocení těchto skupin povolání (Smetáčková, 2005).

Fakt, že chlapci volí spíše technické obory a povolání, potvrdili i Balcar, Havlena a Hlad'o 2011 (Hlad'o, 2012).

Za nejvhodnější povolání pro ženy považují studující vyučování malých dětí a estetickou péči o fyzický vzhled, pro muže pak hornictví a řízení nákladního auta. Jde o tradiční povolání, která se pojí v případě žen se starostlivostí a v případě mužů s fyzickou silou (Smetáčková, 2006).

Karsten (2006, s. 134-135) jako typicky mužská povolání uvádí „*řidiče nákladního vozu, pilota, manažera, hasiče nebo lékaře ve vedoucí pozici*“ a jako typicky ženská povolání „*zdravotní sestry, vychovatelky ve školkách, učitelky nebo lékařky; v obchodě a správě*“.

Stereotypní postoje a představy o povoláních mohou mít na studující normativní vliv. To znamená, že pokud si jako žena o nějakém povolání myslím, že je vhodné výhradně pro muže, pravděpodobně takovou možnost nevezmu ani v potaz. Obhájit si před svým sociálním okolím genderově netypické povolání by pro mne bylo příliš identitně obtížné, a to v situaci, kdy ve svém okolí nenacházím oporu nebo si svou volbou nejsem výhradně jistá (Smetáčková, 2005).

Pokud mluvíme o skupině mužů a žen, nejedná se o dvě homogenní skupiny, jejichž příslušníci by měli identické vlastnosti, zájmy, aktivity a další, z čehož bychom mohli usuzovat o vhodném povolání pro muže, nebo pro ženy. Naopak – rozdíly mezi příslušníky uvnitř jednotlivých skupin mohou být větší než odlišnosti mezi skupinami. Proto pokládám za zjednodušující pokračovat v zaběhlém přístupu: „Tohle se hodí pro dívky a tohle pro chlapce.“ Z takového přístupu plyne spousta negativ, která ve svém důsledku mohou znemožňovat svobodnou volbu povolání. Proto před námi stojí velký úkol – snažit se tyto stereotypy „nabourat“, v co nejvyšší možné míře omezit a umožnit tak svobodné rozhodování o tom, co jednou budeme dělat. Při volbě povolání bychom neměli vycházet ze stereotypů o ženských a mužských povoláních, ale ze zájmů a schopností konkrétních jedinců.

4. Gender ve školních lavicích

Jelikož byl výzkum realizován ve škole, je důležité si tento prostor charakterizovat z hlediska genderové problematiky.

Škola je genderově zatíženým prostorem. Žáci a žákyně si zde osvojují nejen formální, ale i neformální, skryté kurikulum. Do formálního kurikula patří například učivo (Renzetti, Curran, 2003). Neformální kurikulum obsahuje „*aktivity a zkušenosti, které se vztahují ke škole*“ (Průcha, Walterová a Mareš, 1995, s. 129). Jejich prostřednictvím získáváme znalosti a dovednosti, které potřebujeme pro plnění společenských rolí (Renzetti, Curran, 2003).

Ve škole by měla být poskytována taková podpora, aby děti měly stejné šance pro rozvoj vlastního potenciálu. Tento požadavek však škola nesplňuje na sto procent. Mohou vznikat různá znevýhodnění, a to například uplatňováním stereotypů při komunikaci a hodnocení dětí. Stereotypním uvažováním si je zařazujeme do určitých skupin, kterým připisujeme shodné charakteristiky. Učitelé a učitelky se mohou dostat do situací, kdy popírají jedinečnost každého jedince tím, že vedou děti ke genderově typickým činnostem, oborům a povoláním. Škola se podílí na utváření genderové identity (Smetáčková in Zapletalová a Vaňková, 2006).

Mezi oblastmi, které jsou v prostoru školy významně genderově zatíženy, patří například učivo a učebnice, pedagogický sbor nebo pedagogická komunikace (Smetáčková in Zapletalová a Vaňková, 2006).

V učebnicích se můžeme setkat s předkládáním omezeného a uměle vybraného okruhu povolání vhodných pro chlapce a dívky. V případě, že jsou úvahy o možných povoláních omezeny tímto výběrem zaměstnání namísto individuálních potřeb, preferencí a schopností, mohou tím obě pohlaví trpět (Magno et al. 2002 in Subrahmanian 2007, s. 66).

Vliv na žákovské představy o postavení mužů a žen ve společnosti má i poměr obou pohlaví v pedagogickém sboru. Ten je na I. stupni základních škol tvořen 96,4 % žen. Učitelství je feminizované povolání (Smetáčková in Zapletalová a Vaňková, 2006).

Komunikace vyučujících s žáky a žákyněmi se liší jednak obsahově a jednak frekvencí. Vyučující komunikují častěji s chlapci a věnují jim více času i pozornosti. Ti dostávají pochvalu za intelektové výkony. Dívky jsou chváleny za milé vystupování a upravený zevnějšek (Renzetti, Curran, 2003).

Genderové stereotypy může škola prostřednictvím svých nástrojů a mechanismů podporovat nebo narušovat. To, co děti získají ve škole, může být následně upevnováno i mimo ni – rodinou a masmédií (Kimmel, 2004).

Pokud bych tuto kapitolu měla shrnout, pak musím konstatovat, že škola má na úroveň genderových stereotypů svých žáků a žákyň významný vliv. V případech, kdy jsou vyučující obeznámeni s danou problematikou a snaží se k dětem přistupovat individuálně a citlivě, mohou být genderové stereotypy minimalizovány. Tím se dětem ve vztahu k volbě povolání otevírá více možností. Já osobně vnímám genderové zatížení ve školách jako výrazné.

5. Bourání stereotypů – změna postojů

Jakým způsobem se můžeme snažit o změnu genderových stereotypů ve vztahu k volbě povolání a obecněji ke škole?

Smetáčková (2006) uvádí, že stereotypy jsou nebezpečné zejména v tom směru, že nemusí být vidět. V důsledku toho si je nemusíme uvědomovat. Pokud si stereotypy uvědomíme, může navazovat jejich odstranění, nebo ponechání. I v případě, že si genderové stereotypy ponecháme, je jejich vliv menší, protože se jimi řídíme na základě vědomého rozhodnutí.

Prvním krokem k identifikaci genderových stereotypů je jejich odhalení. O to se můžeme snažit sledováním a soustředěním se na konkrétní oblasti, ve kterých by genderové stereotypy mohly figurovat. Jedním z příkladů, jak udržujeme genderové

stereotypy, je naše vedení a podporování dětí v genderově tradičních činnostech a povoláních (Smetáčková, 2006).

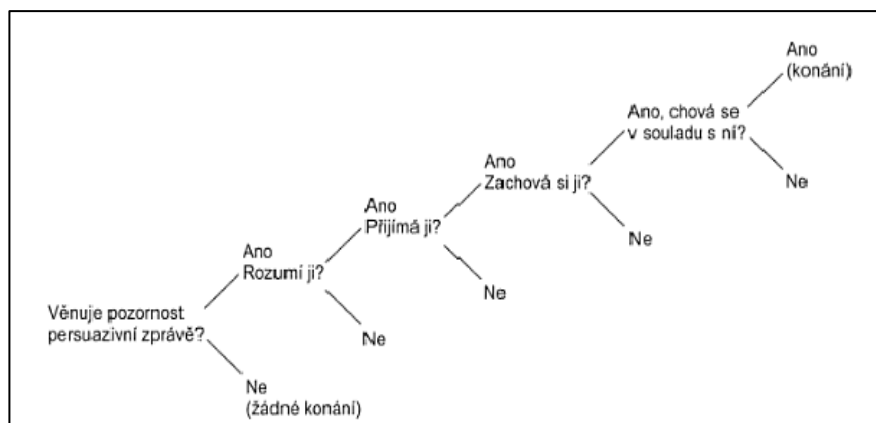
Po rozpoznání genderových stereotypů je správný čas pro jejich rozrušení a zavedení genderově citlivé výuky a výchovy (Smetáčková, 2006). K tomu nám mohou napomoci příručky, ve kterých najdeme cestu, jak zavést tematiku gender do výuky a jak se stát genderově senzitivní. Jedná se například o Gender ve škole – Příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách (Smetáčková, Vlková a kol., 2006).

Stereotypní představy a postoje jsou nebezpečné v tom, že nám mohou bránit nebo zužovat výběr povolání, která bychom bez jejich působení vzali v potaz. Stereotypy nejsou rigidní a lze je měnit. V tomto případě hovoříme o tzv. postojové změně.

Postoje (angl. *attitude*) jsou jedním z hlavních témat sociální psychologie. V Psychologickém slovníku je postoj definován jako „*sklon ustáleným způsobem reagovat na předměty, osoby, situace a na sebe sama; získává se v průběhu života, především vzdáváním a širšími sociálními vlivy, jako je veřejné mínění, sociální kontakty aj.*“ (Hartl, Hartlová, 2013, s. 442). Postoj je tvořen 3 složkami – afektivní, behaviorální a kognitivní (Hayes, 2000).

Postoje jsou naučené a podmíněné. To, aby člověk své postoje změnil, záleží na více okolnostech – na druhu a obsahu sdělení, typu situace, důvěryhodnosti zdroje, kontextu a dalších. Platí, že se zaměřujeme na podobné informace těm, které již máme. (Hayes 1998 in Nakonečný 1999).

Jeden z příkladů modelů, jak může změna postoje probíhat je uveden na obr. 5-1 níže. Vychází z teze, že změna postojů je proces, který je složen z více na sebe navazujících kroků, z nichž každý přednostně působí na určitou složku postoje a v určité hloubce. Těmito kroky jsou pozornost, porozumění, přijetí/přesvědčení, uchování a konání. Jednotlivé kroky mají svůj význam, ale pokud chceme dosáhnout změny postoje, je zapotřebí řetězec jako celek (Výrost, Slaměník, 2008).

Obrázek 5-1: Řetězec sukcesivních kroků znázorňujících průběh procesu změny postoje (Myers 1983 in Výrost a Slaměník 2008, s. 141).

Ve školním prostředí by tento řetězec mohly navodit zážitkové aktivity. Forma aktivit je schopna oslovit cílovou skupinu pravděpodobněji než monotónní výklad látky. Zároveň by aktivity měly splňovat tyto podmínky – srozumitelnost a přiměřenost. Děti by měly rozumět důvodům, proč aktivitu děláme a co jim může přinést. Aktivita by měla být přiměřená věku skupiny jak po stránce obsahové, tak z hlediska časové náročnosti. Splněním těchto podmínek získáváme dobrý předpoklad pro přijetí aktivity a zachování si jejich sdělení cílovou skupinou. To, zda děti těmito kroky úspěšně prošly, poznáme z jejich chování. V případě našeho výzkumu si daný předpoklad ověříme dotazníkovou metodou.

Pokud chceme docílit změny postoje u žáků a žákyň ve škole, musíme brát v úvahu fakt, že svou roli v tomto procesu hraje i postava, která aktivitu vede (např. učitel/ka) a vrstevnická skupina. Vedoucí aktivity je ve změně postojů úspěšnější, pokud je skupinou hodnocen/a kladně (Nakonečný, 1999). Vrstevnická skupina může mít v prepubescenci na jedince větší vliv než rodina (Langmeier, Krejčířová, 1998). Z výzkumů víme, že muži jsou vůči změně postojů oproti ženám rezistentnější (Pratkanis, 2011).

Podle Hartung, et al (2005) je jednou z úspěšných intervencí ukázka a zprostředkování takových modelů netradičních zaměstnání, které jsou pro žáky a žákyně úspěšné. Pokud se člověk setká s příkladem nebo konkrétní osobou, která je v daném povolání úspěšná, pak stoupá pravděpodobnost toho, že by v budoucnu o povolání uvažoval. Jako účinné vidí i vzdělávání a upozornění na stereotypní představy.

Za hlavní prostředek změny postojů se považuje persvaze neboli přesvědčování. Aktivní zapojení a účast jedince je efektivnější formou práce se změnou postojů ve srovnání s pasivním přijímáním informací (Výrost, Slaměník, 2008).

Pro výzkumnou část práce jsem se z výše uvedených důvodu rozhodla jít směrem
bourání stereotypů o povoláních a pokusila se vytvořit program zážitkových aktivit,
který by děti posunul ke svobodnějšímu uvažování o volbě povolání.

EMPIRICKÁ ČÁST

6. Výzkumný cíl a výzkumné otázky

V teoretické části práce jsem podala stručný přehled o oblasti genderové problematiky a volbě povolání. Uvedla jsem, jaké konkrétní dopady mohou mít genderové stereotypy na volbu povolání a jakým způsobem je s nimi možné pracovat. Podala jsem výčet konkrétních vlastností a povolání, která se považují za typická pro ženy a muže.

Pro praktickou část práce jsem zvolila design akčního výzkumu. Sestavila a realizovala jsem program aktivit, který mi sloužil jako podnětový materiál.

Ve výzkumné části figurují dvě skupiny. První, a zároveň výzkumná skupina, je z pražské základní školy. Druhá skupina je ze základní školy z menšího města a je skupinou kontrolní.

Abych zjistila úroveň genderových stereotypů v uvažování mladších školáků před a po programu aktivit, rozhodla jsem se pro ověřovací metodu dotazníků. V dotaznících jsem se zaměřila na oblast volby povolání. Dotazníky obsahovaly nabídku vlastností a povolání, o kterých měly děti rozhodnout, zda je považují za typické pro muže, nebo ženy. Ve výzkumné i kontrolní skupině byly zadány 2 dotazníky.

Hlavním cílem empirické části práce je zjistit, zda má sestavený program aktivit vliv na genderové stereotypy ve vztahu k volbě povolání.

Na základě oblastí, které s genderem a volbou povolání souvisejí, jsem si položila následující výzkumné otázky. Rozdělují děti povolání na vhodná pro muže a pro ženy? Má program aktivit vliv na genderové stereotypy v uvažování dětí o povoláních?

7. Výzkumný soubor

Cílovou skupinou výzkumného šetření jsou žáci a žákyně 5. tříd na I. stupni ZŠ. Jedná se o děti ve věkovém rozmezí 10 až 12 let.

Tuto věkovou skupinu jsem si zvolila z několika důvodů. V 5. třídě jsou děti poprvé postaveny před volbu, jakým směrem se ve své vzdělávací dráze ubírat – zda pokračovat na základní škole, či osmiletém gymnáziu. Jak je patrné z teoretické části práce, jedná se o věkové období, které lze jinak nazvat i jako období obratu v oblasti gender a stereotypů. Děti mladšího školního věku lépe přijímají skutečnosti v nesouladu

s genderovými stereotypy. Jsou schopny přijímat informace, které se vymykají stereotypům (Janošová, 2008).

Dle Supera dochází v období růstu mezi 4 až 13 lety k přejímání stereotypů a formování představ o povoláních (Hlad'o, 2012).

Nejčastěji se o volbě povolání uvažuje v 8. a 9. třídě, kdy žáci a žákyně stojí před rozhodnutím, kam ve své studijní dráze pokračovat. Svou první volbu však musí uskutečnit již v 5. třídě – zůstat na základní škole, nebo se rozhodnout pro studium na osmiletém gymnáziu?

V mladším školním období jsou děti velmi vnímavé a představy, které si v průběhu tohoto období vytvoří, mohou na pozdější rozhodování o povolání vykazovat dlouhodobý vliv (Giannantoniová a Hurley-Hanson 2006 in Hlad'o 2012). Z těchto důvodů jsem se rozhodla pro tuto cílovou skupinu.

Prioritou při výběru výzkumné skupiny bylo, aby se jednalo o běžnou základní školu. Na jaře 2013 jsem kontaktovala ředitelku pražské základní školy s nabídkou spolupráce na empirické části bakalářské práce. Ředitelka souhlasila a předala mi kontakt na třídní učitelku. S třídní učitelkou jsem intenzivně spolupracovala na přípravě i samotné realizaci výzkumu. Výzkumnou skupinou je třída pražské základní školy. Do této třídy v současném školním roce chodí 28 dětí (12 chlapců a 16 dívek).

Kontrolní skupinu jsem si vybrala na základní škole na menším městě, a to z toho důvodu, že v 5. třídě byl přibližně stejný počet dětí. Na podzim 2013 jsem kontaktovala přímo učitelku, která má třídnictví v 5. třídě a zaslala jí návrh spolupráce. Třídní učitelka se spoluprací souhlasila. V aktuálním školním roce do 5. třídy dochází 29 dětí (18 chlapců a 11 dívek).

Rozdíl v žákovské populaci mezi pražskou základní školou a školou na menším městě (cca 10 000 obyvatel) není pro účely tohoto výzkumu směrodatný. Mým cílem je zjistit, zda má realizovaný program aktivít dopad na uvažování dětí o povoláních. Jde mi o porovnání změny, nikoliv výchozí úrovně ve skupinách.

8. Metody sběru dat

Design výzkumu má charakter akčního výzkumu. Sestavila jsem program aktivit, který slouží jako podnětový materiál. Ve výzkumné skupině, kde byl program realizován, jsem sledovala zavádění změn a hodnotila jejich dopady. Abych zjistila úroveň

genderových stereotypů v uvažování mladších školáků, před a po programu aktivit, rozhodla jsem se pro ověřovací metodu dotazníků.

Nejprve jsem několik týdnů docházela do pražské základní školy, abych se seznámila s výzkumnou skupinou. Po několika osobních setkáních jsem zahájila výzkum administrací prvního dotazníku. Následoval program aktivit a závěrem bylo zadání druhého dotazníku.

V kontrolní skupině jsem program aktivit nerealizovala. Dotazníky jsem zadala přibližně ve stejném časovém rozmezí jako ve skupině výzkumné.

8.1 Dotazníky

Dotazníkovou metodou jsem zjišťovala, jak děti uvažují o volbě povolání, jaké vlastnosti a povolání považují za vhodné pro muže a ženy. Dotazník administrovaný po programu aktivit ve výzkumné skupině navíc zjišťoval zpětnou vazbu k programu. Dotazníková metoda mi umožnila z hlediska času i organizace efektivní sběr dat.

Dotazníky jsem sestavovala s oporou v odborné literatuře, aby v nich byly zahrnuty všechny oblasti, které se vztahují k výzkumnému cíli práce. Vzorem mi byl výzkum Smetáčkové a kol. (2005) s názvem „Genderové aspekty přechodu žáků a žákyň mezi vzdělávacími stupni“, ze kterého jsem čerpala seznam vlastností a povolání uvedený v dotaznících.

Ve výzkumné i kontrolní skupině jsem zadala 2 dotazníky. Obsah prvního dotazníku se v obou skupinách shodoval. Druhý dotazník administrovaný ve výzkumné skupině navíc zjišťoval zpětnou vazbu k programu aktivit. Druhý dotazník v kontrolní skupině tuto baterii otázek neobsahoval, ale shodoval se v první části, aby bylo možné skupiny porovnat.

Ve všech případech se jednalo o písemnou a neanonymní formu dotazníku. Tuto formu jsem zvolila proto, abych zjistila úroveň genderových stereotypů konkrétních dětí a mohla ji vzít v úvahu při realizaci programu aktivit. Dalším důvodem bylo zabránění neodpovědnému vyplňování, na které upozorňuje Chráska (2007). Každý dotazník byl uveden částí s oslovením, motivací, instrukcemi a poděkováním. V úvodní části jsem se snažila vysvětlit, jakým způsobem mají děti dotazník vyplňovat. Dotazník obsahoval hlavičku se základními identifikačními údaji - jménem, pohlavím, věkem, městem, třídou a datem vyplnění. Otázky jsem řadila do logických celků (osobní volba povolání, vliv vrstevníků a rodičů, volba povolání typických pro ženy a muže, volba typických vlastností mužů a žen).

Co se týče formální úpravy, záleželo mi na přehlednosti a dostatečném prostoru pro záznam odpovědi na otevřené otázky. Rozlišení odpovědí od otázek jsem vyřešila tučným stylem písma.

První dotazník zadaný ve výzkumné skupině obsahoval 8 otázek. Z této baterie byly 4 otázky otevřené a 4 otázky uzavřené. Uzavřené otázky byly rozšířené o otevřenou podotázku.

Dotazovala jsem se na osobní volbu povolání – čím chtějí být děti v dospělosti. Dalšími otázkami jsem zjišťovala, čím chtějí být vrstevníci a jaká povolání vykonávají rodiče.

Dotazník obsahoval nabídku 8 povolání (prodávání v obchodě, kancelářská práce, vyučování malých dětí, programování na počítači, vedení podniku, kancelářská práce, řízení nákladního auta, kadeřnictví a kosmetika, hornictví).

Ze seznamu povolání měly děti zakroužkovat taková povolání, o kterých si myslí, že by je měli vykonávat jen muži. Seznam povolání byl uveden ještě jednou s tím rozdílem, že děti měly zakroužkovat ta povolání, o kterých si myslí, že by je měly vykonávat jen ženy.

Dotazník obsahoval nabídku 8 vlastností (péče a starostlivost, odvaha, pracovitost, agresivita, upovídanost, šikovnost, citlivost, soutěživost).

Stejně jako u seznamu povolání měly děti zakroužkovat ty vlastnosti, o kterých si myslí, že jsou typické jen pro muže a v další nabídce pro ženy. Nabídku povolání i vlastností jsem vybírala na základě výzkumného šetření Smetáčkové a kol. (2005).

Jedním z cílů dotazníků je zmapovat aktuální úroveň genderových stereotypů v uvažování o jednotlivých povoláních a vlastnostech žen a mužů. Zajímalo mne, jakou mají děti o svém budoucím povolání představu, zda jejich výběr souvisí s povoláním rodičů a ovlivňuje je vrstevnická skupina.

Druhý dotazník zadávaný ve výzkumné skupině po programu aktivit obsahoval 19 otázek. Dotazník byl členěn na dvě části.

První část dotazníku se skládala z 2 otevřených a 2 uzavřených otázek rozšířených o otevřenou podotázku. Otázky se týkaly výběru těch povolání, o kterých si děti myslí, že by měly být vykonávány jen ženami, nebo jen muži. Nabídka byla rozšířena o 8 povolání, z nichž některá děti uváděly jako další povolání, která považují za typická pro muže, nebo ženy a nebyla uvedena v prvním dotazníku (práce na stavbě, řízení letadla, věda a výzkum, lékařství, psaní knih, práce v kuchyni, psaní článků do novin a zpěv). Druhý dotazník neobsahoval nabídku vlastností, protože se na ně program aktivit primárně nezaměřoval.

Druhá část dotazníku se týkala programu aktivit. Obsahovala 14 otázek – 11 uzavřených a 3 otevřených. Otázky se týkaly programu aktivit.

Zajímalo mě, zda se dětem program aktivit líbil, případně co by na něm změnily, zda by chtěly absolvovat další aktivity a jestli je po absolvování aktivit napadají i jiná povolání, která by do budoucna zvažovaly.

V kontrolní skupině jsem zadala rovněž dva dotazníky, budu je označovat jako třetí a čtvrtý (časově chronologicky). Třetí dotazník byl totožný s dotazníkem prvním zadávaným ve výzkumné skupině. Obsahoval 8 otázek, z nichž byly 4 otázky otevřené a 4 uzavřené, jež byly navíc rozšířené o otevřenou podotázku.

Čtvrtý dotazník obsahoval 4 otázky, z nichž 2 otázky byly otevřené a 2 otázky uzavřené. Otázky uzavřené byly navíc rozšířené o otevřenou podotázku. Dotazník se obsahově shodoval s první částí druhého dotazníku administrovaného ve výzkumné skupině, abych mohla odpovědi porovnat.

Administraci dotazníků předcházela pilotáž. Cílem pilotní studie bylo ověřit validitu dotazníku, najít případná nejednoznačná místa a nedostatky, které by mohly ovlivnit získaná data. Pilotáž jsem uskutečnila s jedním chlapcem a dívkou ve věku 10 let. Při pilotáži jsem věnovala pozornost délce dotazníku, položeným otázkám i nabídce odpovědí. Důležité bylo ověřit si, zda je dotazník srozumitelný po obsahové i formální stránce.

Vyplňování dotazníků trvalo dětem přibližně 10-15 minut. Při administraci dotazníků ve skupinách se čas na vyplňování prodloužil. Pravděpodobně z toho důvodu, že ho děti nevyplňovaly o samotě, ale ve školní třídě. Po pilotáži prošly dotazníky mírnými finálními úpravami.

Ve výzkumné i kontrolní skupině jsem dotazníky zadávala osobně ve třídách za přítomnosti třídní učitelky. Osobní administraci jsem zvolila proto, abych mohla reagovat na případné nejasnosti, a také kvůli kontrole úplnosti vyplnění. Na administraci dotazníků jsem měla od třídních učitelek vyčleněnou jednu vyučovací hodinu. Děti zvládly dotazník vyplnit zhruba během 20-25 minut.

Časový odstup mezi zadáním dotazníků byl v obou skupinách přibližně dva týdny. Druhý dotazník ve výzkumné skupině jsem zadala s vysvětlením, že seznam povolání je rozšířen ještě o další povolání, která v prvním dotazníku nebyla uvedena. Dětem jsem zdůraznila, že mě zajímá, co si myslí o konkrétních povoláních, a ať zakroužkují ta povolání, o kterých si myslí, že jsou vhodná jen pro muže, nebo ženy. Stejně vysvětlení

jsem podala i kontrolní skupině. Děti zadání rozuměly a nedivily se, proč jsou v dotaznících uvedena některá povolání, na která jsem se ptala v předchozím dotazníku.

8.2 Program aktivit

Po absolvování volitelných předmětů Úvod do genderových studií a Gender ve škole, nastudování odborné literatury a zorientování se v problematice, jsem se rozhodla pro „bourání stereotypů“. Kde a u koho je potřebné narušovat genderové stereotypy? Jakým způsobem? Rozhodla jsem se sestavit program aktivit pro děti mladšího školního věku.

Tématem programu zážitkových aktivit bylo Volba povolání a gender. Při výběru tématu jsem se řídila zásadami Hendla (2008) – téma je vztaženo do praxe tím, že zážitkovými aktivitami upozorňuje na zatížení genderovými stereotypy. Proces realizace aktivit je procesem učení a má za cíl upozornit na genderovou problematiku, narušit genderové stereotypy a umožnit svobodnější volbu povolání. Aktivity na sebe navazují, pojí je určitá linka, byly sestaveny tak, aby fungovaly jako celek a program dokázal oslovit cílovou skupinu.

Program aktivit jsem sestavila s oporou v odborné literatuře. Konkrétní aktivity jsem čerpala z Příručky pro genderově citlivé výchovné poradenství (Smetáčková a kol., 2007) a Gender ve škole – Příručky pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách (Smetáčková, Vlková a kol., 2006). Aktivity jsem upravila tak, aby byly přiměřené dětem mladšího školního věku.

Výběr a příprava aktivit probíhaly v delším časovém období. Formu a obsah aktivit jsem konzultovala s třídní učitelkou výzkumné skupiny.

Program jsem sestavila ze tří zážitkových aktivit. Aktivity jsou připraveny tak, aby mohly proběhnout ve školní třídě a časová náročnost každé z nich byla maximálně jedna vyučovací hodina. Cílovou skupinou programu jsou děti mladšího školního věku. Aktivity by na sebe měly časově i obsahově navazovat a proběhnout jako intenzivní program, tzn. v rozsahu 2-3 týdnů.

Program je sestaven z aktivit „*Vlastnosti potřebné k různým povoláním*“ (Smetáčková, Vlková a kol., 2006), „*Kdo poletí do vesmíru*“ (Smetáčková a kol., 2007) a „*Reklama na povolání*“ (Smetáčková, Vlková a kol., 2006). Aktivity jsou propojeny

tématem volby povolání z hlediska genderu, ale každá z nich do programu přináší něco navíc.

Realizace programu by měla mít dopad na genderové stereotypy v uvažování o mužích a ženách, zejména v oblasti volby povolání. Cílem je poukázat a snížit jejich výskyt v uvažování o povoláních. Soubor aktivit by měl navést cílovou skupinu směrem ke svobodnější volbě povolání – bez zatížení genderových stereotypů. Na základě očekávaných změn jsem sestavila druhý dotazník, který má předpokládaný posun v uvažování dětí buď potvrdit, anebo vyvrátit.

Program je závislý na kontextu – kdo a jakým způsobem ho uchopí, jak je flexibilní a pohotový vůči změnám, které mohou při jeho realizaci nastat, a v neposlední řadě také na skupině, se kterou ho realizujeme (Miovský, 2006). Na program aktivit nelze nahlížet jako na něco univerzálního a účinného za všech okolností. Každý z nás může do programu vnést něco navíc, nějak ho obohatit, a zároveň se mu může stát něco, co nepředpokládal. Každá skupina, se kterou se rozhodneme program realizovat, je jedinečná, její členové mají rozdílné zkušenosti a mohou reagovat různě. Z těchto důvodů je důležité se na program pečlivě připravit a zkusit si promyslet situace, které by při jeho realizaci mohly nastat.

8.2.1 1. aktivita „Vlastnosti potřebné k různým povoláním“

První aktivita „Vlastnosti potřebné k různým povoláním“ seznamuje děti s tématem a přináší nový způsob, jak lze o volbě povolání přemýšlet – nejen tím, co vidíme kolem sebe, ale také reálnými nároky, které se s jednotlivými zaměstnáními pojí. V okamžiku, kdy víme, že existuje vztah mezi vlastnostmi a povoláními, a lze je posuzovat na základě různých očekávání, můžeme proniknout do této problematiky hlouběji a poukázat na genderové stereotypy.

Obsahem této aktivity jsou některé z vlastností a povolání, které jsem zařadila do dotazníku administrovaným před realizací programu. Úkolem dětí je posoudit, zda jsou konkrétní vlastnosti a povolání typické pro muže nebo ženy, případně zda jsou neutrální.

Děti by si absolvováním aktivity měly uvědomit vztah mezi vlastnostmi a povoláními, který by neměl být opomíjen. Tím, že si ukážeme konkrétní charakteristiky, které jsou k výkonu jednotlivých povolání požadovány, děti by o těchto nárocích měly začít uvažovat. Pokud jsem schopna vést a řídit druhé lidi, mám předpoklad pro povolání, u kterých je tato schopnost zapotřebí, jako je například vedení podniku.

Děti by se po absolvování aktivity měly v uvažování o povoláních ubírat směrem k nárokům práce, uvědomit si tuto provázanost. Další přínos vyplývající z aktivity směrem k dětem je si ukázat, že všechny ženy, ani všichni muži nejsou stejní, ale jedná se o vnitřně heterogenní skupiny. Ve volbě povolání i světě práce by mělo záležet na individuálních dispozicích a schopnostech každého z nás, ne na pohlaví. Z diskuse nad vlastnostmi a povoláním mohou být pro ostatní přínosné i zkušenosti dětí s konkrétními povoláními z jejich okolí.

Cílem první aktivity je zmapování úrovně genderových stereotypů ve třídě, což zjistím podle toho, jak budou žáci a žákyně k aktivitě přistupovat. Zda se shodnou na genderově stereotypních povoláních, nebo naopak budou uvažovat způsobem, že všechny ženy a muži nejsou stejní a uvědomí si, že každé povolání s sebou nese odlišné nároky na člověka bez ohledu na pohlaví.

Dalším cílem je zjistit, jakým způsobem děti o jednotlivých povoláních a charakteristikách uvažují, přičemž mají při aktivitě velký prostor pro vyjádření svých myšlenek, nápadů a názorů. Jako přínos aktivity vnímám i její formu – skupinovou práci, na kterou při běžných vyučovacích hodinách není vyhrazen takový prostor.

8.2.2 2. aktivita „Kdo poletí do vesmíru“

Druhá aktivita „Kdo poletí do vesmíru“ navazuje na první aktivitu charakteristikami, které jsou pro děti jedním z vodítek při výběru hvězdné posádky do vesmíru. Úkolem není pouhé spojování vlastností a povolání, ale děti musí analyzovat větší množství informací. Obsahem aktivity je výběr týmu do hvězdné posádky. Vedle práce ve skupinách si děti zkusí argumentovat samy za sebe.

Aktivita je obohacena o uvedení příkladu několika osob z historie, které ve své době uspěly v genderově netradičním oboru. Jak dokládá Hartung et al (2005) se zprostředkováním úspěšných modelů netradičních zaměstnání stoupá pravděpodobnost toho, že by v budoucnu o povolání děti uvažovaly.

Vzniká možnost rozpoutat s dětmi diskusi o tom, že nás v uvažování o jednotlivých povoláních ovlivňují i genderové stereotypy. Pod jejich vlivem pak dělíme práci na vhodnou a nevhodnou pro muže a ženy. Aktivita probíhá formou individuální i skupinové práce.

Realizací aktivity jsem si kladla více cílů – rozšířit program o individuální formu práce, možnost zažít vlastní výběr nějakého týmu, ukázat dětem úspěšnou ženu

a úspěšného muže v genderově netradičním povolání, demonstrovat důsledky genderových stereotypů ve finančním ohodnocování různých pracovních pozic.

8.2.3 3. aktivita „Reklama na povolání“

Účelem třetí aktivity „Reklama na povolání“ je poukázat na oblasti, ze kterých na nás mohou působit genderové stereotypy, konkrétně na masmédiu. Skrze vlastní tvoření a prezentování reklamy si děti zkusí, na jakém principu se reklamy vytváří a v čem tkví jejich úskalí. Získají tak praktickou zkušenost, jak s tímto typem ovlivňování pracovat. Prezentací a vystavením žákovských výtvorů lze program uzavřít.

Aktivita je v několika aspektech blízká aktivitě „Vlastnosti potřebné k různým povoláním“ a lze na ní částečně demonstrovat, jak se děti posunuly ve svých názorech.

Úkolem žáků a žákyň je vytvořit reklamu na povolání takovým způsobem, aby vystihli hlavní charakteristiky zadaného povolání, a zároveň aby byla reklama poutavá.

V závěrečné prezentaci skupinových výtvorů vzniká prostor pro diskusi, ve které můžeme žáky a žákyně podnítit v uvažování o charakteristikách, které dominují u konkrétních povolání obvykle vykonávaných muži či ženami. Můžeme děti upozornit na fakt, že je kolem nás mnoho genderových stereotypů a představ o tom, jaké vlastnosti má mít „správná“ žena a „správný“ muž. Tyto stereotypní představy nás pak ovlivňují i v tom, jak přemýšlíme o jednotlivých povoláních, což s sebou nese i situace, kdy se chce např. muž věnovat povolání, které je společností považováno za typické pro ženy a v důsledku toho může být vystaven posměchu a diskriminaci. V konkrétním případě bychom se měli soustředit především na vlastnosti, které jsou potřeba k výkonu daného povolání a ne primárně na to, zda je dotčený muž, nebo žena.

Realizací aktivity jsem si kladla za cíl poukázat na vliv reklamy, uvědomit si hlavní znaky povolání, prezentovat vlastní výtvoř před ostatními, diskutovat nad typickými představiteli zadaných povolání a vysvětlit, proč není správné nějakou skupinu osob redukovat podle hlavních znaků a mít univerzální očekávání vůči skupině žen a mužů.

9. Metody zpracování dat

Data získaná dotazníkovou metodou jsem převedla do elektronické podoby a analyzovala pomocí následujících metod. U otevřených otázek jsem provedla úplnou kategorizaci – odpovědi dětí byly rozříděny do několika kategorií. Vedle kategorizace jsem použila metodu kódování – každé otázce a odpovědi v dotazníku jsem přiřadila

číselný kód. Následovalo třídění dat, kterým jsem zjišťovala kolik dětí má společný jeden nebo více znaků. Provedeno bylo jak třídění prvního stupně tj. děti, které mají shodné jeden znak, tak třídění druhého stupně tj. děti, které mají společné dva znaky. Data jsem zpracovávala v počítačovém programu Microsoft Excel.

Program aktivit jsem podrobila reflexi, popsala jeho průběh a anonymizovala. Zásadou v realizaci programu bylo, že postavení mé osoby (jako vedoucí aktivit) a děti (jako účastníků aktivit) bylo rovnocenné. Vyhodnocovala jsem údaje z dotazníků (včetně zpětné vazby od dětí k aktivitám) a některé z nich porovnávala.

10. Prezentace výsledků

V této kapitole představím výsledky a porovnání údajů z dotazníků, které jsem administrovala ve výzkumné a kontrolní skupině. Záměrně uvádím jen ty údaje, které se vztahují k výzkumnému cíli a otázkám. Podrobný popis přípravy, průběhu a reflexe programu aktivit jsou uvedeny v přílohách (viz Přílohy kap. 13.1).

10.1 Výzkumná skupina

10.1.1 1. dotazník

První dotazník ve výzkumné skupině vyplnilo 27 dětí (16 dívek a 11 chlapců). První otázka zjišťovala, jaká povolání by děti chtěly v budoucnu vykonávat. Nejčastěji děti uvedly jedno povolání (56 %).

Z celkového počtu 46 voleb povolání převažovala povolání, která jsem zařadila do kategorie „ostatní povolání“. Jednalo se o povolání z různých oblastí (masérství, podnikatelství, předsednictví parlamentu, obsluhu v restauraci, učitelství a další). Tyto volby, které jsem zahrнула do kategorie „ostatní povolání“, převažovaly u chlapců i dívek.

Dívky uvedly celkem 33 voleb povolání. Z tohoto počtu byla nejčastěji uváděná povolání zařazena do kategorie „ostatní povolání“ (42 %). Danou kategorii zastupovala například povolání masérky, vynálezky, pokladní, ekoložky, učitelky, kadeřnice nebo číšnice. Následovala povolání z umělecké oblasti (36 %) a práce se zvířaty (18 %).

Chlapci uvedli celkem 13 voleb povolání. Z tohoto počtu byla nejčastěji uváděná povolání zařazena do kategorie „ostatní povolání“ (46 %). Danou kategorii zastupovala například povolání astronom, voják, instalatér, lékař, kuchař a další. Následovala povolání z umělecké oblasti (31 %) a oblast IT (23 %).

Skupina dívek i chlapců volila povolání z rozličných oblastí. U dívek je patrná tendence volit taková povolání, která mají souvislost s péčí nebo uměleckou tvorbou. Skupina chlapců volila nejčastěji povolání spojená s fyzickou silou a lze vysledovat i tendence technického zaměření. U chlapců i dívek je v podobném zastoupení (36 % a 31 %) zřetelné zaměření části voleb povolání na uměleckou oblast.

V této části práce budu porovnávat odpovědi skupiny dětí, které absolvovaly celý program aktivit. Danou skupinu tvoří 19 dětí (12 dívek a 7 chlapců).

První dotazník obsahoval nabídku 8 povolání. Děti měly konkrétní povolání zakroužkovat v případě, že si myslí, že jsou typická pro muže a v další nabídce totéž pro ženy. V tabulce 10-1 jsou procentuálně vyjádřeny odpovědi skupiny dívek i chlapců pro mužská i ženská povolání v 1. dotazníku.

Tabulka 10-1 Posuzování povolání výzkumná skupina, 1. dotazník	Mužská povolání			Ženská povolání		
	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky	Chlapci	Celkem
Prodávání v obchodě	0 %	14 %	5 %	8 %	29 %	16 %
Vyučování malých dětí	0 %	14 %	5 %	67 %	29 %	37 %
Programování na počítači	17 %	57 %	32 %	0 %	0 %	0 %
Vedení podniku	42 %	29 %	37 %	8 %	14 %	11 %
Kancelářská práce	25 %	14 %	21 %	33 %	29 %	32 %
Řízení nákladního auta	83 %	100 %	89 %	0 %	0 %	0 %
Kadeřnictví, kosmetika	0 %	0 %	0 %	92 %	71 %	84 %
Hornictví	100 %	100 %	100 %	0 %	0 %	0 %

Dívky z uvedeného seznamu za mužská povolání nejčastěji označovaly hornictví, řízení nákladního auta a vedení podniku. Chlapci souhlasně označili hornictví a řízení nákladního auta. Následovalo programování na počítači. Za celou skupinu dětí byla nejčastější povolání hornictví, řízení nákladního auta a vedení podniku.

Z genderového hlediska je zajímavé, že dívky tři povolání z nabídky nepovažují za povolání, která by měli vykonávat jen muži. Oproti tomu chlapci tento názor zastávají jen v jednom případě. Jistou roli může hrát fakt, že děti posuzují rozdílně povolání pro své a pro opačné pohlaví. Děti častěji volily genderově tradiční povolání.

Můžeme si všimnout, že dívky i chlapci nejčastěji volili povolání hornictví a řízení nákladního auta, která jsou spojena s fyzickou silou. Dívky byly v posuzování mužských povoláních oproti chlapcům vyhraněnější.

Hodnocení povolání vhodných pro ženy je uvedeno také v tabulce 10-1. Dívky za ženská povolání nejčastěji označily kadeřnictví a kosmetiku, vyučování malých dětí, kancelářskou práci. Chlapci zvolili kadeřnictví a kosmetiku, vyučování malých dětí, prodávání v obchodě a kancelářskou práci. Za celou výzkumnou skupinu byla nejčastěji zvolena povolání kadeřnictví a kosmetika, vyučování malých dětí a kancelářská práce. V prvních dvou případech povolání můžeme vidět souvislost s péčí o zevnějšek a děti. Skupina dívek se ukázala jako názorově vyhraněnější. Z genderového hlediska je zajímavé, že tři povolání nebyla zvolena ani jednou, a to jak ze strany dívek, tak chlapců. Copak na světě nežijí ženy, které by byly silné? Nebo je příčina v tom, že je tento pohled na muže a ženy, potažmo povolání, dětem již od útlého věku překládán okolím?

Jak vyplývá z údajů z tabulky, děti rozdělují povolání na ta, která jsou vhodná pro muže, nebo ženy. Tato tendence je velmi silná u genderově tradičních povolání, které jsou v případě žen spojeny s péčí a starostlivostí, u mužů s fyzickou silou.

Vedle seznamu povolání dotazník obsahoval i nabídku vlastností. Děti měly konkrétní vlastnosti zakroužkovat v případě, že si myslí, že jsou typické pro muže a v další nabídce pro ženy.

Tabulka 10-2 Posuzování vlastností výzkumná skupina, 1. dotazník	Mužské vlastnosti			Ženské vlastnosti		
	dívky	chlapci	celkem	dívky	chlapci	celkem
Péče, starostlivost	0 %	14 %	5 %	75 %	71 %	74 %
Odvaha	50 %	57 %	53 %	17 %	0 %	11 %
Pracovitost	33 %	43 %	37 %	33 %	71 %	47 %
Agresivita	67 %	71 %	68 %	8 %	29 %	16 %
Upovídanost	17 %	14 %	16 %	67 %	71 %	68 %
Šikovnost	42 %	29 %	37 %	33 %	71 %	47 %
Citlivost	0 %	0 %	0 %	75 %	86 %	79 %
Soutěživost	58 %	57 %	58 %	33 %	0 %	21 %

Z tabulky 10-2 vyplývá, že dívky i chlapci za typicky mužské vlastnosti považují agresivitu, soutěživost a odvahu.

Překvapivé je, že žádný chlapec ani dívka za typicky mužskou vlastnost neoznačili citlivost. V tomto případě se možná řídili stereotypním a nešťastným heslem „Muži nepláčou“. Podle uváděných vlastností si výzkumná skupina představuje muže jako někoho, kdo má sílu, je soutěživý, odvážný a pracovitý, nedává najevo své city, a neplýtvá

slovy. Tento tradiční vzor většina mužů nespĺňuje, ale je nám neustále předkládán jako ten správný, což je jednou z možných příčin, proč děti označovaly tyto vlastnosti.

Ze stejné nabídky vlastností měly děti zvolit vlastnosti, které považují za typické pro ženy. Z tabulky 10-2 vyplývá, že dívky jako typicky ženské vlastnosti nejčastěji uvedly péči a starostlivost, citlivost a upovídanost. Chlapci z uvedené nabídky za nejčastější typicky ženské vlastnosti považují citlivost, péči a starostlivost, pracovitost, upovídanost, šikovnost a agresivitu.

Z genderového hlediska je zajímavé, že 71 % chlapců považuje za typicky ženskou vlastnost šikovnost a pracovitost, zatímco ze skupiny dívek si to myslí jen 33 %. Nejčastěji uvedenými typickými ženskými vlastnostmi za celou skupinu jsou citlivost, péče, starostlivost a upovídanost.

Pokud porovnáme vlastnosti, které děti považují za typicky mužské (agresivita, soutěživost, odvaha) s vlastnostmi spojovanými se ženami (péče a starostlivost, citlivost, upovídanost), evokuje nám to i jiná povolání, která jsou s konkrétními vlastnostmi spjata. Tento předpoklad koresponduje s nejčastěji zvolenými povoláními pro muže (hornictví, řízení nákladního auta a vedení podniku) a pro ženy (kadeřnictví a kosmetika, vyučování malých dětí a kancelářská práce).

Z genderového hlediska je zajímavé, že zatímco v názorech na povolání byly mezi dívkami a chlapci značné rozdíly, v uvažování o mužských a ženských vlastnostech si byly skupiny dívek a chlapců blízké.

Děti rozdělují vlastnosti na typicky mužské a ženské, což má normativní význam. V takovém případě se dítě snaží samo takové vlastnosti naplňovat, a pokud se mu to nedaří, může se prožívat jako nějakým způsobem výjimečné (Smetáčková a kol., 2005).

To je jeden z důvodů, proč má smysl snažit se o bourání stereotypů jak v pohledu na vlastnosti a povolání, tak jejich generalizování na mužské a ženské. Vlastnosti jsou úzce spjaty s výkonem konkrétních povolání, proto je nutné jim věnovat pozornost a snažit se v programu aktivit zacílit i na tuto oblast.

10.1.2 2. dotazník

Druhý dotazník obsahoval nabídku 16 povolání. Ze seznamu povolání se polovina vyskytovala v prvním dotazníku. Další povolání jsem vybrala podle odpovědí dětí v prvním dotazníku. Stejně jako v dotazníku zadaném před programem aktivit, měly děti vybrat z nabídky taková povolání, o kterých si myslí, že by je měli vykonávat jen muži. V další nabídce měly děti zvolit povolání vhodná pro ženy.

V tabulce 10-3 jsou procentuálně vyjádřeny odpovědi dívek a chlapců z výzkumné skupiny na posuzování povolání pro muže a ženy ve 2. dotazníku.

Tabulka 10-3 Posuzování povolání Výzkumná skupina, 2. dotazník	Mužská povolání			Ženská povolání		
	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky	Chlapci	Celkem
Prodávání v obchodě	0 %	14 %	5 %	8 %	14 %	11 %
Vyučování malých dětí	0 %	29 %	11 %	33 %	14 %	26 %
Programování na počítači	17 %	14 %	16 %	8 %	14 %	11 %
Vedení podniku	17 %	14 %	16 %	8 %	14 %	11 %
Kancelářská práce	17 %	29 %	21 %	8 %	14 %	11 %
Řízení nákladního auta	42 %	57 %	32 %	0 %	14 %	5 %
Kadeřnictví, kosmetika	0 %	0 %	0 %	50 %	57 %	53 %
Hornictví	67 %	86 %	74 %	0 %	0 %	0 %
Práce na stavbě	25 %	43 %	32 %	0 %	14 %	5 %
Řízení letadla	42 %	29 %	37 %	0 %	29 %	11 %
Věda, výzkum	8 %	14 %	11 %	8 %	14 %	11 %
Lékařství	8 %	14 %	11 %	17 %	14 %	16 %
Psaní knih	8 %	14 %	11 %	8 %	14 %	11 %
Práce v kuchyni	17 %	14 %	16 %	25 %	29 %	26 %
Psaní článků do novin	8 %	14 %	11 %	0 %	14 %	5 %
Zpěv	0 %	14 %	5 %	17 %	14 %	16 %

Z tabulky 10-3 vyplývá, že dívky za typicky mužská povolání po absolvování programu aktivit považují hornictví, řízení nákladního auta a letadla, práci na stavbě. Čtyři povolání (prodávání v obchodě, vyučování malých dětí, kadeřnictví a kosmetika, zpěv) dívky neoznačily ani jednou. Chlapci nejčastěji volili hornictví, řízení nákladního auta a práci na stavbě. Jedno povolání (kadeřnictví, kosmetika) chlapci neoznačili ani v jednom případě.

U nejčastěji vybraných povolání za celou výzkumnou skupinu (hornictví, řízení letadla, řízení nákladního auta, práce na stavbě) lze najít spojení se silou – ať už ve smyslu řízení velkého auta/stroje nebo s fyzickou silou. Žádný nebo nízký počet voleb získala povolání kadeřnictví a kosmetika, zpěv, prodávání v obchodě. Tato povolání nejsou spojována s fyzickou silou.

Ze stejného seznamu povolání měly děti zvolit povolání, která považují za typická pro ženy. Z tabulky 10-3 vyplývá, že dívky nejčastěji volily povolání kadeřnictví

a kosmetiku, vyučování malých dětí a práci v kuchyni. Za skupinu chlapců nejvyšší počet voleb získala povolání kadeřnictví a kosmetika, řízení letadla a práce v kuchyni. Za celou skupinu byla zvolena povolání kadeřnictví a kosmetika, vyučování malých dětí, práce v kuchyni, lékařství a zpěv. Tato povolání jsou spojena se starostlivostí a péčí o druhé.

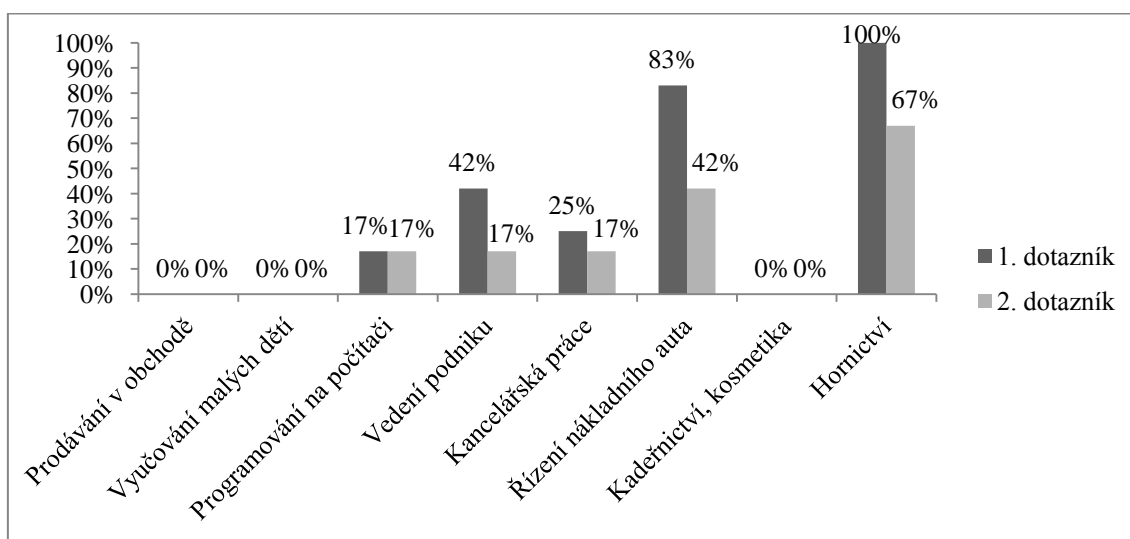
Překvapivým zjištěním v 2. dotazníku je fakt, že chlapci za ženská povolání označili stejným počtem voleb řízení letadla a práci v kuchyni. Objevila se genderově netradiční volba – řízení letadla je spojováno spíše s muži. Souvislost s tímto výsledkem můžeme najít s programem aktivit, ve kterém se řízení letadla konkrétně zmiňovalo u aktivity „Kdo poletí do vesmíru“.

Rozdělování povolání na vhodná pro muže a ženy může mít na děti normativní vliv podobně jako v případě vlastností (Smetáčková a kol., 2005).

10.1.3 Porovnání údajů z dotazníků před a po programu aktivit

V této kapitole porovnám výsledky výzkumné skupiny v 1. a 2. dotazníku. Na grafu 10-1 jsou znázorněna povolání, která dívky v dotaznících označily jako typicky mužská.

Graf 10-1

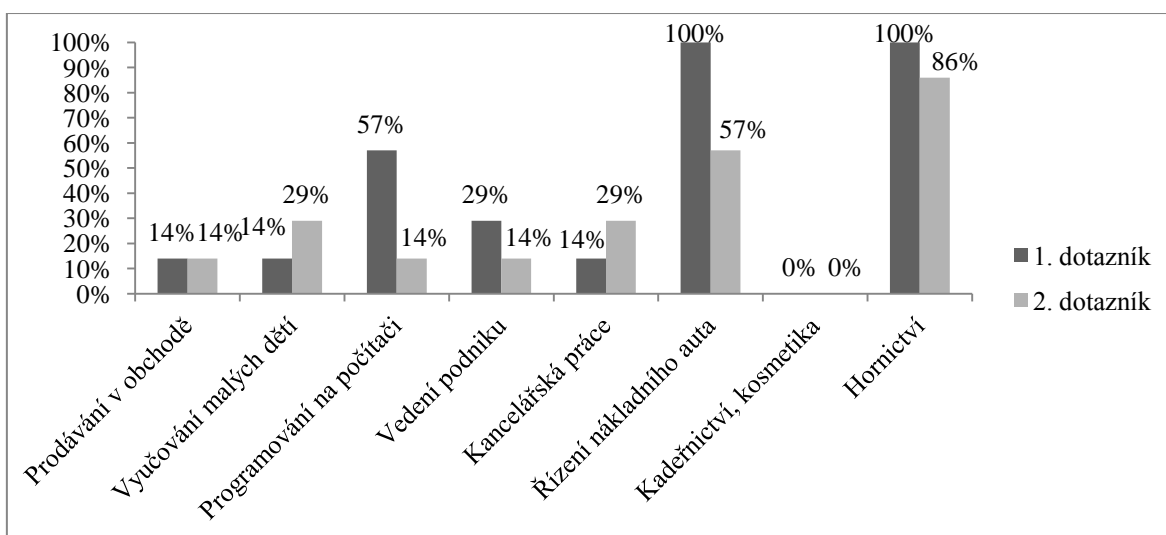

Dívky se ve druhém dotazníku ukázaly jako méně vyhraněné v rozdělování povolání na mužská a ženská v porovnání s prvním dotazníkem. Došlo ke snížení počtu voleb typicky mužských povolání u vedení podniku, kancelářské práce, řízení nákladního auta a hornictví. Největší rozdíly byly zjištěny u řízení nákladního auta (-41 %), hornictví (-33 %) a vedení podniku (-25 %). Na stejné úrovni jako před programem aktivit zůstala povolání prodávání v obchodě, vyučování malých dětí, programování na počítači a kadeřnictví, kosmetika.

U skupiny dívek došlo k posunu v uvažování o těch mužských povoláních, která jsou výrazně genderově zatížená. Možných důvodů, proč se pohled dívek nezměnil na ostatní povolání z nabídky, může být více. Program aktivit nebyl primárně cílen na tato konkrétní povolání, ale na komplexní pojetí problematiky. Zkušenosti dívek z vlastního života mohou v názorech sehrávat větší význam a program aktivit by musel být delší a obsáhlejší. Jako další možný důvod vidím i to, že by muselo dojít ke změnám v dalších oblastech (masmédia, okolí ad.).

Na grafu 10-2 jsou graficky znázorněna povolání, která chlapci v dotaznících označili jako typicky mužská.

Graf 10-2

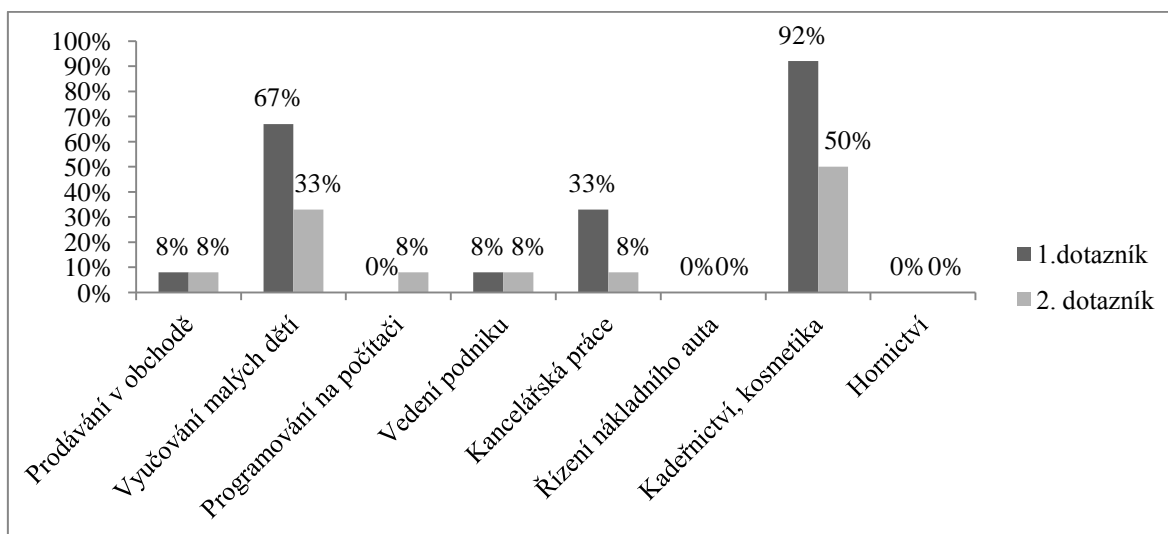

Největších změn si můžeme všimnout u povolání programování na počítači (-43 %) a řízení nákladního auta (-43 %), vedení podniku (-15 %) a hornictví (-14 %). Chlapci se stali méně vyhraněnými v rozdělování povolání na mužská a ženská. V případě uvažování o typicky mužských povoláních se chlapci posunuli zejména v pohledu na genderově tradiční povolání. Snížil se počet voleb pro genderově tradiční povolání a zvýšil se výskyt hlasů pro ta méně tradiční (vyučování malých dětí a kancelářská práce). Úroveň se nezměnila u povolání prodávání v obchodě a kadeřnictví, kosmetiky.

Se snížením počtu voleb pro povolání, kde je potřebná technická zdatnost a síla, může souviset aktivita „Kdo poletí do vesmíru“, kde děti vybíraly hvězdnou posádku. Hovořili jsme i o ženách, které se na takové pozice mohou hodit.

Na grafu 10-3 je graficky znázorněno, jaká povolání volily v 1. a 2. dotazníku dívky jako vhodná povolání pro ženy.

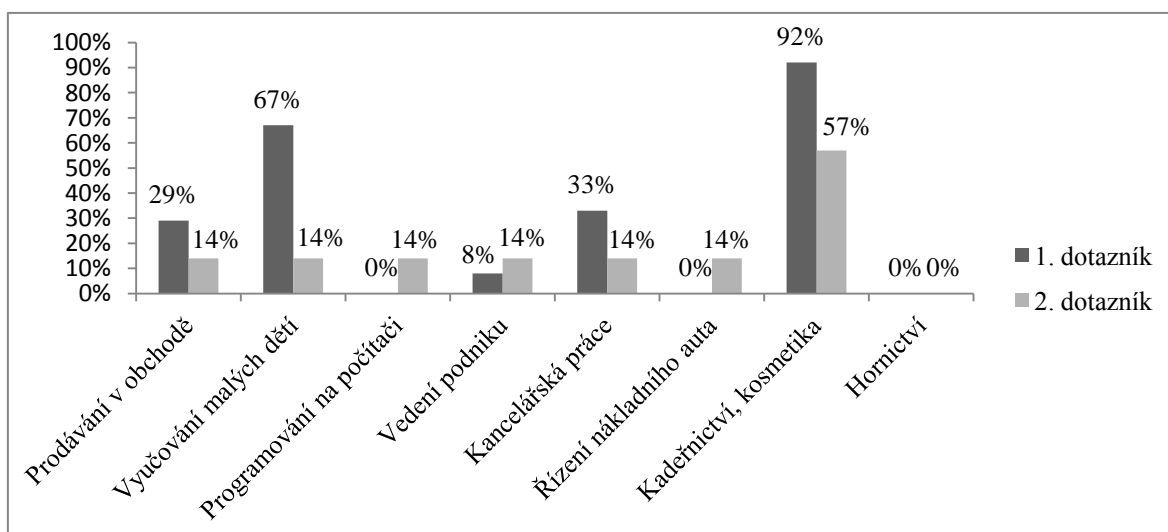
Graf 10-3

Největší změny můžeme pozorovat u povolání kadeřnictví, kosmetika (-42 %), vyučování malých dětí (-34 %) a kancelářské práce (-25 %). Na stejné úrovni zůstala povolání prodávání v obchodě, vedení podniku, řízení nákladního auta a hornictví. Jedno povolání (programování na počítači) bylo v druhém dotazníku označeno jako vhodné pro ženy. Dívky se posunuly směrem k menší názorové vyhraněnosti v rozdělování povolání na ženská a mužská. Některé dívky považují po programu aktivit za vhodná povolání pro ženy i ta, která před aktivitami neoznačily (např. programování na počítači).

Na grafu. 10-4 je graficky znázorněno, jaká povolání volili v 1. a 2. dotazníku chlapani jako vhodná povolání pro ženy.

Graf 10-4

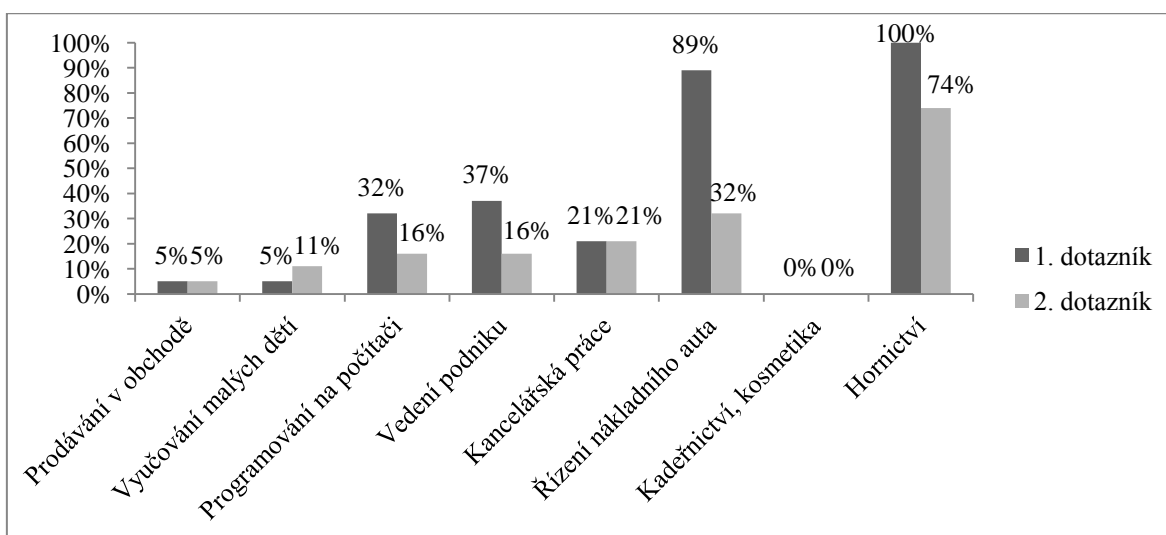
U skupiny chlapců se největší změny odehrály u povolání vyučování malých dětí (-53 %), kadeřnictví a kosmetiky (-35 %) a kancelářské práce (-19 %). Chlapci se po programu aktivit stali méně vyhraněnými v pohledu na ženská povolání. Ve dvou případech povolání (programování na počítači, řízení nákladního auta) se chlapci přiklonili k možnosti, že tato povolání jsou vhodná i pro ženy.

V případech povolání prodávání v obchodě, vyučování malých dětí, kancelářské práce, kadeřnictví a kosmetiky se počet voleb snížil. Názory se nezměnily na hornictví.

Z genderového hlediska je překvapivé, že povolání, která jsou spojována s fyzickou silou (řízení nákladního auta, hornictví) chlapci po programu aktivit přehodnotili jako ta povolání, která mohou vykonávat i ženy. Souvislost můžeme najít s aktivitou „Vlastnosti potřebné k různým povoláním“ při které jsem s dívkami a chlapci diskutovala o tom, že k výkonu povolání je důležité, abychom splňovali jeho nároky – pokud jsme silní, máme dobré předpoklady pro povolání řízení nákladního auta nebo hornictví.

Pro přehlednost uvádím graficky zpracované výsledky pro celou výzkumnou skupinu, která absolvovala program aktivit. Na grafu 10-5 můžeme vidět údaje pro mužská povolání a na grafu 10-6 pro ženská povolání.

Graf 10-5

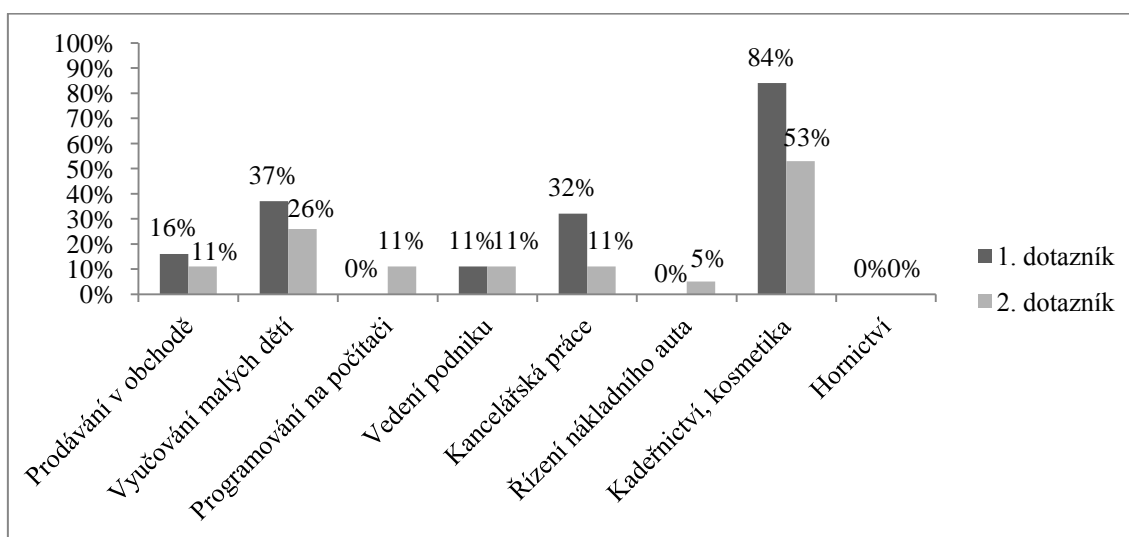
Ve výzkumné skupině došlo ke snížení počtu voleb pro mužská povolání v případech povolání programování na počítači, vedení podniku, řízení nákladního auta a hornictví. Největší rozdíly mezi prvním a druhým dotazníkem jsou znatelné u povolání řízení nákladního auta (-57 %), hornictví (-26 %) a vedení podniku (-21 %). Vzrostl počet

voleb pro vyučování malých dětí (+6 %). Názory se nezměnily na povolání prodávání v obchodě, kancelářskou práci a kadeřnictví, kosmetiku.

Celá výzkumná skupina se v názorech na povolání posunula – snížil se počet voleb pro některá genderově tradiční povolání. Po programu aktivit jsou děti méně vyhraněné v názorech a rozdělování povolání na typická či vhodná pro muže nebo ženy.

Na grafu 10-6 můžeme vidět názorový posun dětí po programu aktivit v uvažování o povoláních vhodných pro ženy.

Graf 10-6

V případech povolání prodávání v obchodě, vyučování malých dětí, kancelářské práce, kadeřnictví a kosmetiky se počet voleb snížil. Zvýšení lze vysledovat u povolání programování na počítači (+11 %) a řízení nákladního auta (+5 %). Stejný počet voleb zůstal pro povolání vedení podniku a hornictví. Největší snížení počtu voleb povolání v prvním a druhém dotazníku je zřetelné u povolání kadeřnictví a kosmetiky (-31 %), kancelářské práce (-21 %) a vyučování malých dětí (-11 %).

Výzkumná skupina se posunula v názorech na mužská povolání i ženská povolání. Děti se po programu aktivit staly v uvažování o ženských povoláních méně vyhraněné. Došlo ke snížení počtu voleb pro genderově tradiční povolání a zvýšení počtu voleb pro nestereotypní povolání.

10.1.4 Shrnutí

Porovnáme-li údaje výzkumné skupiny v dotaznících před a po programu aktivit, zjistíme, že se pohled dětí na povolání změnil. Děti se staly méně vyhraněné v uvažování

a rozdělování povolání na ta, která by měli vykonávat pouze muži, nebo ženy. Snížil se počet voleb pro genderově tradiční povolání.

V názorech na mužská povolání se u dívek největší rozdíly udály u povolání řízení nákladního auta (-41 %), hornictví (-33 %) a vedení podniku (-25 %). U skupiny chlapců u povolání programování na počítači (-43 %), řízení nákladního auta (-43 %), vedení podniku (-15 %) a hornictví (-14 %).

V názorech na ženská povolání můžeme u dívek největší rozdíly zjistit u povolání vyučování malých dětí (-53 %), kadeřnictví a kosmetiky (-35 %) a kancelářské práce (-19 %). U skupiny chlapců u povolání kadeřnictví, kosmetika (-42 %), vyučování malých dětí (-34 %) a kancelářské práce (-25 %).

Změna v uvažování dětí o povoláních a jejich rozdělování na ta, která by měli vykonávat pouze muži a pouze ženy je z údajů z dotazníků zřejmá. Snížil se počet voleb pro genderově tradiční povolání a zvýšil pro netradiční povolání. V některých případech povolání se počet voleb nezměnil.

Obsah konkrétních aktivit se promítl do posuzování povolání například v takových případech, kdy děti tak často neoznačovaly stereotypní povolání pro muže, nebo pro ženy. V rámci každé aktivity probíhala diskuse o tom, že ve skupině žen i mužů lze najít velké rozdíly, a proto není na místě je zařazovat do „typických povolání“ pro muže, nebo ženy (viz kap. 13.1 Popis a reflexe programu aktivit).

Z genderového hlediska je překvapivé, že lze pozorovat větší tendenci změny postojů k genderově tradičním povoláním oproti těm, která jsou považována za neutrální.

10.2 Kontrolní skupina

Z kontrolní skupiny vyplnilo oba dotazníky 24 dětí, z toho 9 dívek a 15 chlapců. Seznam povolání byl totožný s nabídkou, která byla předložena výzkumné skupině. Nejprve uvedu údaje z 3. dotazníku, následně ze 4. dotazníku a na závěr údaje porovnam.

10.2.1 3. dotazník

První otázka ve 3. dotazníku zjišťovala, jaká povolání by děti chtěly v budoucnu vykonávat. Dotazník vyplnilo 24 dětí, které v celkovém součtu uvedly 27 voleb povolání. Nejčastěji děti uvedly jedno povolání (83 %).

Dívky uvedly celkem 9 voleb povolání. Nejčastěji uvedená povolání (44 %) se vztahovala k práci se zvířaty (zvěrolékařství a práce v zoo). Následovalo povolání

kadeřnice (33 %). Kategorii „ostatní povolání“ (23 %) zastupovala povolání letušky a kadeřnice.

Chlapci uvedli celkem 18 voleb. Z daného počtu byla nejčastěji uváděná povolání zařazena do kategorie „ostatní povolání“ (66 %), kterou zastupovala povolání z různých oblastí: hoteliér, architekt, právník, automechanik, majitel rozhledny, profesionální sportovec. Následovalo povolání kuchaře (17 %), oblast IT (11 %) a práce se zvířaty (6 %).

Z genderového hlediska je zajímavé, že dívky nejčastěji volily povolání spojována s péčí. Chlapci volili povolání z rozličných oblastí. Ve srovnání s výzkumnou skupinou se zde objevovaly volby pro povolání profesionálního sportovce.

V tabulce 10-4 je uvedeno procentuální vyjádření počtu voleb pro konkrétní povolání, která kontrolní skupina uvedla jako vhodná pro muže, nebo ženy.

Tabulka 10-4 Posuzování povolání Kontrolní skupina, 3. dotazník	Mužská povolání			Ženská povolání		
	dívky	chlapci	celkem	dívky	chlapci	celkem
Prodávání v obchodě	0 %	7 %	4 %	56 %	53 %	54 %
Vyučování malých dětí	11 %	7 %	8 %	89 %	100 %	96 %
Programování na počítači	78 %	73 %	75 %	0 %	0 %	0 %
Vedení podniku	56 %	47 %	50 %	0 %	7 %	4 %
Kancelářská práce	44 %	13 %	25 %	22 %	13 %	17 %
Řízení nákladního auta	100 %	87 %	92 %	0 %	0 %	0 %
Kadeřnictví, kosmetika	0 %	0 %	0 %	100 %	87 %	92 %
Hornictví	89 %	93 %	92 %	0 %	0 %	0 %

Dívky jako mužská povolání nejčastěji volily řízení nákladního auta, hornictví, programování na počítači. Chlapci zvolili hornictví, řízení nákladního auta a programování na počítači. Skupina dívek a chlapců se ve výběru povolání vhodných pro muže víceméně shodovala, až na nepoměr u povolání kancelářské práce, kde byl mezi skupinami výraznější rozdíl (31 %).

Za celou kontrolní skupinu byla nejčastěji zvolená povolání jako vhodná pro muže povolání řízení nákladního auta a hornictví, následovalo programování na počítači a vedení podniku. Děti volily genderově tradiční povolání, která jsou v případě mužů spojována s fyzickou silou. Z údajů můžeme vyvodit, že děti některá povolání vnímají jako vhodnější pro muže.

Dívky za vhodná povolání pro ženy považují ze seznamu nejčastěji povolání kadeřnictví a kosmetiku, vyučování malých dětí a prodávání v obchodě. Chlapci zvolili povolání vyučování malých dětí, kadeřnictví, kosmetiku a prodávání v obchodě. Skupina dívek a chlapců se ve výběru povolání vhodných pro ženy víceméně shodovala.

Za celou kontrolní skupinu byla nejčastěji zvolená povolání jako vhodná pro ženy povolání vyučování malých dětí, kadeřnictví, kosmetika a prodávání v obchodě. Děti volily genderově tradiční povolání, která jsou v případě žen spojovány s péčí.

10.2.2 4. dotazník

Ve čtvrtém dotazníku byl seznam povolání shodný s nabídkou povolání předloženou výzkumné skupině. V tabulce 10-5 je uvedeno procentuální vyjádření počtu voleb pro konkrétní povolání, která kontrolní skupina ve 4. dotazníku uvedla jako vhodná pro muže a ženy.

Tabulka 10-5 Posuzování povolání Kontrolní skupina, 4. dotazník	Mužská povolání			Ženská povolání		
	dívky	chlapci	celkem	dívky	chlapci	celkem
Prodávání v obchodě	22 %	7 %	24 %	67 %	47 %	54 %
Vyučování malých dětí	0 %	7 %	4 %	89 %	93 %	92 %
Programování na počítači	89 %	93 %	92 %	11 %	0 %	4 %
Vedení podniku	44 %	40 %	42 %	33 %	7 %	17 %
Kancelářská práce	33 %	20 %	25 %	44 %	13 %	25 %
Řízení nákladního auta	100 %	100 %	100 %	0 %	0 %	0 %
Kadeřnictví, kosmetika	0 %	0 %	0 %	100 %	93 %	96 %
Hornictví	89 %	93 %	92 %	0 %	0 %	0 %
Práce na stavbě	100 %	100 %	100 %	0 %	0 %	0 %
Řízení letadla	100 %	67 %	79 %	11 %	0 %	4 %
Věda, výzkum	56 %	27 %	38 %	22 %	7 %	13 %
Lékařství	33 %	7 %	17 %	67 %	27 %	42 %
Psaní knih	44 %	7 %	21 %	44 %	7 %	21 %
Práce v kuchyni	11 %	7 %	8 %	78 %	47 %	58 %
Psaní článků do novin	56 %	20 %	33 %	33 %	7 %	17 %
Zpěv	11 %	7 %	8 %	67 %	40 %	50 %

Dívky za mužská povolání v plném počtu označily řízení nákladního auta, práci na stavbě a řízení letadla. Další nejčastěji zvolená povolání jsou programování na počítači,

hornictví, věda, výzkum a psaní článků do novin. Chlapci za mužská povolání v plném počtu zvolili řízení nákladního auta a práci na stavbě. Následovala povolání programování na počítači, hornictví a řízení letadla.

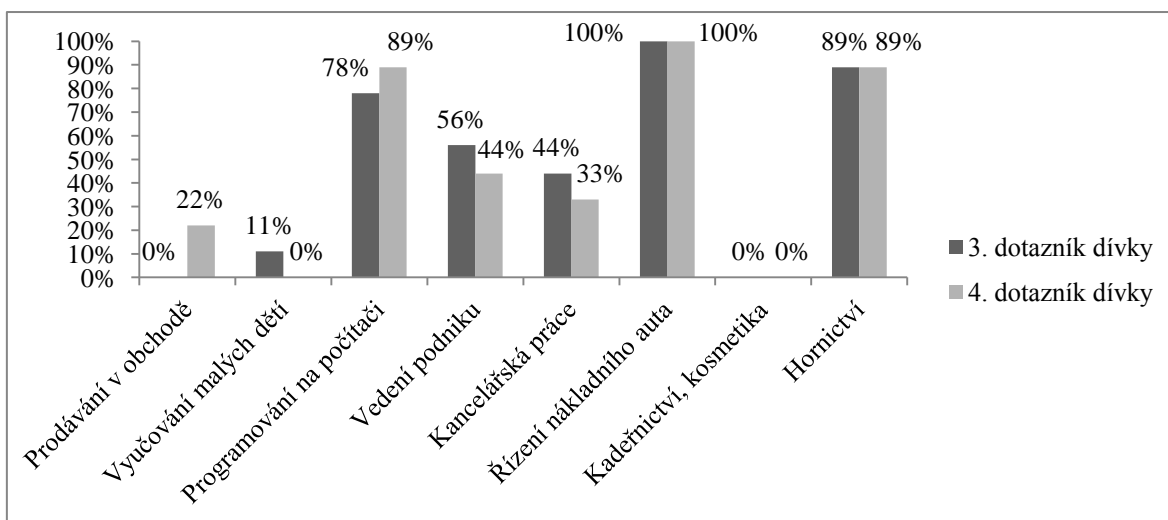
Za celou kontrolní skupinu byla v plném počtu označena povolání řízení nákladního auta, práce na stavbě. Následovala povolání hornictví a programování na počítači. Na třetí pozici nejčastěji označených povolání pro muže se umístilo povolání řízení letadla.

V případě povolání pro ženy skupina dívek ze seznamu povolání označila v plném počtu kadeřnictví, kosmetika, následovalo vyučování malých dětí a práce v kuchyni. Chlapci nejčastěji volili vyučování malých dětí a kadeřnictví a kosmetiku, následovalo prodávání v obchodě a práce v kuchyni a zpěv. Za celou kontrolní skupinu byla nejčastější povolání kadeřnictví a kosmetika, vyučování malých dětí a práce v kuchyni.

10.2.3 Porovnání údajů z 3. a 4. dotazníku

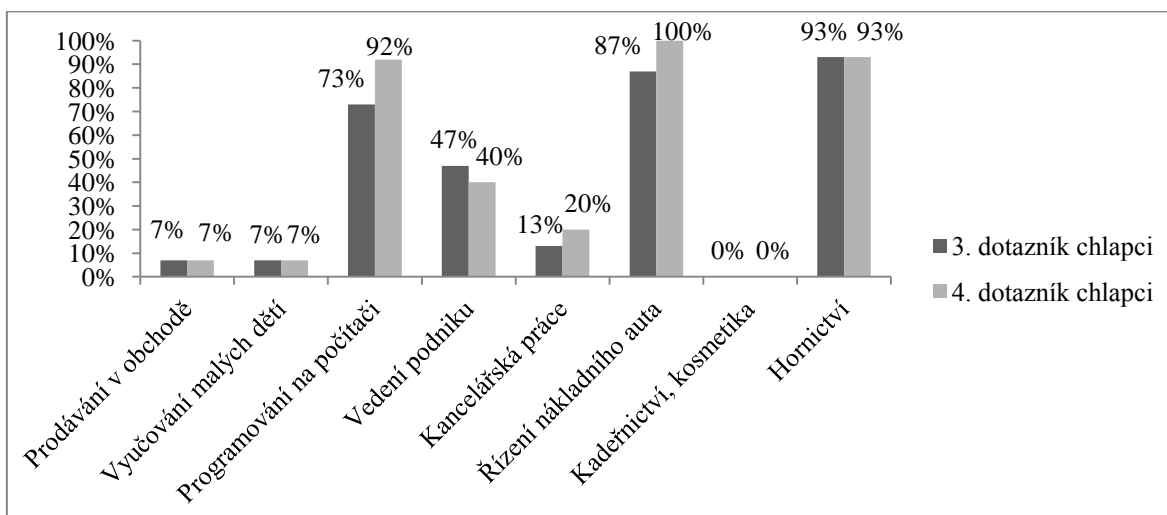
Na grafech 10-7 a 10-8 jsou znázorněny rozdíly v hodnocení povolání vhodných pro muže v odpovědích kontrolní skupiny ve 3. a 4. dotazníku.

Graf 10-7

V případě skupiny dívek došlo mezi 3. a 4. dotazníkem k nárůstu voleb prodávání v obchodě (+22 %) a programování na počítači (+11 %). Snížil se počet voleb pro povolání vyučování malých dětí (-11 %) vedení podniku (-11 %) a kancelářská práce (-11 %).

Graf 10-8

U skupiny chlapců můžeme pozorovat nárůst počtu voleb pro povolání programování na počítači o 19 %, řízení nákladního auta o 13 % a kancelářské práce o 7 %. Počet voleb klesl u povolání vedení podniku o -7 %.

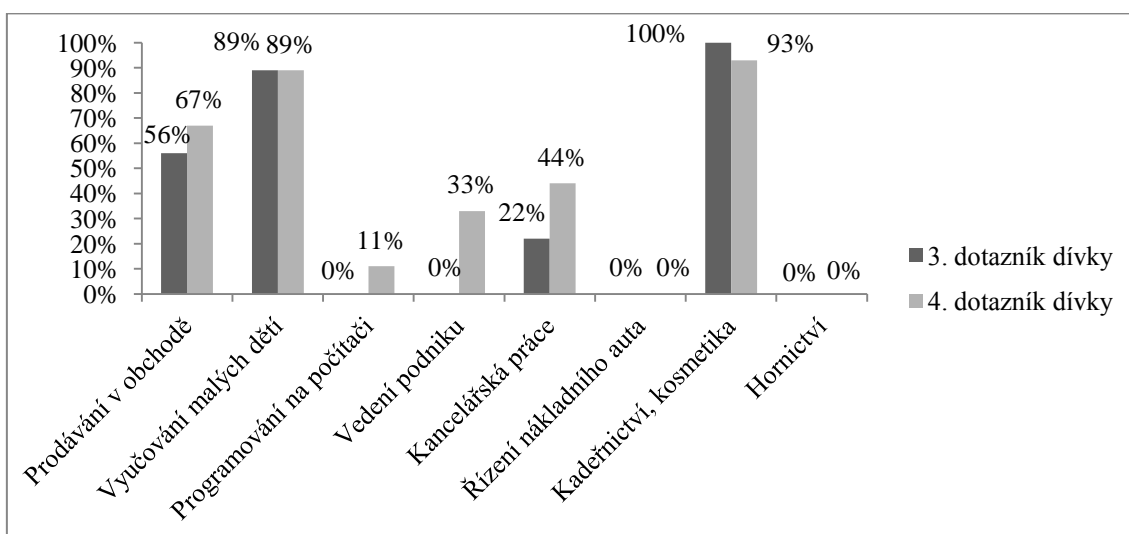
V tabulce 10-6 je znázorněn posun kontrolní skupiny mezi 3. a 4. dotazníkem pro povolání, která děti označily jako vhodná pro muže.

Tabulka 10-6 Rozdíl v hodnocení povolání mezi 3. a 4. dotazníkem Kontrolní skupina	Mužská povolání		
	1. dotazník	2. dotazník	rozdíl
Prodávání v obchodě	4 %	24 %	20 %
Vyučování malých dětí	8 %	4 %	-4 %
Programování na počítači	75 %	92 %	17 %
Vedení podniku	50 %	42 %	-8 %
Kancelářská práce	25 %	25 %	0 %
Řízení nákladního auta	92 %	100 %	8 %
Kadeřnictví, kosmetika	0 %	0 %	0 %
Hornictví	92 %	92 %	0 %

V případech nárůstu počtu voleb pro povolání se vyjma prodávání v obchodě jednalo o taková povolání, která jsou genderově tradiční (programování na počítači, řízení nákladního auta). Z údajů vyplývá, že nešlo o výrazný posun směrem ke genderově nestereotypnímu nahlížení na povolání.

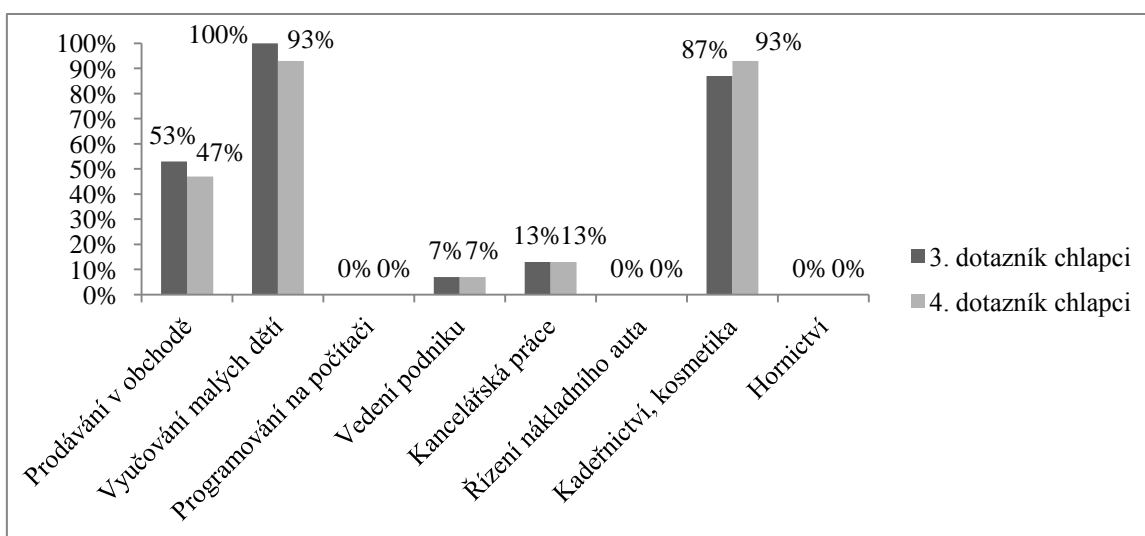
Na grafu 10-9 jsou znázorněny rozdíly v názorech dívek z kontrolní skupiny na povolání vhodná pro ženy mezi 3. a 4. dotazníkem.

Graf 10-9

V případě dívek došlo mezi 3. a 4. dotazníkem k nárůstu voleb povolání vedení podniku o 33 %, kancelářské práce o 22 %, programování na počítači o 11 % a prodávání v obchodě o 11 %. Klesl počet voleb pro povolání kadeřnictví a kosmetika o -7 %. Názory na ostatní povolání se nezměnily.

Graf 10-10

U skupiny chlapců můžeme vidět nárůst počtu voleb pro povolání kadeřnictví a kosmetiku o 6 %. Počet voleb klesl u povolání prodávání v obchodě o -6 % a vyučování malých dětí o -7 %. Názory na ostatní povolání se nezměnily.

V posuzování povolání se u chlapců mezi 3. a 4. dotazníkem neobjevily výrazné rozdíly.

Tabulka 10-7 Rozdíl v hodnocení povolání mezi 3. a 4. dotazníkem Kontrolní skupina	Ženská povolání		
	1. dotazník	2. dotazník	rozdíl
Prodávání v obchodě	54 %	54 %	0 %
Vyučování malých dětí	96 %	92 %	-4 %
Programování na počítači	0 %	4 %	4 %
Vedení podniku	4 %	17 %	13 %
Kancelářská práce	17 %	25 %	8 %
Řízení nákladního auta	0 %	0 %	0 %
Kadeřnictví, kosmetika	92 %	96 %	4 %
Hornictví	0 %	0 %	0 %

V případech nárůstu voleb povolání se vyjma povolání vedení podniku a programování na počítači jednalo o taková povolání, která jsou genderově stereotypní. V případě vyučování malých dětí byl zaznamenán pokles o -4 %. V ostatních případech se názory oproti třetímu dotazníku nezměnily.

10.3 Porovnání údajů z dotazníků mezi výzkumnou a kontrolní skupinou

Pokud porovnáme údaje mezi výzkumnou (n=19) a kontrolní skupinou (n=24), zjistíme rozdíly. V tabulce 10-8 jsou procentuálně vyjádřeny odpovědi výzkumné a kontrolní skupiny pro povolání, která děti zhodnotily jako mužská.

Tabulka 10-8 Porovnání hodnocení povolání, výzkumná a kontrolní skupina	Mužská povolání					
	Výzkumná skupina			Kontrolní skupina		
	1. dotazník	2. dotazník	rozdíl	1. dotazník	2. dotazník	rozdíl
Prodávání v obchodě	5 %	5 %	0 %	4 %	24 %	20 %
Vyučování malých dětí	5 %	11 %	6 %	8 %	4 %	-4 %
Programování na počítači	32 %	16 %	-16 %	75	92 %	17 %
Vedení podniku	37 %	16 %	-21 %	50 %	42 %	-8 %
Kancelářská práce	21 %	21 %	0 %	25 %	25 %	0 %
Řízení nákladního auta	89 %	32 %	-57 %	92 %	100 %	8 %
Kadeřnictví, kosmetika	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Hornictví	100 %	74 %	-26 %	92 %	92 %	0 %

Z tabulky je patrné, že u obou skupin došlo k jistému posunu. Ve výzkumné skupině se staly děti méně vyhraněnými v názorech na povolání pro muže. U povolání vyučování malých dětí, které je stereotypně považováno za ženské, se počet voleb zvýšil. Stejný počet voleb zůstal pro povolání prodávání v obchodě, kancelářská práce a kadeřnictví, kosmetika. V případě povolání stereotypně považovaných za mužská počet voleb klesl.

U kontrolní skupiny ve třech případech povolání počet voleb stoupl (prodávání v obchodě, programování na počítači a řízení nákladního auta). Ve třech případech zůstal počet voleb stejný. V případě povolání vyučování malých dětí počet voleb klesl o -4 % a u povolání vedení podniku o -8 %. V kontrolní skupině se jednalo o menší rozdíly ve srovnání se skupinou výzkumnou.

U výzkumné skupiny lze vysledovat větší názorový posun než ve skupině kontrolní. Z genderového hlediska je důležité, že se jedná o posun k nestereotypnímu nahlížení a uvažování o povoláních. V případě 6 z 8 povolání se výzkumná skupina posunula a stala se v této oblasti méně vyhraněnou. U kontrolní skupiny ve většině případů nebyl zaznamenán výraznější posun. Hodnocení povolání zůstalo přibližně na stejné úrovni.

V tabulce 10-9 jsou procentuálně vyjádřeny odpovědi výzkumné a kontrolní skupiny pro ženská povolání, která děti posoudila jako ta, která by měly vykonávat pouze ženy.

Tabulka 10-9 Porovnání hodnocení povolání, výzkumná a kontrolní skupina	Ženská povolání					
	Výzkumná skupina			Kontrolní skupina		
	1. dotazník	2. dotazník	rozdíl	1. dotazník	2. dotazník	rozdíl
Prodávání v obchodě	16 %	11 %	-5 %	54 %	54 %	0 %
Vyučování malých dětí	37 %	26 %	-11 %	96 %	92 %	-4 %
Programování na počítači	0 %	11 %	11 %	0 %	4 %	4 %
Vedení podniku	11 %	11 %	0 %	4 %	17 %	13 %
Kancelářská práce	32 %	11 %	-21 %	17 %	25 %	8 %
Řízení nákladního auta	0 %	5 %	5 %	0 %	0 %	0 %
Kadeřnictví, kosmetika	84 %	53 %	-31 %	92 %	96 %	4 %
Hornictví	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %

Z tabulky je patrné, že došlo u obou skupin k jistému posunu. Ve výzkumné skupině došlo k nárůstu voleb pro povolání programování na počítači a řízení nákladního auta. Jedná se o genderově stereotypní mužská povolání, tento posun lze vnímat pozitivně. Na stejné úrovni jako v prvním dotazníku zůstala povolání vedení podniku a hornictví. Počet voleb se snížil u povolání prodávání v obchodě, vyučování malých dětí, kancelářské práce a kadeřnictví, kosmetiky. Jedná se o genderově stereotypní ženská povolání, snížení voleb pro tato povolání lze také vnímat jako dobrý výsledek.

V kontrolní skupině došlo k nárůstu povolání programování na počítači, vedení podniku, kancelářské práce a kadeřnictví, kosmetiky. Na stejné úrovni jako v prvním dotazníku zůstala povolání prodávání v obchodě, řízení nákladního auta a hornictví. Počet voleb se snížil pro povolání vyučování malých dětí.

U výzkumné skupiny lze vysledovat větší názorový posun než ve skupině kontrolní. Z genderového hlediska je důležité, že se jedná o posun k nestereotypnímu nahlížení a uvažování o povoláních. V případě 6 z 8 povolání se výzkumná skupina posunula a stala se v této oblasti méně vyhraněnou. Kontrolní skupina se ve většině případů povolání posunula směrem k větší vyhraněnosti nebo zůstala na stejné úrovni jako v prvním dotazníku.

10.3.1 Shrnutí

Mezi údaji z dotazníků výzkumné a kontrolní skupiny byly zjištěny rozdíly. Pokud tyto skupiny porovnáme, zjistíme, že výzkumná skupina se ve většině případů posunula směrem k menší vyhraněnosti oproti kontrolní skupině. U výzkumné skupiny jsou zřejmé větší názorové posuny než u kontrolní skupiny.

Na základě porovnání zjištěných údajů ve výzkumné a kontrolní skupině lze usuzovat, že změny v uvažování dětí ve výzkumné skupině nejsou samovolné, ale jistý dopad lze přičítat realizaci zážitkových aktivit.

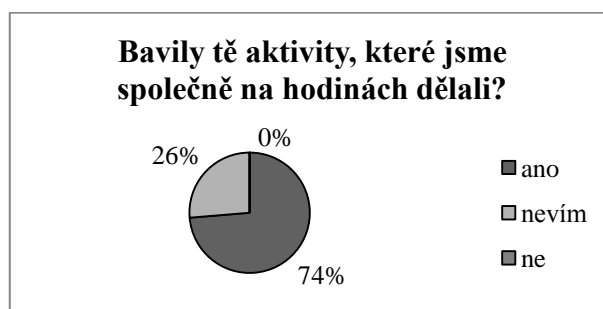
10.4 Zpětná vazba k programu aktivit

Program aktivit absolvovalo 19 dětí, z toho 12 dívek a 7 chlapců. Zpětnou vazbu k aktivitám jsem zahrнула do druhé části druhého dotazníku, který byl zadán ve výzkumné skupině. Vedle cíle zjistit, jak děti uvažují o povoláních před a po programu aktivit, je pro sestavený program důležitá i zpětná vazba od dětí, které absolvovaly aktivity.

Ke každé aktivitě jsem položila otázky, které zjišťovaly účast, hodnocení, zda děti aktivita bavila (výběr z možností ano, ne, nevím) a co se jim líbilo.

Na grafu 10-11 je znázorněno, jak děti hodnotily program aktivit.

Graf 10-11

Kladně odpovědělo 74 % dětí (10 dívek a 4 chlapci). Možnost neví zvolilo 26 % dětí (2 dívky a 3 chlapci) a možnost ne žádné z dětí. Z odpovědí lze usuzovat, že program aktivit jako celek děti bavil.

Další otázka se týkala první aktivity. Na grafu 10-12 jsou znázorněny odpovědi na otázku, zda ji děti hodnotí jako zábavnou.

Graf 10-12

Možnost ano zvolilo 63 % dětí (8 dívek a 4 chlapci), možnost neví 37 % dětí (4 dívky a 3 chlapci) a možnost ne žádné z dětí. V tabulce 10-10 jsou uvedeny odpovědi na otázku, co konkrétně se dětem na 1. aktivitě líbilo.

Tabulka 10-10 Co se dětem líbilo na 1. aktivitě	dívky	chlapci	celkem
Skupinová práce	17 %	0 %	11 %
Samostatná práce	8 %	0 %	5 %
Rovné postavení žen a mužů	8 %	14 %	11 %
Spojování	0 %	14 %	5 %
Nemuseli jsme se učit	8 %	0 %	5 %
Možnost napsat, čím chci být	8 %	0 %	5 %
Zajímavé	0 %	14 %	5 %
Neuvedeno	50 %	57 %	53 %

Více než polovina dětí (53 %) odpověď nevedla. Nejvíce se dětem líbila skupinová práce a rovné postavení žen a mužů. Z tabulky vyplývá, že děti ocenily formu aktivity a prostor, který měly k vyjádření vlastních názorů. Ve svých odpovědích k této otázce byly sdílnější dívky.

Další otázka zjišťovala, zda děti bavila druhá aktivita. Na grafu 10-13 jsou znázorněny odpovědi, které děti uvedly.

Graf 10-13

Odpověď ano uvedlo 84 % dětí (10 dívek a 6 chlapců). Možnost neví označilo 16 % dětí (2 dívky a 1 chlapec) a možnost ne žádné z dětí. V tabulce 10-11 jsou uvedeny odpovědi na otázku, co konkrétně se dětem na 2. aktivitě líbilo.

Tabulka 10-11 Co se dětem líbilo, 2. aktivita	dívky	chlapci	celkem
Samostatná práce	17 %	0 %	11 %
Výběr lidí do posádky	17 %	43 %	32 %
Zábava	8 %	0 %	5 %
Kreativní	0 %	14 %	5 %
Vše	0 %	14 %	5 %
Zakroužkování toho, co si myslím, ne co nám řekli	8 %	0 %	5 %
Poučení a zjištění, jakou vlastnost musíme mít a co musíme umět	8 %	0 %	5 %
Široký výběr	8 %	0 %	5 %
Neuvedeno	33 %	29 %	26 %

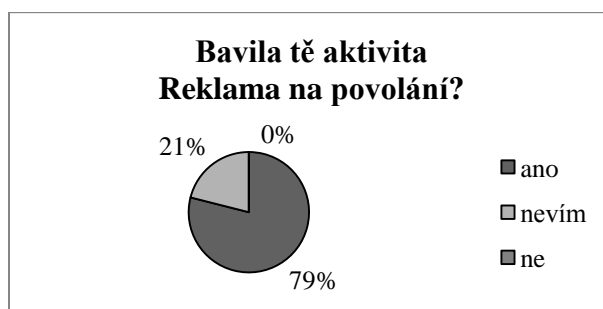
Dětem se nejvíce líbil výběr lidí do posádky a samostatná forma práce. Ve srovnání s první aktivitou, kde odpověď nevedlo 53 % dětí, byly děti sdílnější a odpověď nevedlo pouze 26 % dětí.

Děti hodnotily druhou aktivitu velmi pozitivně. Důvodem, proč je zaujala právě druhá aktivita, může být to, že děti v daném věkovém období dle Ginzberga procházejí tzv. obdobím fantazijní volby (Hlad'o, 2012). Téma vesmíru a úkol vybrat hvězdnou

posádku je blízký světu fantazie. Vedle hodnocení zábavnosti aktivity se objevily také názory, že byla aktivita poučná a děti měly prostor pro vyjádření vlastních názorů. Druhá aktivita se setkala s bohatými ohlasy jak v rámci samotné realizace programu, tak i zde.

Na grafu 10-14 jsou znázorněny odpovědi výzkumné skupiny na otázku týkající se třetí aktivity.

Graf 10-14

Druhá aktivita „Reklama na povolání“ většinu dětí bavila. Kladně odpovědělo 79 % dětí (9 dívek a 5 chlapců). Možnost nevím si vybralo 21 % dětí (2 dívky a 2 chlapci) a možnost ne ne zvolilo žádné z nich.

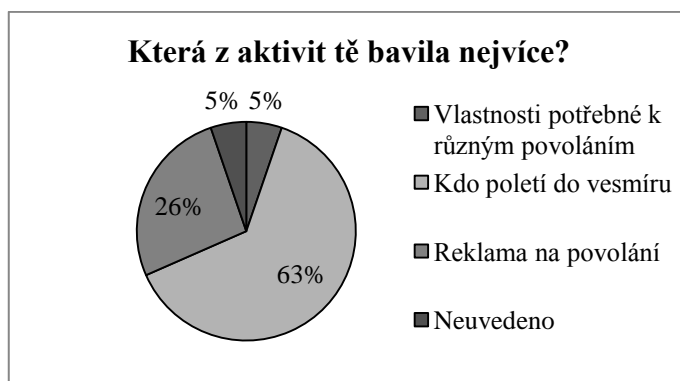
V tabulce 10-12 jsou uvedeny údaje, které vyjadřují, co se dětem na závěrečné aktivitě líbilo.

Tabulka 10-12 Co se dětem líbilo, 3. aktivita	dívky	chlapci	celkem
Skupinová práce	8 %	14 %	11 %
Zábava	8 %	0 %	5 %
Kreativní	0 %	14 %	5 %
Vše	8 %	14 %	11 %
Poučení a zjištění, jakou vlastnost musíme mít/co musíme umět	8 %	0 %	11 %
Malování	17 %	0 %	5 %
Papír	0 %	14 %	11 %
Reklamy	8 %	0 %	11 %
Možnost vymyslet si název	8 %	0 %	11 %
Neuvedeno	33 %	43 %	37 %

Více než třetina dětí (37 %) odpověď neuvedla. Děti zmiňovaly skupinovou práci, vše, poučení a zjištění, jakou vlastnost musíme mít a co musíme umět, papír, reklamy, možnost vymyslet si název. Ačkoliv se aktivita nesečkala s takovými ohlasy ze strany dětí jako druhá aktivita, lze ji považovat za úspěšnou.

Z grafu 10-15 můžeme zjistit, jakou aktivitu z celého programu hodnotí děti jako nejvíce zábavnou.

Graf 10-15

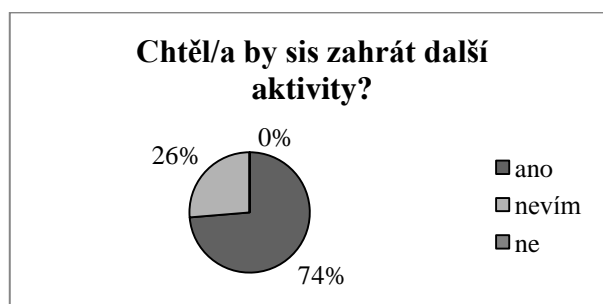
Aktivitu „Vlastnosti potřebné k různým povoláním“ zvolilo 5 % dětí (1 dívka). Druhou aktivitu „Kdo poletí do vesmíru“ zvolilo 63 % dětí (7 dívek a 5 chlapců). Závěrečnou aktivitu „Reklamu na povolání“ zvolilo 26 % dětí (4 dívky a 1 chlapec). Odpověď neuvedlo 5 % dětí (1 chlapec).

Z grafického znázornění je zřejmé, že děti nejvíce bavila aktivita „Kdo poletí do vesmíru“, následovala „Reklama na povolání“ a na posledním místě „Vlastnosti potřebné k různým povoláním“. Pořadí aktivit v zábavnosti jsem očekávala a detailněji se k tomu vyjadřuji v popisu průběhu a reflexi aktivit (viz Přílohy).

Další otázky zjišťovaly, zda by děti chtěly v programu aktivit pokračovat a jestli je napadají i jiná povolání, o kterých před programem aktivit neuvažovaly.

Na grafu 10-16 jsou uvedeny odpovědi dětí na otázku, zda by měly zájem o pokračování aktivit.

Graf 10-16

Možnost ano zvolilo 74 % dětí, (11 dívek a 3 chlapci). Možnost nevím označilo 26 % dětí (1 dívka a 4 chlapci). Překvapivé je, že si pokračováním aktivit jsou jistější dívky.

Na grafu 10-17 je znázorněno, zda se některé děti nechaly programem inspirovat i k jiným povoláním, o kterých dříve neuvažovaly.

Graf 10-17

Možnost ano zvolilo 16 % dětí (2 dívky a 1 chlapec). Možnost nevím označilo 42 % dětí (4 dívky a 4 chlapci). Možnost ne zvolilo 42 % dětí (4 dívky a 4 chlapci).

Ze skupiny dětí, která uvedla, že je po absolvování aktivit napadají i jiná povolání, bylo zvoleno celkem 5 povolání – akrobacie, IT, zpěv, práce v kuchyni, kaskadérství. Ve většině případů se jedná o povolání, která byla v rámci realizace programu aktivit zmíněna.

10.4.1 Shrnutí

Z dotazníků vyplývá, že děti zhodnotily program aktivit jako zábavný a nejvíce se jim líbila druhá aktivita. V tomto směru je možná souvislost s fantazijním světem, díky kterému děti zaujal úkol vybrat tým lidí do hvězdné posádky. Většina dětí (73%) by chtěla v programu aktivit pokračovat. Po absolvování aktivit napadlo 16 % dětí i jiná povolání, o kterých dříve neuvažovaly. Ze strany dětí jsem se v dotaznících nesetkala s negativní zpětnou vazbou nebo odpověďmi, kde by měly k programu aktivit výhrady.

11. Diskuse

V této kapitole se budu snažit o porovnání hlavních bodů výzkumu s literaturou, kterou jsem uvedla v teoretické části práce.

U žáků a žákyň základních a středních škol v České republice bylo zjištěno, že studující za nejvyhraněnější vlastnost spojovanou se ženami považují citlivost a starostlivost. Muže si studující spojují s agresivitou. Za povolání nejvíce vhodná pro muže studující uváděli hornictví a řízení nákladního auta. V případě žen se jedná o povolání vyučování malých dětí a estetickou péči o fyzický vzhled (Smetáčková a kol., 2005). Tato zjištění korespondují s výsledky mého šetření u výzkumné skupiny. Děti

mladšího školního věku si ženy nejčastěji spojují s citlivostí, péčí a starostlivostí. Muži jsou nejčastěji spojováni s agresivitou a soutěživostí. Za povolání vhodná jen pro muže děti považují hornictví a řízení nákladního auta. Oproti tomu za povolání vhodná pouze pro ženy děti považují kadeřnictví, kosmetiku a vyučování malých dětí.

Z genderového hlediska je zajímavé, že ač cílovou skupinou této bakalářské práce jsou děti mladšího školního věku, Smetáčková a kol. realizovala výzkum u studujících ve věku 14-21 let, výsledky v hodnocení nejčastějších typických vlastností a povolání pro muže a ženy se shodují. Toto zjištění koresponduje s faktem, že dle teorie Supera dochází k přejímání stereotypů již v období růstu mezi 4-13 lety (Hlad'o, 2012). Na druhé straně je nutné poznamenat, že děti mladšího školního věku lépe přijímají skutečnosti v nesouladu s genderovými stereotypy (Janošová, 2008). Z výše uvedeného plyne, že již děti mladšího školního věku mají genderově stereotypní představy, které se projevují například v oblasti volby povolání a trhu práce. Na druhé straně jsou děti v tomto věku senzitivní a otevřené změnám, což je podloženo menší vyhraněností v hodnocení povolání po absolvování programu aktivit.

Dle Janošové (2008) u chlapců ve středním školním věku ubývá voleb sportovní kariéry a zároveň se nevyskytuje téměř žádná volba takového povolání, které by u chlapců souviselo s ženskou rolí, jako např. učitelství nebo prodávání v obchodě. V 5. třídě se vedle sportovní kariéry u chlapců vynořuje oblast umělecká. Sedm chlapců ve výzkumné skupině, kteří absolvovali program aktivit, v 1. dotazníku uvedli povolání režie, lékařství, 2 x IT, ilustrátorství, herectví a instalatérství. Po absolvování programu aktivit se ve dvou případech povolání změnila z IT na zvěrolékařství a lékařství. Nevyskytl se ani jeden případ volby povolání ze sportovní oblasti, ale z umělecké oblasti ano – herectví, ilustrátorství. Výsledky výzkumu tedy korespondují s literaturou. Dvanáct dívek ve výzkumné skupině, které uskutečnily 29 voleb povolání, nejčastěji volilo povolání z umělecké oblasti a práce se zvířaty. V několika případech dívky uváděly i povolání, která jsou stereotypně považována za mužská, např. práci u policie nebo předsednictví parlamentu. Chlapci nezvolili ani v jednom případě povolání, které by bylo stereotypně považováno za vhodné pro ženy. Uvedená fakta korespondují s Janošovou (2008), která uvádí, že v tomto věku se obrát v oblasti genderových stereotypů projevuje například v tom, že chlapci nevolí ženská povolání, ale u dívek můžeme pozorovat zvýšení počet voleb právě pro mužská povolání.

Podle Renzetti a Curran (2003) je stereotypní uvažování nastaveno tak, že typický muž je technicky a sportovně založený, soupeřivý a ctižádostivý. Naopak typická žena je

starostlivá s pečovatelskými sklony pečovat a stará se o svůj zevnějšek. Jak již bylo řečeno, výsledky výzkumného šetření korespondují i s tímto stereotypním modelem muže a ženy.

Co se týče programu aktivit, jsem si vědoma jistých omezení, která plynou z toho, že program je závislý na kontextu. Dle Miovskeho (2006) je program ovlivněn z několika hledisek – kdo a jakým způsobem ho uchopí, jak je flexibilní a pohotový vůči změnám, které mohou při jeho realizaci nastat a v neposlední řadě také na skupině, kde je realizován. O těchto faktorech jsem před realizací programu věděla a snažila se o promyšlení situací, které by mohly nastat. Pokusila jsem se vyvážit poměr mezi tím, abych se jednak držela zadání aktivity a jednak byla flexibilní a vnímavá vůči aktuálnímu rozpoložení ve skupině. Jedním z důležitých aspektů úspěšného programu je dokázat zaujmout a oslovit cílovou skupinu. Na druhé straně nelze zábavu upřednostňovat na úkor cílů aktivit a toho, aby se děti dozvěděly něco nového. Poměr mezi věcným přínosem a zábavným a příjemným průběhem programu by měl být vyvážený.

Jelikož byl program aktivit sestavován na míru dětem mladšího školního věku, a to jak obsahově, tak i časově, výzkum o podobném či shodném programu aktivit v českém prostředí u této cílové skupiny jsem v literatuře nenalezla. Porovnání by však bylo velmi náročné, protože se jedná o proces, který se nikdy nepodaří realizovat stejným způsobem. Důležité je upozornit, že jisté zkreslení výsledků mohl přinést i rozdílný počet chlapců a dívek ve výzkumné a kontrolní skupině.

Program jsem připravila tak, aby měl oporu v odborné literatuře – například jsem dle rady Hartung et al (2005) zařadila zprostředkování takových modelů netradičních zaměstnání, které jsou pro žáky a žákyně úspěšné, a upozornila jsem na stereotypní představy. Celý program aktivit probíhal formou aktivního zapojení všech členů skupiny, což je podle Výrosta a Slaměnika (2008) efektivnější formou práce se změnou postojů ve srovnání s pasivním přijímáním informací.

Hodnocení dopadu programu aktivit na výzkumnou skupinu jsem provedla srovnáním údajů z dotazníků s kontrolní skupinou. Děti ve výzkumné skupině se staly méně vyhraněnými, některé napadla i další povolání, o kterých dříve nauvažovaly. Po analyzování a představení výsledků výzkumu mohu konstatovat, že program má dopad na postoje dětí k povoláním alespoň z krátkodobého hlediska. Jak by tomu bylo v případě administrace dotazníku s delším časovým odstupem, se může stát předmětem dalšího výzkumu.

Zpětná vazba k aktivitám ze strany dětí v druhém dotazníku přinesla z mého pohledu dobré výsledky. Děti hodnotily program aktivit jako zábavný a nejvíce je bavila druhá aktivita – „Kdo poletí do vesmíru“. Program aktivit byl dle reakcí dětí úspěšný.

Dle výsledků a porovnání údajů z dotazníků se zjistilo, že program aktivit lze považovat za úspěšný. Stanovení míry úspěšnosti programu by vyžadovalo podrobnější analýzu.

Jako jisté omezení výzkumu lze vnímat i absenci statistického vyhodnocení. Uvědomuji si, že efektivita programu aktivit by byla průkazná při nalezení statisticky významných souvislostí. Pokud vezmeme v úvahu velikost výzkumné i kontrolní skupiny, v obou případech se jednalo o skupinu s méně než 30 dětmi, a proto jsem se rozhodla statistické zhodnocení v bakalářské práci vynechat.

Výsledky výzkumu mohla ovlivnit i ověřovací metoda dotazníků. Jaký by byl posun dětí v uvažování a hodnocení povolání v případě užití jiných metod či zadání dotazníků v jiném časovém rozestupu, by mohlo být předmětem dalších výzkumů.

ZÁVĚR

V práci jsem se věnovala procesu volby povolání se zaměřením na genderovou problematiku u dětí mladšího školního věku.

V první, teoretické části jsem definovala pojmy, které se vztahují k tématu. Pojednala jsem o volbě povolání a faktorech, které nás v tomto procesu mohou ovlivňovat. Vymezila jsem oblast gender a genderových stereotypů. Podala jsem vysvětlení, proč je důležité se daným tématem zabývat a nabídla možnosti, jak s genderovými stereotypy pracovat.

Ve druhé, empirické části jsem se věnovala vlastnímu výzkumnému šetření. Charakterizovala jsem výzkumný soubor a metody výzkumu. Popsala jsem obsah dotazníků a programu aktivit. Vysvětlila jsem způsob zpracování dat a následovně prezentovala výsledky. V diskusi jsem konfrontovala zjištění vlastního výzkumu s odbornou literaturou.

Cílem práce bylo zjistit, zda má sestavený program aktivit vliv na genderové stereotypy ve vztahu k volbě povolání. Na základě oblastí, které s genderem a volbou povolání souvisejí, jsem si položila následující výzkumné otázky. Rozdělují děti povolání na vhodná pro muže a pro ženy? Má program aktivit vliv na genderové stereotypy v uvažování dětí o povoláních?

Z údajů z dotazníku, který jsem administrovala před programem aktivit ve výzkumné skupině, vyplývá, že její členové rozdělují povolání na vhodná pro muže, nebo ženy. Nejčastějšími povoláními, která výzkumná skupina označila jako vhodná pro ženy, je kadeřnictví a kosmetika. V případě mužů se jedná o povolání hornictví. Z dotazníku, administrovaném po programu aktivit vyplývá, že se výzkumná skupina ve srovnání s kontrolní skupinou stala méně vyhraněnou v rozdělování povolání na vhodná pro muže, nebo ženy. Výzkumná skupina se posunula směrem k méně stereotypnímu rozdělování povolání na vhodná pro muže, nebo ženy.

Program aktivit, který jsem realizovala s výzkumnou skupinou, jsem reflektovala. Průběh aktivit proběhl v rámci mých očekávání.

Výzkumná skupina měla prostor pro vyjádření zpětné vazby v dotazníku. Hodnocení programu bylo ze strany dětí pozitivní. Nejvíce děti bavila aktivita „Kdo poletí do vesmíru“. Většina dětí (74 %) se vyslovila kladně pro možnost pokračování v programu aktivit.

Na základě realizovaného výzkumu se nabízí možnosti pro jeho rozšíření či pokračování. Bylo by zajímavé zjistit, zda má program aktivit vliv i na další žáky a žákyně 5. tříd. Práce se může stát inspirací pro vyučující a ty, kteří chtějí aktivity podobného typu začlenit do své práce s dětmi.

Z mého pohledu by ideálním stavem bylo, kdyby měly děti možnost účastnit se aktivit podobného typu – a to především ve škole, která by měla mít zájem na tom, aby se v jejím prostoru stereotypy nereprodukovaly.

Příprava, realizace i hodnocení úspěšnosti a dopadu programu zážitkových aktivit pro mě byly neocenitelnou zkušeností. Věřím, že společnou snahou docílíme takového stavu, kdy dětem umožníme svobodné rozhodování o vlastní budoucnosti, aby jejich představy o povoláních nebyly omezovány genderovými stereotypy.

12. Seznam použitých zdrojů

1. **ARONSON, Elliot, Timothy. D WILSON a Robin M AKERT.** *Social psychology*. 8th ed., International ed. Harlow: Pearson, c2014, ii, 538 p. ISBN 978-1-292-02116-4.
2. **BROWN, Duane.** *Career Choice and Development*. Jossey-Bass: 4 ed. 2002, 560 p. ISBN 0-7879-5741-0.
3. **HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ.** *Psychologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009, 774 s. ISBN 978-80-7367-7367-569-1.
4. **HARTUNG, P., PORFELI, E. and VONDRACEK, F. W.** *Child vocational development: a review and reconsideration*. Journal of Vocational Behavior, 2005, 66 (3), p. 385-419. doi: 10.1016/j.jvb.2004.05.006
5. **HAYES, Nicky.** *Základy sociální psychologie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2000, 165 s. ISBN 80-7178-415-x.
6. **HENDL, Jan.** *Kvalitativní výzkum: základní výzkum, metody a aplikace*. 2. aktual. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
7. **HLAĎO, Petr.** *Profesní orientace adolescentů: poznatky z teorií a výzkumů*. Vyd. 1. Brno: Konvoj, 2012, 131 s. ISBN 978-80-7302-164-1.
8. **HYDE, J. S.** *The Gender Similarities Hypothesis*. American Psychologist. Vol 60(6), 2005, p. 581-592. doi: 10.1037/0003-066X.60.6.581
9. **CHRÁSKA, Miroslav.** *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2007. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
10. **JANOŠOVÁ, Pavlína.** *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008. 285 s. ISBN 978-80-247-2284-9.
11. **KARSTEN, Hartmut.** *Ženy – muži: genderové role, jejich původ a vývoj*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 183 s. ISBN 80-7367-145-x.
12. **KIMMEL, Michael S.** *The gendered society*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2004, viii, p. 344. ISBN 0-19-514975-0.

13. **LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ.** *Vývojová psychologie*. 3. přeprac. a dopl. vyd., 1. vyd. v Gradě. Praha: Grada, 1998, 343 s. ISBN 80-7169-195-x.
14. **LINHART, Jiří, Alena VODÁKOVÁ a Miloslav PETRUSEK.** *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, 2 sv. ISBN 80-7184-311-3.
15. **MACRAE, C Neil, Charles STRANGORE and Miles HEWSTONE.** *Stereotypes and stereotyping*. New York: Guilford, 1996. ISBN 1-57230-053-1.
16. **MATOUŠEK, Oldřich.** *Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 175 s. ISBN 80-7178-121-5.
17. **MIOVSKÝ, Michal.** *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkum*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
18. **NAKONEČNÝ, Milan.** *Sociální psychologie*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1999, 287 s. ISBN 80-200-0690-7.
19. **PRATKANIS, Anthony R.** *The Science of Social Influence: Advances and Future Progress*. Psychology Press, 2007, 376 p., ISBN 978-1-84169-426-9.
20. **Pražská skupina školní etnografie.** *Profi-volba z deváté třídy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005, 159 s. ISBN 80-7290-216-4.
21. **PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška Walterová.** *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
22. **RENZETTI, Claire M a Daniel J CURRAN.** *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. 642 s. ISBN 80-246-0525-2.
23. **SMETÁČKOVÁ, Irena.** *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost, 2006. 67 s. ISBN 80-903331-5-X.
24. **SMETÁČKOVÁ, Irena.** *Příručka pro genderově citlivé výchovné poradenství*. Praha: Otevřená společnost, 2007. 76 s. ISBN 978-80-87110-00-3.
25. **SMETÁČKOVÁ, Irena a kol.:** Genderové aspekty přechodu žáků/yn mezi vzdělávacími stupni. Interní závěrečná výzkumná zpráva. Sociologický ústav AV ČR, Praha 2005.

26. **SMETÁČKOVÁ, Irena a Klára VLKOVÁ.** *Gender ve škole: Příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách.* Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2005. 191 s. ISBN 80-903331-2-5.
27. **SUBRAHMANIAN, Ramya.** *Gender in Primary and Secondary Education: A Handbook for Policy-makers and Other Stakeholders.* London: 2007. ISBN 978-0-85092-864-8.
28. **VÁGNEROVÁ, Marie.** *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří.* 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 522 s. ISBN 80-7178-308-0.
29. **VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK.** *Sociální psychologie.* 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008. 404 s. ISBN 978-80-247 -1428-8.
30. **VENDEL, Štefan.** *Kariérní poradenství.* 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, 224 s. ISBN 978-80-247-1731-9.
31. **ZAPLETALOVÁ, Jana a Hana VAŇKOVÁ.** *Kariérové poradenství – přítomnost a budoucnost.* Vyd. 1. Praha: IPPP, c2006, 276 s. ISBN 80-86856-21-6.

13. Přílohy

13.1 Popis a reflexe programu aktivit

Popis a reflexi programu aktivit jsem anonymizovala.

13.1.1 Vlastnosti potřebné k různým povoláním

První aktivitou v rámci programu byla aktivita „Vlastnosti potřebné k různým povoláním“. Program aktivit byl zahájen o druhé vyučovací hodině.

Postup

Před začátkem aktivity si na tabuli předepíšeme jednotlivé charakteristiky a povolání podle pracovních listů.

Třídu rozdělíme na 3 skupiny. V našem případě se jednalo o 3 skupiny po 8 dětech. Každá skupina si zvolí svého mluvčího. Skupinám postupně zadáme pracovní listy s instrukcemi, jak mají pracovat, přičemž každá skupina dostane jiný pracovní list.

Součástí aktivity jsou 3 pracovní listy. První pracovní list obsahuje 9 vlastností (rozhodnost, fyzická síla, tvořivost, schopnost se dohodnout, šikovnost, vzdělanost, trpělivost, schopnost pracovat v týmu, schopnost vést a řídit druhé lidi). Děti ve skupině se mají nad charakteristikami zamyslet a rozdělit je na ty, které obvykle očekávají od mužů, od žen, nebo neutrální (nerozlišují je).

Druhý pracovní list obsahuje 8 povolání (vaření, vedení podniku, stavění domů, léčení dětí, vědecká práce, učitelství na základní škole, chirurgie, psaní článků do novin). Úkolem skupiny je se nad povoláními zamyslet a rozdělit na povolání obvykle vykonávaná ženami, muži, nebo neutrální.

Třetí pracovní list obsahuje 9 vlastností a 8 povolání. Úkolem skupiny je uvažovat o tom, které charakteristiky jsou považovány za nutné pro vykonávání jednotlivých povolání a charakteristiky s povoláními spojit.

Vyplňování pracovních listů ve skupinách trvá přibližně 10-15 minut. Po skončení skupinové práce požádáme mluvčí jednotlivých skupin, aby ostatním představili, jaké vlastnosti nebo povolání přiřadili k ženám, mužům, nebo jako neutrální. Rozhodnutí jednotlivých skupin v průběhu představování zapisujeme na tabuli.

Příprava

Do třídy jsem přišla po 1. vyučovací hodině, abych měla čas aktivitu připravit – předepsat na tabuli vlastnosti a povolání z pracovních listů. Požádala jsem službu, aby smazala tabuli. Děvčata se hned ptala, co budeme dělat. Děti byly o přestávce klidné. Žáci a žákyně chodili po třídě, svačili nebo si povídali. Ve chvíli, kdy jsem začala jednotlivé charakteristiky a povolání předepisovat na tabuli, děti okamžitě reagovaly a bavily se o nich mezi sebou. Příprava proběhla v pořádku podle plánu.

Proces realizace aktivity

Po zvonění jsem zahájila aktivitu. Vysvětlila jsem dětem, o jakou aktivitu se jedná a co budeme dělat. Podala jsem instrukce o formě práce, která bude probíhat ve skupinách. Následně jsem děti rozdělila do tří skupin podle řad. V každé skupině byl přibližně stejný počet dětí.

Každou skupinu jsem požádala, aby si srazila dva stoly a děti se posadily tak, aby na sebe všechny viděly a byla možná vzájemná spolupráce. Poté jsem vyzvala každou skupinu, aby si stanovila svého mluvčího nebo mluvčí, který/á bude prezentovat názory své skupiny. Děti se rychle shodly. Skupina u dveří si zvolila Jiřího, prostřední skupina Tamaru a skupina u okna Věru. Dále jsem každé skupině individuálně zadala pracovní list i s instrukcemi, jak mají ve skupinách pracovat. Byla jsem připravena i na to, že se může stát, že některé děti nebudou vlastnostem nebo povoláním rozumět, ačkoliv jsem se snažila nabídku uzpůsobit tak, aby byla srozumitelná. Tento případ nenastal. Po zajištění organizační stránky aktivity začaly děti pracovat na svých úkolech.

Děti byly do pracovních listů zapálené, bouřlivě diskutovaly a probíraly jednotlivé charakteristiky a povolání. Obcházela jsem skupiny a dávala pozor, jestli je dětem vše jasné, zda se nechtějí na něco zeptat a zároveň jsem pozorovala, jak se nad pracovním listem baví.

Skupina u dveří postupovala tak, že mluvčí skupiny přečetl vlastnost a ostatní říkali, zda si myslí, že je typická pro muže, ženy, nebo neutrální. V souvislosti s mluvčím skupiny u dveří je vhodné poznamenat, že byl jeden z mála, kdo v dotazníku nezaškrtl ani jednu vlastnost, kterou by považoval za vhodnou jen pro muže nebo pro ženy. Navíc je velmi iniciativní a skupinu vedl tím směrem, že je to přece jedno. Často někdo začal s tím, že např. fyzická síla je typická pro muže, ale v okamžiku, kdy někdo namítl, že maminka má taky sílu se shodly, že je to neutrální, a takhle děti postupovaly i u dalších vlastností. Hodně dětí zmiňovalo, kdo vykonává jaké povolání z jejich okolí.

Skupina uprostřed diskutovala o jednotlivých povoláních, u kterých měli zvolit, zda jsou obvyklé u mužů, žen, nebo jsou neutrální. Děti stejně jako v první skupině často zmiňovaly, co dělají jejich nejbližší. Na pracovním listu spolupracovaly všechny děti.

Skupina u okna měla jednotlivé charakteristiky přiřadit k povoláním. Děti měly více práce než ostatní skupiny a potřebovaly více času. Nejprve jim dělalo trochu potíže s domluvou, kdo to bude zapisovat, pak se shodly a práce jim šla rychleji.

V průběhu času, který měly děti na vyplňování pracovních listů, jsem jednotlivé skupiny obcházela. Například Jan ze skupiny u dveří se mě zeptal: „*Paní učitelko, a jak se vám líbilo, co jsem vám napsal do toho dotazníku? Bylo to dobré?*“ Načež jsem mu odpověděla, že jsem moc ráda, že mi dotazník vyplnil a také jsem mu vysvětlila, že mě v něm zajímaly vlastní názory dětí a nebyly tam žádné dobré nebo špatné odpovědi jako v testu.

Za pár minut měly první dvě skupiny hotovo, ale třetí skupina potřebovala ještě více času, protože měla nejdelší pracovní list. Snažila jsem se třetí skupině zajistit klid pro práci a poprosila ostatní skupiny, aby byly tiše a respektovaly ostatní, kteří ještě hotovo nemají. Dětem to dělalo trochu problém, nedaly se úplně utiшит, a tak měla třetí skupina pro závěr své práce horší podmínky.

Po vyplnění pracovních listů všemi skupinami jsem vyzvala mluvčího první skupiny, aby mi ke každé charakteristice řekl, zda ji skupina vyhodnotila jako obvykle očekávanou od mužů, žen, nebo jako neutrální. Jiří okomentoval všechny charakteristiky a za skupinu je zařadil jako neutrální. Ke každé charakteristice na tabuli jsem napsala N, a zároveň jsem se ptala na důvody i ostatních dětí ze skupiny.

Rovněž děti z druhé skupiny jsem poprosila o prezentaci toho, jak vyplnily pracovní list. Mluvčí byla Tamara, která tlumočila názory za skupinu. Často se odvolávala na to, že znají muže i ženu, kteří vykonávají uvedená povolání. Výjimkou bylo stavění domů, které skupina přiřadila jako obvykle mužské povolání. Jejich názory jsem opět psala ve zkratce M, Ž nebo N na tabuli k jednotlivým povoláním.

Třetí skupinu zastupovala Věra. Mluvčí prezentovala povolání a vlastnosti, které skupina spojila a tato rozhodnutí odůvodňovala. Vyzývala jsem i ostatní děti ze skupiny, aby rozhodnutí odůvodnily. Padaly tu velmi hezké důvody a vysvětlení, která mě mile překvapila: „*Chirurg nesmí váhat, protože tu nejvíc záleží na zdraví pacienta a musí se honem rychle rozhodnout, protože tady jde o život.*“ Skupina dále odůvodnila spojení učitelství na ZŠ s trpělivostí slovy: „*Učitelé a učitelky musí být hrozně trpěliví, protože ve škole jsou i děti, kterým to třeba nejde, a oni s nimi musejí mít tu trpělivost, což má málokdo.*“

Po spojení povolání s charakteristikami byla rozpoutána diskuse. Děti se postupně vyjadřovaly, co by ještě s čím spojili a proč. Převahovaly názory spojené s osobní zkušeností: „*Moje teta je strašně svalnatá a klidně by postavila i panelák.*“ nebo „*Znám jednu paní, která je hrozně chytrá, ale nehodila by se na žádné z uvedených povolání.*“

Po diskusi se třída nakonec shodla, že pokud někdo něco chce dělat a „je na to stavěný“, tak nezáleží na tom, jestli je kluk nebo holka. Po hodině mě mile překvapila skupina dívek, která za mnou přišla a řekla mi, že se jim to moc líbilo a bylo to zábavné. Ostatní děti se ptaly, kdy zase přijdu a co budeme hrát.

Reflexe aktivity

Aktivité předcházela intenzivní příprava programu, konzultace s třídní učitelkou, osobní poznání se s dětmi a administrace prvního dotazníku. Vzhledem k těmto skutečnostem jsem měla základní informace o tom, na jaké úrovni genderových stereotypů děti jsou. Zároveň jsem je osobně znala a do jisté míry dokázala odhadnout, co je bude bavit. To jsem usuzovala hlavně z vyučovacích hodin, na kterých jsem byla přítomna. Z tohoto pohledu jsem neměla pochybnosti o tom, že by děti aktivita neměla bavit. Jedinou mou obavou byl počet dětí, zda aktivitu zvládnou po organizační stránce urdit tak, aby byl ve třídě klid a program probíhal ve vhodných podmínkách.

Realizací aktivity jsem si kladla několik cílů: uvést do skupiny genderovou problematiku ve vztahu k povolání, poukázat na provázanost charakteristik a povolání, které jsou k jejich výkonu potřeba. Hlavním cílem bylo, aby si děti uvědomily, že výběr i výkon konkrétních povolání by neměl záležet primárně na pohlaví.

Aktivita byla postavena na formě skupinové práce, která je výhodná v tom, že se od sebe děti mohou navzájem dozvědět něco nového. Aktivita neprobíhala formou přednášky, kdy by děti jen poslouchaly, ale aktivně se uchopovaly tématu. V tom vnímám

jeden z největších přínosů pro děti. Jinak přijímáme informace od autorit a jinak od vrstevnické skupiny, v tomto případě se přístupy prolínaly, což vnímám kladně.

V průběhu aktivity jsem se snažila několikrát dětem zdůraznit, že všechny ženy ani muži nejsou stejní, nemusejí mít shodné vlastnosti – pokud bude nějaká dívka chtít stavět domy, může, proč ne.

Spolupráce ve skupinách jsem vnímala až na počáteční shon při organizační stránce aktivity (rozdělení do skupin, sražení stolů, stanovení si mluvčího) jako dobře fungující. Svou roli hrálo nejspíše i to, že se jednalo o první aktivitu a děti mě v roli vedoucí aktivity neznaly.

Z přípravy aktivity a studování odborné literatury jsem očekávala, že děti budou charakteristiky a povolání z nabídky rozdělovat genderově tradičně. Má očekávání vyplývala i z dotazníků, ve kterých jsem našla genderové stereotypy. Nicméně v průběhu aktivity se ukázalo, že pokud děti nerozhodují jen samy za sebe, spolupracují a jsou otevřené názorům druhých, jejich názory se oproti individuálnímu rozhodování písemnou formou dotazníku liší. Skupiny, které rozhodovaly o vlastnostech a povoláních, je až na jeden případ posuzovaly jako neutrální. Genderové stereotypy se však ukázaly ve třetí skupině, která kategorie spojovala.

Osobně jsem očekávala větší genderovou zatíženost. Myslela jsem si, že děti budou více vyhraněné, ale naopak se ukázalo, že jsou velmi vnímavé a otevřené tomu, co jsem se jim snažila vysvětlovat – že záleží na našich dispozicích a schopnostech, ne pohlaví. Také jsem nepředpokládala, že osobně znají tolik rozličných povolání – od produkce v televizi po pozice ve firmách atp. Děti uváděly osobní zkušenosti, na které ostatní děti slyšely a uznávaly to jako důvod, proč např. vedení podniku či firmy neoznačí jako práci vhodnou jen pro muže.

Vzhledem k faktu, že děti jednohlasně a rigidně neoznačovaly charakteristiky nebo povolání za vhodná jen pro ženy, nebo muže, ale navzájem si naslouchaly a přihlížely jak k názorům vlastním, tak k názorům ostatních, jsem se nemusela vkládat do diskusí takovým dílem, jakým jsem předpokládala. Podle práce ve skupinách jsem dospěla k názoru, že dětem v této aktivitě nejvíce pomohlo to, že si musely své stanovisko obhájit před ostatními, a tím přemýšlet, jak volbu odůvodnit. Spojování charakteristik a konkrétních povolání děti prováděly na základě diskuse a jejich rozhodnutí korespondovala s realitou. Například spojovaly vědeckou práci se vzdělaností, učitelství s trpělivostí, psaní článků do novin s tvořivostí, vedení podniku se schopností vést druhé, vaření s manuální zručností.

Aktivita se podařila realizovat podle plánu, který jsem si připravila. Spolupráce i aktivní zapojení dětí proběhlo nad míru očekávání. Děti byly vnímavé a otevřené vůči nabízeným vlastnostem a povoláním. Ty děti, které ze začátku aktivity vyjadřovaly genderově stereotypní názory, na konci tak vyhraněné nebyly. Nevznikla žádná neočekávaná situace či konflikt, který by mohl aktivitu narušit. Naopak děti byly dobře naladěné a podle reakcí byly rády za něco nového. Vedení aktivity bylo zcela na mé osobě, třídní učitelka do aktivity nezasahovala.

13.1.2 Kdo poletí do vesmíru?

Druhou aktivitou v pořadí byla aktivita s názvem „*Kdo poletí do vesmíru?*“. Její realizace proběhla ve stejném týdnu jako první aktivita.

Postup

Aktivitu začneme rozdáním pracovního listu každému žákovi a žákyni. Pracovní list obsahuje instrukce a seznam 8 lidí, ze kterých mají děti vybrat 4 lidi do hvězdné posádky. Ve výpravě je potřeba obsadit tyto pozice – velitel/velitelka mise, pilot/pilotka, lékař/lékařka, kuchař/kuchařka. Seznam obsahuje 4 muže (Petr, Filip, Mirek, Ladislav), 4 ženy (Karolína, Markéta, Daniela, Andrea), jejich krátké charakteristiky (věk, praxe, vlastnosti) a tabulku na zapisování osob, které mají děti do hvězdné posádky vybrat. Vyplňování pracovních listů zabere asi 10-15 minut.

Po ukončení samostatné práce děti rozdělíme do skupin. V našem případě se jednalo o 3 skupiny po 8 dětech s vyváženým počtem chlapců a dívek. Skupiny jsem rozdělila opět podle řad, ve kterých děti seděly.

Následuje skupinová práce, ve které mají žáci a žákyně za úkol vybrat 4 osoby do posádky, ale ne za sebe, nýbrž za celou skupinu. Na skupinovou práci dětem necháme přibližně 15 minut.

V závěru aktivity necháme všechny skupiny prezentovat seznamy lidí, které by vybrali do hvězdné posádky a jejich rozhodnutí zapisujeme na tabuli. Při prezentování výsledků vzniká prostor pro společnou diskusi, koho a proč do vesmíru vyslat případně nevyslat.

Příprava

Do třídy jsem dorazila o přestávce před druhou vyučovací hodinou. Pozdravila jsem se s dětmi a připravila si pracovní listy na aktivitu.

Proces realizace aktivity

Po zvonění jsem dětem vysvětlila, co budeme dnes dělat za aktivitu. Na začátku jsem rozdala pracovní listy. Následně jsem dala dětem instrukce – pozorně si přečíst zadání, popisy lidí, které mají vybírat do hvězdné posádky na konkrétní pozice. Při popisu aktivity jsem viděla hlavně v očích chlapců velké nadšení a třídou zaznívalo: „*Jupí, vesmír!*“. Zodpověděla jsem ještě pár dotazů – některé děti, které byly zaujaty tématem vesmíru, nerozuměly tomu, že nebudou vybírat ze svých spolužáků a spolužaček, ale z nabídky osob, jejichž popisy mají na první straně pracovního listu. Ještě několikrát jsem se snažila dětem vysvětlit, co mají dělat. Následně jsme si společně přečetli úvod pracovního listu.

Po zodpovězení všech dotazů začaly děti pracovní listy vyplňovat. Já jsem průběžně chodila po třídě a radila dětem v případě, kdy jim něco nebylo jasné. Některé děti potřebovaly vysvětlit, co znamená, když je někdo zbrklý a ambiciózní. Jinak nebyl větší problém s tím, že by něčemu nerozuměly. Tak jako při první aktivitě byly rozdíly mezi dětmi v tom, jak měly pracovní list vyplněný rychle, pro některé bylo těžké se rozhodnout.

V průběhu vyplňování pracovních listů jsem si na tabuli předepsala jednotlivé pozice, abych se tím později nemusela zdržovat, až mi budou jednotlivé skupiny říkat jména osob, pro které se rozhodli.

Vyplňování pracovních listů zabralo dětem asi 15 minut, některé měly hotovo mnohem dříve. Po individuální práci jsem děti rozdělila do 3 skupin podle řad. Jen v prostřední řadě bylo dětí více, takže jsem jednoho chlapce přesunula do řady ke dveřím. On si to ale vyložil tak, že se má odstěhovat s celou lavicí a udělal tak legraci pro ostatní. Já jsem mu řekla, že jsem to myslela tak, ať se přesune sám bez židle a lavice.

Poté začaly děti pracovat ve skupinách. Požádala jsem děti, aby si srazily dva stoly a posadily se kolem nich. Při skupinové práci je to důležité proto, aby na sebe všechny děti viděly a mohly diskutovat. Obešla jsem jednotlivé skupiny a zadala dětem úkol – ať za skupinu zvolí 4 osoby, které by vybraly na jednotlivé pozice do hvězdné výpravy. Vysvětlila jsem jim, že každý si zvolil někoho jiného sám za sebe, ale teď by se měly dobrat společného skupinového výsledku. Jiří to hezky shrnul: „*Prostě máme debatovat.*“ Zeptala jsem se, kdo chce být mluvčím – ve skupině u dveří se přihlásil Matěj. Tomu jsem dala prázdnou tabulku, kam má za skupinu napsat, koho děti vybraly a proč.

Stejně instrukce jsem dala i druhé skupině – řadě uprostřed. Děti sice rozuměly zadání, ale vznikl menší konflikt s tím, kdo bude výsledky zapisovat a mluvit za skupinu. Když jsem se zeptala, kdo by chtěl být mluvčím, jako první se přihlásil Radek, ale ostatní s tím nesouhlasili – Tereza se vůči němu vymezila. Mluvčím chtěl být také Lukáš. Děti začaly spontánně hlasovat a rozhodly se pro Lukáše. Mezi Radkem a Terezou proběhla výměna názorů. Já jsem se v této situaci zachovala tak, že jsem jim řekla, ať si za skupinu zvolí svého zástupce a nabídla ostatním, že mohou být mluvčím třeba příště a záleží na tom, jak se dohodnou.

Ve třetí skupině u okna byl menší problém se Sebastianem, který se neustále otáčel za někým ze skupiny uprostřed, a chvílku mi trvalo, než jsem ho přesvědčila, aby se zapojil do debaty. Po dotazu, kdo bude jejich mluvčím skupiny, se nikdo neozval, ale nakonec si děti zvolily Annu.

Děti dostaly asi 15 minut na skupinovou práci, aby se rozhodly, koho na výpravu do vesmíru pošlou. Ve všech skupinách probíhala diskuse. Děti si dávaly prostor, a když se nemohly shodnout, tak přistoupily na hlasování a vždy se dohodly. Já jsem kolem jednotlivých skupin procházela a sledovala, jak si vedou, jestli nedochází k nějakým sporům, abych mohla případně zasáhnout. Viděla jsem, jak se postupně plní jejich tabulky.

V první skupině se děti shodly bez problémů, vedoucí roli přijal Karel s Matějem, kteří diskusi korigovali. Každý vyjadřoval svůj názor, koho by tam chtěl a proč. Jediný, kdo s ostatními dětmi nesouhlasil s obsazení pozice velitele/velitelky mise, byl Mirek – ten chtěl někoho jiného, a rád by do posádky zahrnul pozici technika. Mirek s Karlem se popichovali.

Ve druhé skupině se nezapojoval nový spolužák, a to asi hlavně z toho důvodu, že neovládá perfektně český jazyk. Jinak přetrvával konflikt mezi Terezou a Radkem. Lukáš se své role mluvčího zhostil dobře a dokázal korigovat diskusi. Ivana se také hodně snažila o zapojení se do diskuse.

Ve třetí skupině se hodně projevoval Vojtěch, který měl věcné poznámky. Vyjádřil se, že je těžké rozhodování, když tam každý má něco pro a proti. Vojtěch mi navíc

spočítal, kolik je osobám na seznamu dohromady let. Děti ve skupině se na všech pozicích shodly bez problémů, až na obsazení pozice pilota/pilotky mise, kde spolu diskutovali Petra s Vojtěchem, nakonec udělali hlasování a rozhodli se.

Ve chvíli, kdy měly skupiny hotovo, jsem děti požádala, aby se rozsadily zpátky do lavic a sedly si tak, aby všechny děti viděly na tabuli. Požádala jsem mluvčího každé skupiny, aby představili své závěry – koho by jejich skupina poslala do vesmíru.

První skupina v čele s Matějem si jako velitele mise zvolila Petra, protože vystudoval vysokou školu, pracoval jako vedoucí v továrně a je společenský. Na pozici pilota obsadili Mirka, a to z těchto důvodů – je absolvent vojenské školy, několik let pracuje jako pilot, je sebevědomý, milý a vtipný, a to uvolní dobrou náladu. Jako lékařku si zvolili Markétu, protože několik let pracovala jako zástupce ředitele v nemocnici, podílela se na dvou výzkumech, je pracovitá a spolehlivá. Na poslední pozici kuchaře zvolili Ladislava, a to z důvodů – mnoho let pracuje jako šéfkuchař a vydal 2 kuchařky.

Druhá skupina v čele s Lukášem si jako velitele mise zvolila Petra, protože má vysokoškolské vzdělání. Na pozici pilota obsadili Mirka, protože řídí nadzvukové letadlo, což obzvláště klukům připadalo jako nejdůležitější, a také z toho důvodu, že absolvoval vojenskou akademii. Jako lékařku si zvolili Markétu (stejně jako první skupina), protože je to spolehlivá lékařka. Na poslední pozici si děti vybraly Ladislava, protože je šéfkuchař a vydává kuchařky.

V závěru aktivity jsem byl prostor pro vyjádření, kdo chtěl někoho jiného a z jakých důvodů. Vesměs se opakovaly stejné důvody, vždy to byla praxe nebo vlastnosti. Zeptala jsem se dětí, podle čeho se rozhodovaly? Jestli podle toho, že je to muž nebo žena? Nebo podle vlastností, věku? Všechny děti shodně odpověděly, že ne podle toho, jestli je to žena nebo muž, ale podle toho, co tam u osob bylo napsáno za vlastnosti i podle věku – Karel řekl, že si myslí, že čím starší, tak je ten člověk v dané profesi lepší, načež druhá skupina reagovala, že nezáleží na tom, jak dlouho člověk něco dělá, ale jaké má zkušenosti, jak se dokáže v dané profesi zdokonalovat. V diskusi jsem zmínila i několik úspěšných lidí v genderově netradičních oborech a možné důsledky rozdělování povolání na vhodná pro muže, nebo pro ženy.

Reflexe aktivity

Absolvováním první aktivity jsem získala zkušenost, jak děti pracují, a na co si dát do příští aktivity pozor. U aktivity „*Kdo poletí do vesmíru*“ jsem očekávala, že děti zaujme blízkost ke světu fantazie. V dotaznících se taktéž objevovala povolání týkající se vesmíru. Nejenom téma, ale i forma aktivity mě vedla k očekávání, že bude vrcholem programu. Dále jsem předpokládala, že pro děti bude složitější se rozhodnout pro konkrétní osoby, protože každý na to může mít svůj pohled.

Realizací aktivity jsem si opět kladla více cílů – rozšířit program o individuální formu práce, možnost zažít vlastní výběr nějakého týmu, ukázat dětem úspěšného ženu a muže v povolání, které bylo ve své době obecně považováno za vhodné či tradiční spíše pro opačné pohlaví, demonstrovat důsledky genderových stereotypů ve finančním ohodnocování různých pracovních pozic.

Dle mého očekávání téma vesmír některé děti učarovalo tak, že se nejspíše zapomněly někde ve své fantazii a ze začátku nebyly schopné dávat pozor. Příprava aktivity proběhla tak, jak jsem si stanovila – každý obdržel pracovní list, nicméně začátek aktivity byl po organizační stránce náročnější. Ve chvíli, kdy bylo každému jasné, co má dělat, nastal ve třídě klid a děti měly vhodné podmínky na to se soustředit. Individuální forma práce probíhala podle očekávání bez větších problémů. Jediným úskalím bylo její zadání a rozdílná časová náročnost, kterou děti potřebují. Někdo měl hotovo za 5 minut, jiný potřeboval více času.

Co se týče cíle trochu hlouběji proniknout do genderové problematiky a ukázat dětem, že na základě stereotypních představ o mužích a ženách se někdo může dostat do situace, kdy má výborné předpoklady požadované na danou pozici, ale nemusí ho přijmout z důvodu toho, že je muž nebo žena. Dále jsem zmínila i fakt o finančním podhodnocování a nadhodnocování některých pracovních pozic podle pohlaví. Děti se k tomu nevyjádřily. Předpokládám, že důvodem je to, že se jich tato stránka věci bude týkat až v budoucnu – ve svém věku nemusí řešit finanční zabezpečení rodiny. Pokládala jsem ale za důležité jim zmínit praktické důsledky takového stereotypního uvažování.

S jinou odezvou se setkala zmínka o úspěšných ženách a mužích v povoláních, která byla nebo jsou obvykle považovaná za vhodné pro opačné pohlaví. Děti začaly vykřikovat, kdo vykonává jaká povolání z jejich nejbližšího okolí.

Určitým úskalím se ukázalo rozdělení do skupin, u kterého jsem vzhledem k bezproblémové spolupráci na 1. aktivitě, neočekávala žádné konflikty. Nicméně ve druhé skupině se odehrál konflikt mezi dvěma členy, což nepřispělo k přátelské atmosféře, která by měla při aktivitách panovat. Nicméně se jednalo o konflikt osobní, který s aktivitou nesouvisel, takže jsem neměla právo do něj zasahovat. Vzhledem k počtu členů ve skupinách jsem pozorovala, že se některé děti nezapojovaly takovým způsobem, jak bych si představovala. Na druhé straně věřím, že tento nedostatek vykompenzovala individuální práce a závěrečná diskuse, kterou jsem řídila já. Snažila jsem se o to, aby měl každý stejný prostor pro vyjádření vlastního názoru.

Aktivita splnila má očekávání. Na dětech bylo vidět, že jim bylo téma vesmíru a hvězdné posádky velmi blízké. Vyzkoušely si jak individuální, tak skupinovou formu práce. Podařilo se mi podat dětem bližší informace týkající se genderové problematiky a volby povolání. Podpořila jsem je v tom, co je baví, z čeho mají radost a v čem jsou dobří. Opakovala a zdůrazňovala jsem dětem význam, který by ve své volbě povolání měly individuálním dispozicím a schopnostem přikládat.

13.1.3 Reklama na povolání

Program uzavřela aktivita, „*Reklamu na povolání*“.

Postup

Třídu rozdělíme na skupiny, kterým zadáme konkrétní povolání. V našem případě se jednalo o vaření, řízení auta a zvěrolékařství. Tato povolání jsem vybrala z různých důvodů. Vaření proto, že jsme o něm s žáky a žákyněmi mluvili v jiných aktivitách a názory na to, zda je toto povolání spíše typické pro muže nebo pro ženy se různily.

Řízení auta jsem zvolila z důvodu toho, že ho děti často označovaly jako vhodné pro muže. Povolání zvěrolékařství jsem zařadila do aktivity proto, že se v prvním dotazníku ukázalo jako nejčastější povolání, které by dívky chtěly vykonávat v dospělosti.

Tato aktivita se liší od těch předchozích zejména v tom, že ji děti tvořily výtvarně – reklamy kreslily na velký papír. Samotné tvoření reklamy zabere přibližně 20-25 minut. Po ukončení výtvarné práce požádáme skupiny o prezentování své práce před ostatními dětmi, které dostanou prostor se k reklamám vyjádřit.

Příprava

Na aktivitu jsem si připravila čtvrtky a fixy. Do třídy jsem dorazila těsně před zvoněním na 1. hodinu.

Proces realizace aktivity

V úvodu hodiny jsem dětem vysvětlila, co budeme dělat. Úkolem bylo vymyslet a výtvarně ztvárnit reklamu na povolání podle zadání. Zároveň by měla reklama splňovat základní rysy – umět upoutat a být zajímavá. Děti měly vystihnout hlavní znaky daného povolání.

Tak jako i v předešlých aktivitách jsem děti rozdělila na tři skupiny podle řad, ve kterých sedí. Akorát Karel byl v řadě u dveří, aby byly počty dětí ve skupinách vyrovnané. Paní učitelka byla přítomna, ale do aktivity nezasahovala.

První skupina dostala za úkol ztvárnit reklamu na vaření. Druhá skupina měla ztvárnit povolání řízení auta. Třetí skupina dostala za úkol ztvárnit povolání zvěrolékařství. Povolání jsem vymyslela sama na základě dotazníků.

Požádala jsem děti, aby si každá skupina srazila dva stoly a posadily se tak, aby na sebe všechny viděly a mohly spolupracovat. Dále jsem je požádala o připravení fixů a pastelek. Z časových důvodů jsem zvolila tuto variantu – oproti náročnějšímu vystřihování a nalepování obrázků z časopisů. Každé skupině jsem vysvětlila, co má dělat – ztvárnit reklamu na povolání tak, aby vystihovala hlavní znaky zadaného povolání takovým způsobem, jakým si ho představují. Zároveň by měla ostatní zaujmout.

Ve skupině u dveří probíhala dobrá spolupráce. Vedení se ujal Karel s Matějem a Jiřím, kteří si papír „přivlastnili“ a dívky nechávali trochu stranou. Po mém upozornění, že je to skupinová práce, se dohodly, že druhou část budou kreslit děvčata. Jiří byl stejně jako při minulé aktivitě velmi aktivní.

Ve druhé skupině se vedení ujala Aneta s Vojtěchem. Problémy opět vznikaly mezi Radkem a Terezou.

Ve skupině u okna se vedení ujaly především dívky. Chlapci mi tvrdili, že neumí kreslit, a že je k tomu nic nenapadá. Snažila jsem se je motivovat, ale kreslit nechtěli. Po pár minutách, kdy si děti říkaly nápady, co by jak mohly ztvárnit a rozdělovaly si, co kdo bude dělat, začaly intenzivněji pracovat na ztvárnění reklamy.

První skupina začala kreslením mrkví a dalšího jídla – pizzy, kuřete a podobně. Kreslení doprovázela debata o tom, co kdo má rád a nerad k jídlu. Děti se předháněly v tom, kdo umí vařit a jestli toho umí víc dívky nebo chlapci.

Druhá skupina začala nadpisem „Social taxi“, pod který napsali inzerát. Aktivní v této skupině byla zejména Aneta s Vaškem.

Výtvarné ztvárnění reklamy na povolání dětem trvalo cca 20-25 minut. Následovala prezentace reklam před ostatními dětmi ve třídě.

První mluvila Jolana se Sašou. Popisovaly obrázek, vysvětlovaly, co potřebuje zvěrolékař nebo zvěrolékařka ke svému povolání za nástroje. Zmiňovaly se také o vlastnostech – musí mít rád zvířata, být šikovný. Pak jsem se zeptala ostatních, jak si představují zvěrolékaře/zvěrolékařku? Vladislav odpověděl, že musí mít vysokou školu. Ivana dodala, že se musí umět rozhodovat v situacích, kdy se zvíře trápí. Na závěr jsem se zeptala, čím ostatní reklama zaujala – děti odpověděly, že se jim to líbilo a chtěly další reklamu.

Jako druzí mluvili Aneta s Vojtěchem. Přečetli celý inzerát, zdůraznili, že musí mít řidič naježděno, že musí být starší 20 let, když je řidičský průkaz od 18 a pak 2 roky praxe. Potom byl pro ně důležitý luxusní vůz, který by měl takový řidič vlastnit. Na obrázku měli řidiče i řidičku. Ostatní děti doplňovaly, že řidič nebo řidička musí umět dobře řídit, když vozí cizí lidi, že to není jen tak.

Jako poslední mluvil Karel s Jiřím. Karel se ujal slova a Jiří si po celou dobu zakrýval oči a červenal se. Karel reklamu pojal velmi zábavnou formou a všichni spolužáci se smáli. Karel začal povolání popisovat slovy: „*Představuji si kuchtíka do 10 let*“. Aneta z prostřední skupiny namítla, že to není dobrý nápad, když takhle malé dítě neumí nic uvařit. Karel odvětil, že jeho malá sestra umí krupicovou kaši.

Po této potyčce bylo ve třídě hlučno. Karel zakřičel: „Ticho!“. Paní učitelka ho napomenula, ať ve třídě nekřičí.

Po prezentování všech reklam jsme ještě vedli diskusi o tom, co jsme se za všechny 3 aktivity naučili. Pak jsem třídě řekla, že další hodinu zadám druhý dotazník a tím naše spolupráce teď končí. Aneta se po hodině ptala, co jsme dělali druhou hodinu, že ji mrzí, že tam nemohla být, protože byla nemocná. Dva spolužáci přišli pozdě.

Reflexe aktivity

Aktivita „Kdo poletí do vesmíru“ zakončovala program aktivit. Mohli bychom najít určitou shodu s první aktivitou, což bylo mým záměrem, abych mohla porovnat, jak se děti v průběhu programu ve svých názorech posunuly. Zároveň jsem chtěla obsáhnout i vliv masmédií, který má na proces volby povolání vliv.

Realizací aktivity jsem si kladla za cíl poukázat na vliv reklamy, uvědomit si hlavní znaky konkrétních povolání, prezentovat vlastní výtvary před ostatními, diskutovat nad typickými představiteli zadaných povolání a vysvětlit proč není správné nějakou skupinu osob redukovat podle hlavních znaků a mít univerzální očekávání.

Očekávala jsem, že děti bude aktivita bavit, protože to bude opět něco jiného - výtvarné zpracování reklamy. Zároveň jsem předpokládala, že při vytváření reklamy budou děti hlučnější a bude jim to trvat delší dobu. Očekávala jsem, že budou vědět hlavní znaky zadaných povolání a přistoupí k tomu zodpovědně.

Aktivita děti zaujala tím, že dostaly velký papír, na který měly reklamu vytvořit. V průběhu aktivity se ukázalo, že dívky by si představovaly zadané povolání jinak

než chlapci, takže probíhaly výměny názory k tomu, co na papír nakreslit, aby byly spokojené obě strany. Členové jednotlivých skupin se nakonec dohodli na kompromisech. Postřehla jsem, že převážně některé dívky nebyly spokojené s tím, když se chlapci ujali tužky, protože by si výtvarné zpracování reklamy představovaly více úhledné a barevné. Rozpory mezi dívkami a chlapci, které vznikaly různým navyklym způsobem zpracování a pečlivosti, jsem byla překvapena.

Zejména skupina u dveří vzala reklamu dosti svérázným způsobem a v důsledku toho se jim z mého pohledu nepodařilo splnit úkol. Děti nevystihly hlavní znaky povolání obecně, ale spíše to pojaly jako zábavu. Příčin, proč tato skupina pojala úkol jinak, než ostatní může být několik. Možná se mi nepodařilo zadání úkolu dostatečně vysvětlit, nebo se děti rozhodly pojmout to jen jako zábavu. Jedním z faktorů může být i to, že aktivita byla realizována před Vánoce a děti byly rozptýlené. Na jedné straně do hodiny tato skupina přinesla určité odlehčení, ale na straně druhé se jim nepodařilo plnit aktivitu tak, jak měli, tím pádem na ně pravděpodobně aktivita neměla takový dopad, jaký jsem zamýšlela.

Ostatní skupiny zadání aktivity pochopily správně. U skupiny, která měla za úkol vytvořit reklamu na řízení auta, mne překvapilo spoustu nápisů a kontaktů, které byly součástí reklamy (facebook, twitter, skype, icq ad.). Děti v této skupině porozuměly správně tomu, že se s povoláními pojí i vlastnosti a požadavky. Děti zmínily například nutnost vlastnit řidičský průkaz. Třetí skupina k reklamě připojila i nástroje, které se ve zvěrolékařství používají.

Propojení vlastností a povolání se nakonec povedlo, i když ne v takové míře, jako jsem očekávala. Důležitá byla diskuse, která na závěr programu vznikla. Shrnula jsem celý program. Děti mne doplňovaly, co se jim líbilo a co je ještě napadá.

Pokud bych měla vyjádřit spokojenost s průběhem jednotlivých aktivit, závěr programu byl z mého pohledu bohužel nejslabší, ač v převážné většině splnil to, co jsem od něj očekávala.

13.2 Dotazník č. 1, výzkumná skupina

Milé děti,

ráda bych Vás požádala o vyplnění dotazníku, který se týká volby povolání. Otázky si prosím pozorně přečtete a odpovězte na ně. Vaše odpovědi budou použity pouze v mé bakalářské práci.

Děkuji za vyplnění.

Kristýna Valášková

Jméno:	Datum:
Pohlaví: dívka/chlapec	Třída:
Věk:	Město:

1. Jaké povolání chceš vykonávat v dospělosti?

.....
.....

2. Proč?

.....
.....

3. Čím chtějí být tvoji nejbližší kamarádi?

.....
.....

4. Jaká povolání vykonávají tvoji rodiče?

Maminka:

Tatínek:

5. Myslíš si, že některá povolání by měli vykonávat jen muži? Pokud ano, zakroužkuj, která to jsou:

prodávání v obchodě
vyučování malých dětí
programování na počítači
vedení podniku

kancelářská práce
řízení nákladního auta
kadeřnictví, kosmetika
hornictví

Napiš další povolání, která považuješ za typická jen pro muže a nebyla uvedena:

.....

6. Myslíš si, že některá povolání by měly vykonávat jen ženy? Pokud ano, zakroužkuj, která to jsou:

prodávání v obchodě	kancelářská práce
vyučování malých dětí	řízení nákladního auta
programování na počítači	kadeřnictví, kosmetika
vedení podniku	hornictví

Napiš další povolání, která považuješ za typická jen pro ženy a nebyla uvedena:

.....

7. Myslíš si, že některé vlastnosti jsou typické jen pro muže? Pokud ano, zakroužkuj, které to jsou:

péče, starostlivost	upovídanost
odvaha	šikovnost
pracovitost	citlivost
agresivita	soutěživost

Napiš další vlastnosti, které považuješ za typické jen pro muže, a nebyly uvedeny:

.....

8. Myslíš si, že některé vlastnosti jsou typické jen pro ženy? Pokud ano, zakroužkuj, které to jsou:

péče, starostlivost	upovídanost
odvaha	šikovnost
pracovitost	citlivost
agresivita	soutěživost

Napiš další vlastnosti, které považuješ za typické jen pro ženy, a nebyly uvedeny:

.....

13.3 Dotazník č. 2, výzkumná skupina

Milé děti,

ráda bych Vás požádala o vyplnění druhého dotazníku. Stejně jako první dotazník, který jste vyplnili, se otázky týkají toho, jak přemýšlíte o volbě povolání. Dále mě moc zajímá, jak se Vám líbil program aktivit, který jsme společně absolvovali. Otázky si prosím pozorně přečtete a odpovězte na ně. Vaše odpovědi budou použity pouze v mé bakalářské práci.

Děkuji za vyplnění.

Kristýna Valášková

Jméno:	Datum:
Pohlaví: dívka/chlapec	Třída:
Věk:	Město:

1. Jaké povolání chceš vykonávat v dospělosti?

.....

.....

2. Proč?

.....

.....

3. Myslíš si, že některá povolání by měli vykonávat jen muži? Pokud ano, zakroužkuj, která to jsou:

prodávání v obchodě	kancelářská práce
vyučování malých dětí	řízení nákladního auta
programování na počítači	kadeřnictví, kosmetika
vedení podniku	psaní knih
práce na stavbě	hornictví
řízení letadla	práce v kuchyni
věda, výzkum	psaní článků do novin
lékařství	zpěv

Napiš další povolání, která považuješ za typická jen pro muže a nebyla uvedena:

.....

4. Myslíš si, že některá povolání by měly vykonávat jen ženy? Pokud ano, zakroužkuj, která to jsou:

prodávání v obchodě	kancelářská práce
vyučování malých dětí	řízení nákladního auta
programování na počítači	kadeřnictví, kosmetika
vedení podniku	psaní knih

práce na stavbě
řízení letadla
věda, výzkum
lékařství

hornictví
práce v kuchyni
psaní článků do novin
zpěv

Napiš další povolání, která považuješ za typická jen pro ženy a nebyla uvedena:

.....

Tato část dotazníku se týká aktivit, které jsme společně absolvovali. U odpovědi s nabídkou ANO – NE – NEVÍM si prosím jednu vyberte a zakroužkujte.

5. Bavily tě aktivity, které jsme společně na hodinách dělali? ANO – NE - NEVÍM

6. Absolvoval/a jsi 1. aktivitu – Vlastnosti potřebné k různým povoláním? ANO-NE

7. Bavila tě tato aktivita? ANO – NE – NEVÍM

8. Co se ti na aktivitě líbilo?

.....

9. Absolvoval/a jsi 2. aktivitu – Kdo poletí do vesmíru? ANO - NE

10. Bavila tě tato aktivita? ANO – NE – NEVÍM

11. Co se ti na aktivitě líbilo?

.....

12. Absolvoval/a jsi 3. aktivitu – Reklamu na povolání? ANO - NE

13. Bavila tě tato aktivita? Zakroužkuj: ANO – NE – NEVÍM

14. Co se ti na aktivitě líbilo?

.....

15. Která z aktivit tě bavila nejvíce? Zakroužkuj:

1. Vlastnosti potřebné k různým povoláním
2. Kdo poletí do vesmíru?
3. Reklama na povolání

16. Chtěl/a by sis zahrát další aktivity? ANO – NE – NEVÍM

17. Napadají tě po absolvování aktivit i jiná povolání, o kterých jsi dříve neuvažoval/a? ANO – NE – NEVÍM

18. Pokud ano, napiš která:

.....

.....

19. Napadá tě něco, co bys na aktivitách změnil/a? Pokud ano, napiš proč.

.....

.....

13.4 Dotazník č. 4, kontrolní skupina

Milé děti,

ráda bych Vás požádala o vyplnění druhého dotazníku. Stejně jako v prvním dotazníku se otázky týkají toho, jak přemýšlíte o volbě povolání. Otázky si prosím pozorně přečtete a odpovězte na ně. Vaše odpovědi budou použity pouze v mé bakalářské práci.

Děkuji za vyplnění.

Kristýna Valášková

Jméno:	Datum:
Pohlaví: dívka/chlapec	Třída:
Věk:	Město:

1. Jaké povolání chceš vykonávat v dospělosti?

.....
.....

2. Proč?

.....
.....

3. Myslíš si, že některá povolání by měli vykonávat jen muži? Pokud ano, zakroužkuj, která to jsou:

prodávání v obchodě	kancelářská práce
vyučování malých dětí	řízení nákladního auta
programování na počítači	kadeřnictví, kosmetika
vedení podniku	psaní knih
práce na stavbě	hornictví
řízení letadla	práce v kuchyni
věda, výzkum	psaní článků do novin
lékařství	zpěv

Napiš další povolání, která považuješ za typická jen pro muže a nebyla uvedena:

.....

4. Myslíš si, že některá povolání by měly vykonávat jen ženy? Pokud ano, zakroužkuj, která to jsou:

prodávání v obchodě	kancelářská práce
vyučování malých dětí	řízení nákladního auta
programování na počítači	kadeřnictví, kosmetika
vedení podniku	psaní knih
práce na stavbě	hornictví
řízení letadla	práce v kuchyni
věda, výzkum	psaní článků do novin
lékařství	zpěv

Napiš další povolání, která považuješ za typická jen pro ženy a nebyla uvedena:

.....

13.5 Tabulky

13.5.1 Údaje z dotazníku č. 1, výzkumná skupina

Tabulka 13-1 Důvody k volbě povolání	Chlapci	Dívky	Celkem
Činnost	57%	33 %	42 %
Prostředí	0 %	8 %	5 %
Rodina	29 %	0 %	11 %
Peníze	0 %	0 %	0 %
Citový vztah	0%	50 %	32 %
Pomoc	0%	8 %	5 %
Neuvedeno	14 %	0 %	5 %

Tabulka 13-2 Povolání, která chtějí vykonávat vrstevnice (dívky)	Chlapci	Dívky	Celkem
Masáže	0 %	8 %	5 %
Lékařství	14 %	0 %	5 %
Zpěv	0 %	8 %	5 %
Věda	14 %	0 %	5 %
Zvěrolékařství	0 %	25 %	16 %
Psaní knih	0 %	8 %	5 %
Popová hvězda	0 %	8 %	5 %
Přírodovědectví	0 %	8 %	5 %
Učitelství	0 %	8 %	5 %
Archeologie	0 %	8 %	5 %
Balet	0 %	8 %	5 %
Práce v obchodě	0 %	8 %	5 %
Neuvedeno	71 %	0 %	26 %

Tabulka 13-3 Povolání, která chtějí vykonávat vrstevníci (chlapci)	Chlapci	Dívky	Celkem
Vaření	14 %	0 %	5 %
IT	29 %	0 %	11 %
Režie	0 %	8 %	5 %
astronomie	14 %	0 %	5 %
instalatérství	14 %	8 %	11 %
Podnikání	14 %	0 %	5 %
práce v obchodě	14 %	%	5 %
neuvedeno	0 %	83 %	53 %

Tabulka 13-4 Další povolání, která děti považují za typická pro muže	Chlapci	Dívky	Celkem
Obsluha v restauraci	0 %	8 %	5 %
Instalatérství	0 %	8 %	5 %
Práce s auty	0 %	8 %	5 %
Mužský sport	0 %	25 %	16 %
Stavebnictví	0 %	17 %	11 %
Řízení auta	14 %	0 %	5 %
Neuvedeno	43 %	8 %	21 %
Ostatní povolání	43 %	17 %	26 %

Tabulka 13-5 Další povolání, která děti považují za typická pro ženy	Chlapci	Dívky	Celkem
Lékařství	14 %	0 %	5 %
Malířství	0 %	8 %	5 %
Zvěrolékařství	0 %	8 %	5 %
Učitelství	14 %	25 %	21 %
Chůva	0 %	8 %	5 %
Ženský sport	29 %	8 %	16 %
Zdravotní sestra	0 %	8 %	5 %
Neuvedeno	43 %	17 %	26 %
Ostatní povolání	0 %	17 %	11 %

Tabulka 13-6 Další vlastnosti, které děti považují za typické pro muže	Chlapci	Dívky	Celkem
Síla	0 %	8 %	5 %
Lenost	14 %	0 %	5 %
Chtivost	0 %	8 %	5 %
Bouřlivost	0 %	8 %	5 %
Oblíbenost	0 %	8 %	5 %
Vytrvalost	0 %	8 %	5 %
Bojovnost	0 %	8 %	5 %
Nadšenost	14 %	0 %	5 %
Neuvedeno	71 %	42 %	53 %
Ostatní vlastnosti	0 %	8 %	5 %

Tabulka 13-7 Další vlastnosti, které děti považují za typické pro ženy	Chlapci	Dívky	Celkem
Inteligence	0 %	8 %	5 %
Laskavost	14 %	17 %	16 %
Pilnost	14 %	0 %	5 %
Štědrost	0 %	8 %	5 %
Skromnost	0 %	8 %	5 %
Zákeřnost	14 %	0 %	5 %
Kamarádkost	0 %	8 %	5 %
Neuvedeno	57 %	17 %	32 %
Ostatní vlastnosti	0 %	25 %	16 %

13.5.2 Údaje z dotazníku č. 2, výzkumná skupina

Tabulka 13-8 Důvody k volbě povolání	Chlapci	Dívky	Celkem
Činnost	29 %	33 %	32 %
Prostředí	0 %	8 %	5 %
Rodina	29 %	0 %	11 %
Peníze	0 %	0 %	0 %
Citový vztah	14 %	58 %	42 %
Pomoc	14 %	0 %	5 %
Neuvedeno	14 %	0 %	5 %

Tabulka 13-9 Další povolání, která děti považují za typická pro muže	Chlapci	Dívky	Celkem
zvěrolékařství	0 %	8 %	5 %
plynař	14 %	0 %	11 %
práce s auty	0 %	17 %	11 %
Mužský sport	0 %	17 %	11 %
Neuvedeno	71 %	58 %	63 %
Ostatní povolání	14 %	0 %	5 %

Tabulka 13-10 Další povolání, která děti považují za typická pro ženy	Chlapci	Dívky	Celkem
Masáže	14 %	0 %	5 %
Zvěrolékařství	0 %	11 %	5 %
Ženský sport	0 %	11 %	5 %
Neuvedeno	71 %	75 %	74 %
Ostatní povolání	14 %	0 %	5 %

13.5.3 Údaje z dotazníku č. 3, kontrolní skupina

Tabulka 13-11 Důvody k volbě povolání	Chlapci	Dívky	Celkem
Činnost	20 %	33 %	25 %
Prostředí	7 %	0 %	4 %
Rodina	7 %	22 %	13 %
Peníze	20 %	0 %	13 %
Citový vztah	27 %	44 %	33 %
Pomoc	0 %	0 %	0 %
Neuvedeno	20 %	0 %	13 %

Tabulka 13-12 Povolání, která chtějí vykonávat vrstevnice (dívky)	Chlapci	Dívky	Celkem
Zoo	0 %	33 %	13 %
Zvěrolékařství	0 %	22 %	8 %
Učitelství	0 %	11 %	4 %
Kadeřnictví	0 %	11 %	4 %
Astronomie	0 %	22 %	8 %
Neuvedeno	100 %	0 %	63 %

Tabulka 13-13 Povolání, která chtějí vykonávat vrstevníci (chlapci)	Chlapci	Dívky	Celkem
Práce u policie	7 %	0 %	4 %
Právník	27 %	0 %	13 %
Hotelnictví	27 %	0 %	17 %
Taxikář	13 %	0 %	8 %
Automechanik	7 %	0 %	4 %
Mužský sport	7 %	0 %	4 %
Ředitel	7 %	0 %	4 %
Fyzik	13 %	0 %	8 %
Neuvedeno	0 %	100 %	38 %
Ostatní povolání	13 %	0 %	8 %

Tabulka 13-14 Další povolání, která děti považují za typická pro muže	Chlapci	Dívky	Celkem
Hasič	7 %	0 %	4 %
Stavebnictví	33 %	22 %	29 %
Popelář	7 %	22 %	13 %
Dělnictví	7 %	0 %	4 %
Opravář	0 %	33 %	13 %
Truhlář	7 %	11 %	8 %
Taxikář	7 %	0 %	4 %
Automechanik	0 %	11 %	4 %
Traktorista	7 %	0 %	4 %

Zemědělec	7 %	0 %	4 %
Chemik	7 %	0 %	4 %
Neuvedeno	7 %	0 %	4 %

Tabulka 13-15 Další povolání, která děti považují za typická pro ženy	Chlapci	Dívky	Celkem
Masáže	7 %	0 %	4 %
Učitelství	7 %	11 %	8 %
Podnikání	7 %	0 %	4 %
Uklízení	27 %	22 %	25 %
Zdravotní sestra	7 %	0 %	4 %
Knihovnice	0 %	11 %	4 %
Neuvedeno	40 %	11 %	29 %
Ostatní povolání	7 %	44 %	21 %

Tabulka 13-16 Další vlastnosti, které děti považují za typické pro muže	Chlapci	Dívky	Celkem
Síla	7 %	0 %	4 %
Lenost	0 %	11 %	4 %
Inteligence	7 %	0 %	4 %
Laskavost	0 %	22 %	8 %
Žárlivost	0 %	11 %	4 %
statečnost	7 %	11 %	8 %
ctižádostivost	7 %	0 %	4 %
Neuvedeno	73 %	44 %	63 %

Tabulka 13-17 Další vlastnosti, které děti považují za typické pro ženy	Chlapci	Dívky	Celkem
Inteligence	7 %	0 %	4 %
Laskavost	7 %	11 %	8 %
Pečlivost	7 %	11 %	8 %
Žárlivost	0 %	11 %	4 %
Něžnost	13 %	0 %	8 %
Naštvanost	7 %	0 %	4 %
Trpělivost	0 %	11 %	4 %
Neuvedeno	60 %	33 %	50 %
Ostatní vlastnosti	0 %	22 %	8 %

13.5.4 Údaje z dotazníku č. 4, kontrolní skupina

Tabulka 13-18 Důvody k volbě povolání	Chlapci	Dívky	Celkem
Činnost	27 %	56 %	38 %
Prostředí	7 %	0 %	4 %
Rodina	0 %	11 %	4 %
Peníze	13 %	0 %	8 %
Citový vztah	20 %	33 %	25 %
Pomoc	0 %	0 %	0 %
Neuvedeno	13 %	0 %	8 %

Tabulka 13-19 Další povolání, která děti považují za typická pro muže	Chlapci	Dívky	Celkem
učitelství	7 %	0 %	4 %
policista	13 %	0 %	8 %
voják	7 %	0 %	4 %
hasič	7 %	0 %	4 %
popelář	0 %	11 %	4 %
dělník	7 %	0 %	4 %
opravář	0 %	11 %	4 %
automechanik	0 %	22 %	8 %
ředitel	0 %	11 %	4 %
Prodej aut	7 %	0 %	4 %
Neuvedeno	40 %	11 %	29 %
Ostatní	13 %	33 %	21 %

Tabulka 13-20 Další povolání, která děti považují za typická pro ženy	Chlapci	Dívky	Celkem
Práce v zoo	0 %	33 %	13 %
Učitelství	7 %	0 %	4 %
Uklízení	7 %	11 %	8 %
Zdravotní sestra	13 %	0 %	8 %
Knihovnice	0 %	11 %	4 %
Módní návrhářka	7 %	0 %	4 %
Neuvedeno	53 %	22 %	42 %
Ostatní povolání	13 %	33 %	21 %